

МІНІСТЕРСТВО ОБОРОНИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ОБОРОНИ УКРАЇНИ
імені ІВАНА ЧЕРНЯХІВСЬКОГО
НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ ПРАВОВИХ НАУК УКРАЇНИ
СЕКЦІЯ ПРАВА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ТА ВІЙСЬКОВОГО ПРАВА
НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ ІНФОРМАТИКИ І ПРАВА

ПРАВО НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ТА ВІЙСЬКОВЕ ПРАВО:
ІСТОРІЯ, СУЧАСНІСТЬ І ПЕРСПЕКТИВИ

Матеріали круглого столу
28 березня 2019 року

Київ – 2019

УДК 355.02(477) (094)
ББК 67.9 (4Укр) 401.21
П 68

*Рекомендовано до друку:
Вченою радою Науково-дослідного інституту інформатики і права
Національної академії правових наук України,
протокол № 3 від 16 травня 2019 р.*

*Секцією права національної безпеки та військового права
Національної академії правових наук України,
протокол № 3-Б від 16 травня 2019 р.*

П 68 Право національної безпеки та військове право: історія, сучасність і перспективи: збірник матеріалів круглого столу (Київ, 28 березня 2019 р.) / Мін-во оборони України, Національний університет оборони України імені Івана Черняхівського; Національна академія правових наук України, Науково-дослідного інституту інформатики і права / Упоряд.: М.М. Прохоренко, П.П. Богуцький; за заг. ред. М.М. Прохоренка. – К.: – ФОП Ямчинський О.В., 2019. – 168 с.

У матеріалах круглого столу висвітлено низку актуальних проблем становлення і розвитку права національної безпеки та військового права, правового забезпечення сил безпеки і оборони, діяльності Збройних Сил України та інших утворених відповідно до законодавства військових формувань. Визначено системні проблеми подальшого розвитку правового забезпечення у сфері національної безпеки і оборони в умовах гібридної війни та євроатлантичної інтеграції України. Наведено результати досліджень з цих та інших питань представників Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського, Національної академії правових наук України, Військового інституту Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького та інших суб'єктів сектору безпеки і оборони України.

Матеріали подано в авторській редакції.

УДК 355.02(477) (094)
ББК 67.9 (4Укр) 401.21

ISBN 978-617-7804-13-9

© Національний університет оборони України імені Івана Черняхівського, 2019
© Науково-дослідного інституту інформатики і права НАПН України, 2019

ЗМІСТ

Рекомендації круглого столу	6
Петришин В.О. Вступне слово	11
Тарасов В.М. До учасників круглого столу	13

ЗАСАДНИЧІ ПИТАННЯ ПРАВА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ТА ВІЙСЬКОГО ПРАВА, ЗАКОНОДАВСТВА У СФЕРАХ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ

Пилипчук В.Г. Пріоритети розвитку системи стратегічних комунікацій у сфері воєнної і національної безпеки України	15
Богущий П.П. Сучасна доктрина права національної безпеки і військового права	22
Котляренко О.П. Організаційне забезпечення адаптації військового законодавства до стандартів НАТО.....	28
Зьолка В.Л., Шевчук О.А. Проблеми розвитку законодавства та системи безпеки державного кордону України	32
Прокоф'єва-Янчилєнко Д.М. Формування в Україні системи демократичного цивільного контролю за сектором безпеки і оборони	36
Прохоренко М.М. Правове забезпечення військ (сил), як вид забезпечення Збройних Сил України та інших складових Сил Оборони .	39
Колодій А.М. Конституційна реформа в Україні – засіб удосконалення статусу та діяльності Збройних Сил України	42
Ященко В.А. Щодо визначеності поняття «національна безпека України»	45
Кривенко О.В. Теоретико-правові та організаційні основи забезпечення національної безпеки України	48
Пашинський В.Й. До питання правових досліджень у сфері оборони України	51
Горовенко В.К., Павленко В.І. Деякі проблемні питання правового регулювання оборонної сфери України	56
Приполова Л.І. Окремі аспекти удосконалення конституційно-правового статусу Збройних Сил України	60
Піскун І.І., Миронович А.В. Зв'язки з громадськістю як ключова складова стратегічних комунікацій за досвідом НАТО	62
Гайдулін О.О. Рецепція Римського права (ius militare) у добу постмодернізму: доктринальні пошуки від філософської інтерпретації до правової інституціоналізації	67
Доронін І.М. Право національної безпеки: концепт і розвиток	72

ВІЙСЬКОВИЙ ПРАВОПОРЯДОК ТА ПРОБЛЕМИ ВІЙСЬКОВОЇ ЮСТИЦІЇ

Беланюк М.В. Історико-правові аспекти формування системи військової юстиції в Україні	76
---	----

Туркот М.С. Військовий правопорядок та проблеми відновлення військової юстиції	80
Бухонський С.О. Криміналістична характеристика особи, яка вчинила військовий злочин	83

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ І СТАНОВЛЕННЯ ПРАВА МІЖНАРОДНОЇ БЕЗПЕКИ

Топольницький В.В. Окремі правові аспекти реалізації оголошення стану війни в Україні	86
Іванов О.Ю. Вестфальський мир 1648 р. і становлення права міжнародної безпеки.....	89
Піскун І.І., Білюга А.Д. Право людини і громадянина на оборону як крайній захід протидії терористичній діяльності	91
Шопіна І.М., Тарасов В.М. Право на освіту в умовах збройних конфліктів.....	95

ТЕОРЕТИКО-ПРИКЛАДНІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

Бережний А.М., Панасевіч Л.А. Офіцери як соціальний прошарок Збройних Сил: історико-правовий аспект	97
Бериславська О.М. Особливості формування системи управління підготовкою фахівців з цивільно-військового співробітництва	102
Онопрієнко С.Г., Тєнєшев В.Ф. Правові засоби забезпечення інформаційної культури у Збройних Силах України	104
Гончарук Н.А. Грошове забезпечення військовослужбовців як основний вид мотивації належного проходження військової служби	106
Проніна О.В. Права та проблеми учасників АТО при отриманні земельних ділянок	108

ПОГЛЯД НА ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПРАВА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ТА ВІЙСЬКОВОГО ПРАВА МОЛОДИХ УЧЕНИХ І СЛУХАЧІВ

Козловський О.І. Зарубіжний досвід реалізації статусу військово-службовців – учасників бойових дій	111
Цицюра В.І. Проблемні питання нормативного регулювання використання та охорони земель оборони в Україні	114
Гуринець Д.П. Питання правового регулювання використання земель оборони	116
Гутнік О.А. Порядок розслідування та обліку нещасних випадків та аварій, що сталися в органах і підрозділах Національної гвардії України	119
Дмитрик В.Я. Актуальні проблеми правового регулювання житлового забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей	124
Медведєв І.М., Янішевський К.В. Одноразова грошова допомога, як один із елементів соціального захисту військовослужбовців Збройних Сил України	128

Наскалов О.В. Напрями вдосконалення загальнодержавної системи боротьби з тероризмом з огляду на сучасні терористичні загрози національній безпеці України	131
Остапенко В.В. Правові основи волонтерської діяльності в Збройних Силах України	134
Струцінський А.О. Президентський контроль над Збройними Силами України	138
Сушинський О.Д. Правове регулювання заходів із забезпечення національної безпеки	141
Тична Б.М. Право війни	144
Тіторенко О.М., Гончаренко Є.С. Рекомендації щодо удосконалення організації цивільно-військового співробітництва в Збройних Силах України	147
Фомський О.В. Стан протидії корупції в Міністерстві оборони та Збройних Силах України	151
Філіпова В.В. Про статус жінок-військовослужбовців в умовах військового конфлікту : європейський досвід	155
Фортельний С.В. Воєнні конфлікти сучасності: підходи до визначення основних понять	157
Хлань В.М. Щодо правового регулювання особливого періоду в Україні	159
Чунаков Р.В. Договірна робота у Збройних Силах України	162
Шевчук С.В. Інформаційно-пропагандистське забезпечення та зв'язки з громадськістю під час участі військових контингентів Збройних Сил України у міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки	164

РЕКОМЕНДАЦІЇ
круглого столу на тему:
«ПРАВО НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ТА ВІЙСЬКОВЕ ПРАВО:
ІСТОРІЯ, СУЧАСНІСТЬ І ПЕРСПЕКТИВИ»

Учасники круглого столу, що відбувся 28 березня 2019 року у Національному університеті оборони імені Івана Черняховського, після обговорення питань історії, сучасного стану і розвитку права національної безпеки та військового права, актуальних проблем правового забезпечення сил безпеки і оборони, діяльності Збройних Сил України, інших утворених відповідно до законодавства військових формувань констатують, що в цілому наукові розробки правової складової сектору безпеки і оборони держави здійснюються відповідно до суспільних потреб щодо забезпечення захисту конституційного ладу, суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності України на основі вимог Конституції України, законів України «Про національну безпеку України», «Про оборону України» та іншого законодавства у воєнній сфері, у сферах оборони та військового будівництва.

Водночас, у ході розгорнутих дискусій визначено низку системних проблем подальшого розвитку правового забезпечення у сфері національної безпеки і оборони в умовах гібридної війни та євроатлантичної інтеграції України.

Зокрема скасування у 2001 р. наукової і навчальної спеціальності «військове право» та проблеми розробки і впровадження спеціальності «право національної безпеки; військове право» призвели до відтоку фахівців, падіння інтересу науковців до розробок, висвітлення правових аспектів безпеки і оборони та, як наслідок, до зниження теоретико-практичного рівня правового регулювання суспільних відносин у сфері безпеки і оборони. Такий стан негативно позначається на вирішенні правових питань застосування військ і сил, що є вкрай актуальним в умовах анексії РФ Автономної республіки Крим та окупації окремих районів Донецької і Луганської областей.

Не сприяє належному науковому і правовому забезпеченню діяльності сектору безпеки і оборони держави відсутність належної координації відповідних наукових розробок, що обумовлює необхідність активної участі наукових установ Національної академії правових наук України, навчальних закладів і наукових установ суб'єктів сектору безпеки і оборони України в організації та здійсненні спільних фундаментальних і прикладних досліджень та розробок.

Нагальною є правова проблема інституціонального та організаційного забезпечення військової правоохоронної діяльності, відновлення системи військової юстиції та військового правосуддя.

Учасники Круглого столу схвалюють зусилля Національної академії правових наук України, спрямовані на вирішення наукових проблем правового забезпечення діяльності сектору безпеки і оборони держави, утворення Секції права національної безпеки та військового права НАПрН України, а також відстоювання позиції щодо прийняття і затвердження Міністерством освіти і науки України у межах галузі знань, за якою має здійснюватися підготовка здобувачів вищої освіти – «Право» (081), предметного напрямку досліджень 2.13. *«Право національної безпеки; військове право»*.

Зважаючи на потребу зосередження наукових досліджень у найбільш актуальних питаннях правового регулювання сектору безпеки і оборони, підкреслюючи необхідність якісного правового забезпечення дій військ (сил) у ході проведення Операції Об'єднаних сил, керуючись закріпленими Конституцією України орієнтирами щодо адаптації національного законодавства до стандартів країн – членів НАТО та норм міжнародного гуманітарного права, у тому числі необхідності якісного оновлення міжнародно-правових механізмів з питань запобігання та врегулювання збройних конфліктів, учасники Круглого столу дійшли висновку, що головною парадигмою права національної безпеки і військового права є правове забезпечення безпеки людини, суспільства і держави у вирішенні визначених Конституцією і законами України функцій держави та суб'єктів сектору безпеки і оборони щодо захисту конституційного ладу, суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності України.

Учасники Круглого столу рекомендують:

1. Національній академії правових наук України спільно з Національним університетом оборони України імені Івана Черняхівського та іншими навчальними закладами (підрозділами) і науковими установами суб'єктів сектору безпеки і оборони України здійснити необхідні інноваційні заходи для вирішення пріоритетних наукових проблем. З цією метою:

1.1 Забезпечити розробку доктринальних, концептуальних, науково-методологічних та прикладних питань правового забезпечення у сфері національної безпеки та оборони, зокрема:

розкриття закономірностей становлення, функціонування та розвитку права національної безпеки і військового права, визначення атрибутивних складових та сфер регулювання, основних напрямків та форм удосконалення

правового чинника національної безпеки України;

теоретичного узагальнення і уточнення визначення об'єкта, предмета, теоретико-методологічних засад вивчення права національної безпеки та військового права, з метою виходу на новий рівень розуміння складових його змісту тощо.

1.2. Переосмислити концептуальні засади побудови і діяльності військових правових інститутів з урахуванням вимог сьогодення, приведення їх у відповідність до сучасних потреб суспільства та держави.

1.3. Здійснити наукове опрацювання проблем подальшого реформування і розвитку правоохоронної системи та її військової складової на основі проекту Закону України «Про Державне бюро військової юстиції».

1.4. Розгорнути науковий дискурс стосовно положень проекту Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» (щодо утворення військових судів), внесення необхідних змін і доповнень до інших законодавчих актів України.

1.5. Впровадити у науково-педагогічну та освітню практику комплекс нових методологічних підходів щодо військового управління та будівництва Збройних Сил України на стратегічному та оперативному рівнях, а також впровадження наукових здобутків в галузі права національної безпеки та військового права у практичну діяльність суб'єктів сектору безпеки і оборони.

1.6. Покласти координацію правових досліджень у сфері національної безпеки і оборони відповідно до законодавства України на Секцію права національної безпеки та військового права НАПрН України та Науково-дослідний інститут інформатики і права НАПрН України.

2. Науково-дослідному інституту інформатики і права НАПрН України спільно з Інститутом інформаційних технологій Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського та відповідними науковими і навчальними підрозділами інших суб'єктів сектору безпеки і оборони згідно з положеннями Воєнної доктрини України, Доктрини інформаційної безпеки України та річних Національних програм під егідою комісії Україна – НАТО організувати проведення фундаментальних і прикладних досліджень щодо розбудови системи стратегічних комунікацій сектору безпеки і оборони України, її забезпечення необхідними науковими, експертними, методичними та іншими матеріалами, зокрема, у сфері військово-цивільного співробітництва, координації та проведення інформаційних і психологічних операцій.

3. Керівникам вищих навчальних закладів, наукових установ і підрозділів Збройних Сил України, Служби безпеки України, Державної прикордонної

служби України, Національної гвардії України за підтримки Національної академії правових наук України:

3.1. Здійснити комплекс організаційно-методичних заходів щодо підготовки спеціалістів, відкриття аспірантур і ад'юнктур за спеціалізацією «Право національної безпеки; військове право».

3.2. Розробити навчально-методичний комплекс «Право національної безпеки; військове право» (плани, програми, робочі навчальні програми тощо) і впровадити його у навчальний процес підготовки військових юристів як обов'язкову навчальну дисципліну.

3.3. Здійснити перегляд діючих навчальних планів та програм і привести їх у відповідність до змісту і вимог визначеного МОН України предметного напрямку наукових досліджень «Право національної безпеки; військове право».

3.4. Уточнити перелік пріоритетних досліджень з актуальних проблем права національної безпеки і військового права та внести у разі потреби необхідні зміни і доповнення до відповідних положень Стратегії наукових досліджень Національної академії правових наук України на 2016–2020 роки та наказу МОН України від 28 грудня 2018 року № 1477.

3.5. Звернутися до МОН України з питань проведення необхідних організаційно-правових заходів щодо підготовки здобувачів вищої освіти на навчально-науковому і науковому рівнях та створення спеціалізованих вчених рад за науковими спеціалізаціями «Право національної безпеки; військове право», «Інформаційне право; право інтелектуальної власності» зі спеціальності «Право» (081) і забезпечення їх функціонування.

4. Навчальним закладам і науковим установам суб'єктів сектору безпеки і оборони з метою уникнення дублювання у здійсненні наукових досліджень за спеціальністю «Право» (081) забезпечити надання до бази даних «Правова наука» апарату президії Національної академії правових наук України та Науково-дослідного інституту інформатики і права НАПрН України інформації щодо затверджених тем дисертаційних досліджень і захищених дисертацій, що не містять відомостей з обмеженим доступом.

5. Здійснити поглиблений аналіз сучасного стану правового забезпечення та нормативно-правового регулювання у сфері оборонно-промислового комплексу, його державної і недержавної складових, виявити актуальні проблеми, визначити правові напрями і засоби їх вирішення, а також пріоритети розвитку наукових досліджень у цій сфері.

6. Підтримати ініціативу вчених Секції права національної безпеки та військового права НАПрН України, Національної академії СБ України,

Національної академії ДПС України імені Богдана Хмельницького, Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського та Науково-дослідного інституту інформатики і права НАПрН України щодо проведення спільного дослідження та підготовки наукового видання «Правова доктрина забезпечення національної безпеки України».

7. Національному університету оборони України імені Івана Черняхівського у взаємодії з офісом НАТО в Україні та Національною академією правових наук України опрацювати питання щодо проведення циклу навчальних семінарів для науково-педагогічного складу військових навчальних закладів та військових навчально-наукових підрозділів у складі інших навчальних закладів, під час яких висвітлити та узагальнити практичний досвід правового регулювання діяльності суб'єктів сектору безпеки та оборони.

8. Запровадити на базі Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського щорічну науково-практичну конференцію з актуальних проблем функціонування і розвитку сил оборони України, а також права національної безпеки і військового права.

ВСТУПНЕ СЛОВО

ПЕТРИШИН О. В.,

*президент Національної академії правових наук України,
академік НАПрН України*

Сучасна правова наука бере активну участь у вирішенні комплексу вкрай важливих завдань, які стосуються розбудови Української держави, становлення і розвитку правової системи країни, формування та діяльності державних і недержавних інституцій тощо. Водночас не залишаються поза увагою і проблеми правового забезпечення національної безпеки і оборони, захисту суверенітету і територіальної цілісності України.

Необхідність досліджень у цій сфері значно актуалізувалася в умовах гібридної війни, анексії АРК та окупації окремих районів Донецької і Луганської областей. За цих умов розвиток права національної безпеки та військового права є цілком закономірним з погляду правового забезпечення державної, воєнної, прикордонної, інформаційної та інших сфер національної безпеки.

Історико-правовий аналіз свідчить, що упродовж періоду незалежності України вітчизняні науковці, у т.ч. за ініціативи та активної участі вчених НАПрН України, докладали необхідних зусиль щодо вивчення низки першочергових питань правового забезпечення національної безпеки, регулювання діяльності Збройних Сил та інших військових формувань, утворених відповідно до законодавства України.

Проте загальний стан наукового опрацювання цих важливих проблем вказує на необхідність об'єднання зусиль вчених різних галузей науки, юристів та практичних фахівців сектору безпеки і оборони для спільного опрацювання нагальних проблем забезпечення національної безпеки і оборони.

За нашими оцінками, цьому сприятиме створення *Секції права національної безпеки та військового права Національної академії правових наук України*, до складу якої увійшли вчені НАПрН України, наукові, науково-педагогічні та практичні працівники й військовослужбовці суб'єктів сектору безпеки і оборони України. З урахуванням нової моделі забезпечення національної безпеки, запровадженої відповідно до прийнятого 2018 р. Закону «Про національну безпеку України», у складі вказаної Секції сформовано такі координаційні групи за напрямками правових досліджень у цій сфері:

координаційна група з правових питань управління і демократичного контролю над сектором безпеки і оборони;

координаційна група з питань права національної безпеки та розвитку сектору безпеки і оборони;

координаційна група з правових питань інформаційної та кібернетичної безпеки;

координаційна група з питань військового права та оборонно-промислового комплексу.

Науково-організаційне та інше ресурсне забезпечення діяльності Секції права національної безпеки та військового права покладено на Науково-дослідний інститут інформатики і права НАПрН України, який також досліджує актуальні проблеми правового забезпечення інформаційної, кібернетичної і національної безпеки.

Розробка доктринальних, концептуальних, науково-методологічних та прикладних проблем правового забезпечення у сфері національної безпеки і оборони мають стати ключовими на найближчу історичну перспективу. Тому слушними видаються пропозиції щодо запровадження на базі Національного університету оборони України імені Івана Черняховського щорічної науково-практичної конференції з питань права національної безпеки та військового права.

Подальшому науковому опрацюванню правових та інших проблем сектору безпеки і оборони сприятиме укладання *Договору про співробітництво між Національною академією правових наук України та Національним університетом оборони України імені Івана Черняховського*. Сподіваюсь на плідну співпрацю науковців, ефективну взаємодію представників академічної науки, практики та вищих навчальних закладів і бажаю успішної роботи учасникам наукового форуму.

ДО УЧАСНИКІВ КРУГЛОГО СТОЛУ

ТАРАСОВ В. М.,

перший заступник начальника Національного університету оборони України імені Івана Черняховського, кандидат військових наук, професор, заслужений працівник освіти України

Шановний панове Президенте Національної академії правових наук України!

Шановні пані і панове, організатори та учасники круглого столу!

У Національному університеті оборони України імені Івана Черняховського сьогодні важлива подія – проведення круглого столу за темою «Право національної безпеки; військове право: історія, сучасність та перспективи», на якому планується обговорити коло проблем поліпшення правового регулювання безпекової та оборонної сфери, розвитку військового права як чинника забезпечення діяльності Збройних Сил України.

Таку постановку проблеми зумовила потреба своєчасного реагування на військово-політичні виклики країні, реалізації нещодавно прийнятого наказу Міністерства освіти і науки України про відкриття наукової спеціальності з «права національної безпеки та військового права», необхідність в якій давно назріла.

Особливістю цього заходу є й те, що він організований гуманітарним інститутом Національного університету оборони спільно з Національною академією правових наук України.

І мені приємно привітати нашого шановного гостя, пана Олександра Петришина, президента Національної академії правових наук України, академіка цієї провідної наукової установи України, і подякувати йому за виявлене бажання плідної співпраці в галузі права національної безпеки і військового права як однієї із найактуальніших проблем українського сьогодення.

Про що свідчить створення в Національній академії правових наук секції «права національної безпеки та військового права», яка покликана розглядати питання наукового осягнення безпекового чинника. Це сприятиме тому, що надіюсь, навчальний процес набуде більшої фундаментальності, підніметься до високого теоретичного рівня і, в той же час, військово-правова наука отримає статус предметності, тобто, фактично стане безпосередньою військовою силою.

Сподіваюсь, що такий підхід започаткує впровадження нового бачення підготовки військовослужбовців, шляхом впровадження таких своєрідних навчально-наукових комплексів. На мою думку, таке поєднання науки і освіти не лише сприятиме впровадженню в навчальний процес кращого досвіду країн, що входять до НАТО, а й зацікавить наших партнерів своєрідністю цієї технології і можемо сподіватися, що і наш досвід може бути врахованим.

Я впевнений, що це цілком можливо, оскільки науковий потенціал Національної академії правових наук є запорукою цього і сприятиме ефективній реалізації нашого спільного задуму.

Щиро радий також повідомити присутніх, що до участі у Круглому столі запрошений і присутній у цьому залі керівник представництва НАТО в Україні пан Александер Вінніков, якого я від себе особисто і всіх учасників заходу з задоволенням вітаю.

Сподіваюсь також, що наша співпраця з такими вагомими інституціями дасть нам можливість на більш високому фундаментальному рівні окреслити і успішно вирішити проблеми, пов'язані з подальшим розвитком військово - правового феномену.

Вважаю, що своєрідний синтез науки і освіти, чому слугує наша співпраця, що є також предметом обговорення на нинішньому заході, сприятиме виробленню дієвих пропозицій та рекомендацій з поліпшення якості навчального процесу та правового забезпечення безпеко-оборонного чинника нашої держави.

Зі свого боку відповідально заявляю, що керівництво університету всіляко підтримуватиме подальше нарощування потенціалу цієї юридичної галузі науки та освіти, і сприятиме її успіхам.

Переконаливим свідченням сказаного мною буде підписання Угоди про співпрацю між Національним університетом оборони України і Національною академією наук України, що закладе надійну правову основу нашої подальшої співпраці.

Сподіваючись на конструктивне і плідне обговорення оголошених питань, бажаю успіху учасникам цього круглого столу!

ЗАСАДНИЧІ ПИТАННЯ ПРАВА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ТА ВІЙСЬКОГО ПРАВА, ЗАКОНОДАВСТВА У СФЕРАХ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ

ПИЛИПЧУК В. Г.,

член-кореспондент Національної академії правових наук України, директор Науково-дослідного інституту інформатики і права НАПрН України, керівник Секції права національної безпеки та військового права НАПрН України, доктор юридичних наук, професор

ПРІОРИТЕТИ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ СТРАТЕГІЧНИХ КОМУНІКАЦІЙ У СФЕРІ ВОЄННОЇ І НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Закон України «Про національну безпеку України», прийнятий у 2018 р., започаткував процес розбудови нової моделі сектору безпеки і оборони, яка включає такі основні складові: *систему управління і демократичного контролю над сектором безпеки і оборони; сили безпеки; сили оборони; оборонно-промисловий комплекс.*

В порядку порівняння зауважимо, що згідно зі ст. 17 Конституції України передбачено такі сфери забезпечення національної безпеки: *захист суверенітету і територіальної цілісності України; забезпечення економічної безпеки; забезпечення інформаційної безпеки; оборона України (забезпечення воєнної безпеки); забезпечення державної безпеки; захист державного кордону (забезпечення прикордонної безпеки).*

Відповідно до вказаного Закону та Конституції України функція оборони України покладена на Збройні сили та інші військові формування України. Крім цього, згідно з *Воєнною доктриною України (2015 р.), Доктриною інформаційної безпеки України (2017 р.)* та *Річними національними програмами під егідою Комісії Україна – НАТО* на 2017 і 2018 роки Міністерство оборони і Генеральний штаб Збройних Сил України мають брати участь у розгортанні нового напрямку – *системи стратегічних комунікацій сектору безпеки і оборони України.* Розглянемо це питання більш предметно.

Як свідчать результати дослідження [1], поняття «*стратегічні комунікації*» активно застосовується в США та інших країнах світу з початку ХХІ ст.,

зокрема після доповіді голови наукової ради з оборони (федерального консультативного комітету для надання незалежних консультацій міністру оборони США) Вінсента Вітто «*Report of the Defense Science Board Task Force on Managed Information Dissemination*» (2001 p.).

Предметне розуміння стратегічних комунікацій походить з документів військового управління США і в системі НАТО розглядається як визначені Урядом зусилля, спрямовані на виявлення та розвиток цільових аудиторій для просування державних (урядових) інтересів, політики та цілей шляхом використання скоординованих програм, планів, тем, повідомлень та продуктів, синхронізованих з усіма акціями та інструментами, що проводяться владою [2].

Юридичне визначення терміну «стратегічні комунікації» було надане Воєнною доктриною України та Доктриною інформаційної безпеки України як скоординоване і належне використання комунікативних можливостей держави – публічної дипломатії, зв'язків із громадськістю, військових зв'язків, інформаційних та психологічних операцій, заходів, спрямованих на просування цілей держави.

Загалом, суть стратегічних комунікацій полягає в управлінні цільовими аудиторіями з метою зміни їхньої поведінки і донесення до них цінностей або інформації, необхідних державі, що застосовує стратегічні комунікації.

Для розуміння змісту стратегічних комунікацій варто навести складові інформаційної сфери, у яких реалізується державна політика [3]:

- сфера інформаційної безпеки (державна політика з питань інформаційної та кібернетичної безпеки, систем захисту інформації);
- сфера електронного управління (державна політика з питань електронного парламенту, електронного урядування, надання електронних адміністративних послуг);
- сфера розвитку інформаційного суспільства (державна політика з питань становлення і розвитку інформаційного суспільства, зокрема, напрямів інформаційної діяльності, інформаційних технологій, інформаційних ресурсів, продуктів і послуг);
- сфера інформатизації;
- захист прав, свобод і безпеки людини та громадянина в інформаційній сфері;
- сфера функціонування та розвитку медіа простору тощо.

Важливою складовою стратегічних комунікацій в умовах гібридної війни є інформаційне протиборство, що безпосередньо залежить від чіткого

планування та організації роботи з каналами стратегічних комунікацій (електронними ЗМІ– журналами, газетами, інформаційними агентствами; соціальними мережами– Facebook, Twitter тощо; блогами; мобільним зв'язком та ін.).

Інформаційне протиборство ведеться у формі інформаційних операцій, як однієї з форм бойових дій. За руйнівними та іншими негативними наслідками бойові дії в інформаційній сфері та кіберпросторі можна порівняти з бойовими діями в космічному, повітряному, наземному і морському просторах.

Нині у багатьох країнах світу переважають підходи до розуміння й застосування інформаційного протиборства, що базуються на відповідних моделях, запроваджених в США й Китаї. Ці моделі передбачають два етапи ведення військових дій: оборонний і наступальний, кожний з яких включає такі *форми інформаційного протиборства*:

- *фізичне знищення противника* (застосування артилерії, бомб, ракет, звукових, електронних, інфрачервоних хвиль, лазерів);

- *панування над електронним сектором* – радіоелектронна війна. У КНР, наприклад, вважають, що протиборство в електромагнітному спектрі є вирішальною фазою війни. Об'єктивна мета полягає в тому, щоб домінувати над цим спектром, запобігаючи ефективному використанню ворогом електронного обладнання. Як інструменти, можуть бути використані електронний затор, електронний обман;

- *комп'ютерна мережева війна*, яка передбачає підключення до протиборства хакерів, проведення кібероперацій і віртуальне моделювання війни;

- *інформаційно-психологічні маніпуляції*, ключовою з яких є дезінформація цільової аудиторії противника для зміни її поведінки. Психологічний вплив має послабити бажання ворога продовжувати боротьбу. Основними інструментами для досягнення цього вважаються пропаганда, ЗМІ, листівки, брошури, електронні послання.

В цілому, *головною метою стратегічних комунікацій є гарантування реалізації національних інтересів.*

У контексті зазначеного варто звернути увагу на *військові (цивільно-військові) зв'язки*. Оскільки сучасні виклики і загрози та глобальні конфлікти не можуть бути вирішені винятково воєнними засобами, в системі НАТО було запропоновано концепцію комплексного підходу (англ.– *Comprehensive Approach*) шляхом налагодження взаємодії з цивільним сектором через систему цивільно-військового співробітництва. Це має сприяти досягненню бажаного

результату внаслідок координації дій, синхронізації зусиль та уникнення або вчасного вирішення конфліктних ситуацій між цивільними та військовими, поєднуючи воєнні операції та процес досягнення мети шляхом політичного врегулювання [4].

Термінологічний апарат з питань цивільно-військового співробітництва було розроблено в документах безпекових інституцій країн-членів НАТО і адаптовано в Україні [5].

Цивільно-військове співробітництво (ЦВС, англ. – CIMIC) як одна із функцій військового компоненту є невід'ємною частиною сучасних багатовимірних операцій (англ. – *Multidimensional Operations*), охоплює усі сторони, задіяні у вирішенні конфлікту, та сприяє взаємній підтримці цивільного і військового компонентів.

Головний задум такої взаємодії – досягти мети, поставленої та очікуваної усіма сторонами, з урахуванням інтересів місцевого населення та усіх цивільних гравців (*представників міжнародної спільноти, міжнародних та неурядових організацій*). Запорукою успіху такого співробітництва є розуміння особливостей процесу планування та діяльності кожної зі сторін [6]. За рівнем відповідальності в діях підрозділів *ЦВС* виокремлюють політичний, стратегічний, оперативний і тактичний рівні.

Згідно з класифікацією НАТО класичний варіант військового управління у кризовій ситуації з метою стабілізації ситуації може тривати до 10 років і містить три етапи.

Перший етап – запровадження миру – передбачає: *розмежування сторін; стримування; демонстрацію сили; бойові дії; захист цивільного населення; надання невідкладної допомоги; підготовку до діяльності та створення органів цивільно-військового співробітництва.*

Другий етап – підтримання миру – охоплює: *стабілізацію ситуації та обстановки; стримування; наявність бойових підрозділів як фактору стримування та безпеки в зоні конфлікту; розбудову громадянського суспільства, створення цивільно-військових адміністрацій.*

Третій етап – виведення військ – містить такі заходи: *формування дієвого громадянського суспільства; мінімальне стримування; наявність міжнародних спостерігачів; підзвітність місцевій владі.*

Згідно з розробками фахівців Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського *напрями діяльності у сфері цивільно-військового співробітництва* в ході операції включають [6]:

- налагодження комунікації з ключовими гравцями цивільного

компоненту;

- налагодження та підтримку обміну інформацією;
- координацію діяльності військового компоненту та координацію цивільно-військового співробітництва;
- укладення угод, оцінювання та відслідковування погоджених проведених робіт, інші види діяльності.

Варто зауважити, що в умовах розгортання гібридної війни країни ЄС і НАТО особливу увагу стали приділяти протидії застосуванню інформаційної зброї та розвитку стратегічних комунікацій сектору безпеки і оборони, про що свідчить хронологія низки подій та прийнятих ними рішень, зокрема:

– у січні 2014 р. створено Передовий центр стратегічних комунікацій НАТО (*The NATO Strategic Communications Centre of Excellence* або *NATO Strat ComCOE*). До його основних завдань віднесено координацію діяльності НАТО у сфері стратегічних комунікацій, вивчення шляхів виникнення та розповсюдження інформаційних загроз, розроблення методик інформаційної протидії, забезпечення підготовки інформаційних та психологічних операцій;

– у березні 2015 р. Радою Європи було створено Оперативну робочу групу зі стратегічних комунікацій (*East Strat ComTask Force* або *East Strat Com*), прийнято рішення доручити Верховному Представникові Ради Європи спільно із відповідними інститутами Європейського Союзу та країнами-членами ЄС підготувати План дій зі стратегічних комунікацій;

– у березні 2016 р. в Адміністрації Президента і Державному департаменті США було проведено реформування та розширення підрозділів, які опікуються питаннями стратегічних комунікацій. Зокрема, *Центр стратегічних антитерористичних комунікацій* реорганізовано в *Центр глобального впливу* зі збереженням завдань координації, інтеграції та гармонізації державних стратегічних комунікацій, спрямованих на іноземні аудиторії з метою протидії інформаційним впливам міжнародних терористичних організацій;

– у листопаді 2016 р. Європейський парламент ухвалив резолюцію щодо протидії пропаганді третіх країн, включаючи РФ. У резолюції Європарламент визнав, що *російський уряд агресивно використовує цілий спектр засобів та інструментів для атак на демократичні цінності, для розколу Європи, для забезпечення підтримки всередині країни і створення враження про розбіжності між країнами “Східного сусідства” ЄС*. Вказана Резолюція також рекомендувала ЄС енергійніше боротися з проявами пропаганди, не забуваючи при цьому про принцип свободи слова.

З огляду на викладене, аналізу і прогнозування глобальних процесів в

інформаційній сфері, першочергової уваги та системного опрацювання потребують такі *основні проблеми у сфері стратегічних комунікацій* в Україні:

- *відсутність єдиної державної політики та розгорнутої системи стратегічних комунікацій;*

- *розпорошеність заходів, що здійснюються суб'єктами стратегічних комунікацій;*

- *неналежний рівень професійної підготовки осіб, залучених до виконання функцій стратегічних комунікацій, та відсутність підготовленого кадрового резерву для розгортання і розвитку системи стратегічних комунікацій;*

- *потреба розроблення необхідних нормативно-правових актів, організації аналітичного, методичного і наукового забезпечення розбудови системи стратегічних комунікацій.*

Загалом, змістовний аналіз визначення поняття «стратегічні комунікації», наданого нормативно-правовими актами України [7-8], а також заяви Страсбурзько-Кельнської зустрічі Північноатлантичної Ради та глав держав і урядів країн-членів НАТО [9] дає змогу класифікувати *функції системи стратегічних комунікацій* за такими основними напрямками:

- 1) *публічна дипломатія та заходи, спрямовані на просування цілей держави;*

- 2) *зв'язки з громадськістю та військові зв'язки (цивільно-військове співробітництво);*

- 3) *інформаційні та психологічні операції.*

Крім цього, актуальною залишається проблема визначення механізмів загальної координації стратегічних комунікацій, а також створення міжвідомчого координаційного механізму у сфері інформаційних та психологічних операцій, як це було передбачено Національними програмами під егідою комісії Україна–НАТО на 2017 та 2018 роки.

За нашими оцінками, організаційна побудова системи стратегічних комунікацій може набути такого вигляду:

- 1) *загальна координація та керівництво з питань стратегічних комунікацій* відповідно до приписів ст. 106, 107 Конституції України мають здійснюватися Президентом України і Радою національної безпеки та оборони України. Забезпечення реалізації цієї функції може покладатися на Апарат РНБО України або спеціально створений при РНБО України орган (наприклад, *Національний координаційний центр з питань стратегічних комунікацій*).

Відповідно, виконання функцій *Національного координатора з питань співробітництва України з НАТО у сфері стратегічних комунікацій* може бути

покладено на одного із заступників секретаря РНБО України або на керівника вказаного центру при РНБО України;

2) координація і забезпечення виконання *функції публічної дипломатії та заходів, спрямованих на просування цілей держави* мають бути покладені на Міністерство зовнішніх справ України та Міністерство інформаційної політики України за участі інших державних органів, недержавних структур та громадських організацій.

Організаційне та інше забезпечення реалізації вказаної функції може здійснюватися відповідними підрозділами апаратів зазначених міністерств, а також підрозділами міжнародних зв'язків центральних органів виконавчої влади та суб'єктів сектору безпеки і оборони;

3) *функцію зв'язків з громадськістю та військових зв'язків (цивільно-військового співробітництва)* мають виконувати визначені законодавством суб'єкти сектору безпеки і оборони. При цьому, координація військових зв'язків (цивільно-військового співробітництва) має бути покладене на Міністерство оборони України і Генеральний штаб Збройних Сил України.

Реалізація цих завдань може здійснюватися через наявні в суб'єктів сектору безпеки і оборони підрозділи зв'язків із засобами масової інформації та громадськістю або через інші підрозділи;

4) *координація інформаційних та психологічних операцій*, як найбільш «чутливої» сфери стратегічних комунікацій, потребує комплексного задіяння організаційно-правових, інформаційно-комунікативних, соціологічних, психологічних, оперативних та інших сил і засобів суб'єктів сектору безпеки і оборони, органів державної влади та недержавних організацій.

У контексті положень Закону України «Про національну безпеку України» слушними видаються пропозиції щодо об'єднання відповідних сил і ресурсів сектору безпеки та оборони для їх скоординованого задіяння при здійсненні інформаційних і психологічних операцій та створення міжвідомчого підрозділу з цих питань при Службі безпеки України (*За аналогією Антитерористичного центру при СБ України*).

В цілому, ефективні стратегічні комунікації можуть стати вагомою складовою системи забезпечення національної безпеки і оборони та захисту життєво важливих національних інтересів України.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА:

1. Становлення і розвиток системи стратегічних комунікацій сектору безпеки і оборони України: монографія / В. Г. Пилипчук, Л. Ф. Компанцева, С. С. Кудінов, І. М. Доронін, О. П. Дзьобань, О. В. Акульшин, О. Г. Заруба; за заг. ред. В. Г. Пилипчука. – К.: ТОВ

«Видавничий дім «АртЕк», 2018. – 274 с.

2. US Joint Force Command. Commander's Handbook for Strategic Communication and Communication Strategy (Ver. 3.0)/ Режимдоступу: http://www.au.af.mil/au/awc/awcgate/jfcom/cc_handbook_sc_24june2010.pdf.

3. Кушнір О. В. Поняття та сутність стратегічних комунікацій у сучасному українському державотворенні. URL: <http://goal-int.org/ponyattya-ta-sutnist-strategichnix-komunikacii-u-suchas-nomu-ukrainskomu-derzhavotvorenni>.

4. Стратегічні комунікації в умовах гібридної війни: погляд від волонтера до науковця: монографія. К. : НА СБ України, 2017. С. 168.

5. ACO Directive 095-001, Allied Command Operations Public Affairs, 4 June 2013 URL: www.natolibguides.info/library/find/nato_pubs.; ACT Directive 95-10, Public Affairs Policy, 3 September 2008 URL : <https://www.act.org/content/act/en/public-affairs.htm>.; MC 0457/2 NATO Military Policy on Public Affairs, 8 February, 2011. URL <https://www.nato.int/ims/docu/mil-pol-pub-affairs-en.pdf>.

6. Цивільно-військове співробітництво за стандартами НАТО : [навчальний посібник]. К. : НУОУ ім. Івана Черняхівського, 2015. – 87 с.

7. Воєнна доктрина України, затверджена Указом Президента України від 24.09.2015 № 555/2015.

8. Доктрина інформаційної безпеки України, затверджена Указом Президента України від 25.02.2017 № 47/2017.

9. The Strasbourg I Kehl Summit declaration. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_52837.htm?mode=pressrelease.

БОГУЦЬКИЙ П. П.,

головний науковий співробітник Наукового центру правового забезпечення інформаційної і національної безпеки Науково-дослідного інституту інформатики і права НАПрН України, кандидат юридичних наук, доцент

СУЧАСНА ДОКТРИНА ПРАВА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ І ВІЙСЬКОВОГО ПРАВА

Серед важливих сучасних наукових розробок української юриспруденції особливе значення та актуальність мають дослідження проблем права національної безпеки і військового права, що обумовлено, насамперед, системним реформуванням сектору безпеки і оборони України, яке здійснюється в умовах вирішення практичних питань забезпечення захисту конституційного ладу, суверенітету, територіальної цілісності України від збройної агресії.

Зазначимо, що науково-обґрунтована концепція права національної безпеки України знаходиться на етапі свого становлення, а розробки проблем військового права упродовж останніх десяти років не знайшли ґрунтового

наукового розвитку ні в юриспруденції, ні серед напрямків військових наукових досліджень.

Водночас, чимало зусиль науковцями спрямовано на дослідження багатограних правових аспектів власне національної безпеки, а також інституційних та функціональних особливостей дії права у цій сфері. Доктринальні розробки військового права представлені окремими роботами науковців, які стосуються визначення змісту, сутності військового права, військового законодавства і проблем правового регулювання видів військової та, пов'язаної з військовою, діяльності.

Наука, звісно, не може обмежуватися окремими предметними напрямками у розробці та вирішенні системних, комплексних проблем, якими постають право національної безпеки і військове право. Водночас, наукові розробки потребують спеціалізації, що обумовлено особливостями об'єктів дослідження та їхніми характеристиками. Поєднання загальних підходів до дослідження права національної безпеки і військового права зі спеціалізацією у вирішенні завдань дослідження дозволяє вийти на системний і такий, що забезпечує досягнення мети, підхід. Власне, це стосується не лише наукових розробок, а загалом вирішення проблем права національної безпеки і військового права у їхньому нормативному, інституційному та організаційному значенні або ж оформленні [1, с.64-66].

Предметна область права національної безпеки є більш широкою по відношенню до військового права та охоплює усі суспільні відносини або ж соціальні комунікації, які існують у сфері національної безпеки і оборони, з виокремленням галузей для вирішення більш конкретних завдань безпекового існування людини, суспільства і держави.

Не лише суспільні відносини або ж соціальні комунікації стають предметом наукових розробок права національної безпеки, але й визначений значний масив законодавства, нормативно-правових актів, правозастосовної практики, а також інституційні та організаційні елементи або ж складові правотворчості і правозастосування у сфері національної безпеки.

Емпіричну основу права національної безпеки складає уся сукупність складних і важливих для сьогодення соціальних чинників, які забезпечують безпеку людини, суспільства і держави в умовах, що характеризують глобалізаційні процеси. Проте виявляється і більш раціональна предметна сфера права національної безпеки, яка у своїй основі містить ті соціальні комунікації, що стосуються безпосередньо забезпечення стану захищеності людини, суспільства і держави від потенційних та реальних загроз

національним інтересам, а саме – забезпечення збереження конституційного ладу, суверенітету, територіальної цілісності, недоторканності України. Вказаний підхід, за якого стає можливим відійти від абстрактного бачення правового змісту національної безпеки, тобто права національної безпеки України, дозволяє зосередитися насамперед, але не виключно, на вирішенні проблем правового забезпечення основ національної безпеки, що найбільш важливо для нашого сьогодення. Варто зазначити, що розуміння права національної безпеки, як системи норм, які регулюють відносини щодо забезпечення збереження конституційного ладу, суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності держави є притаманним для доктрини держав-учасників Північноатлантичного договору. Саме такий підхід має своє первісне походження від наукових розробок концепції права національної безпеки США, упровадження цієї концепції у практику забезпечення національної безпеки держави. Власне, відповідно до вимог Конституції України подібний підхід закріплено у чинному Законі України «Про національну безпеку України», положення якого належить безумовно виконувати та, водночас, удосконалювати на основі обґрунтованих доктринальних розробок, які має запропонувати правова наука.

Право національної безпеки з огляду на його сутнісні та змістовні ознаки можливо визначити як галузь права – цілісну, системну множинність норм, публічно визначених, легітимізованих правил поведінки, спрямованих на досягнення і забезпечення безпечних умов існування та життєдіяльності людини, суспільства і держави.

Цілісна сукупність норм права національної безпеки утворює певну складну систему, яка підпорядковується загальним правилам побудови системи права України, та має переважно нелінійні характеристики, що зберігають її організаційну єдність і структуру [2, с.89-91].

Правовою доктриною військове право розглядається як галузь правова-система визначених і санкціонованих державою норм, які встановлюють правила поведінки та здійснюють правове регулювання суспільних відносин у воєнній сфері, у сферах оборони і військового будівництва з метою забезпечення воєнної безпеки.

Суспільні відносини у воєнній сфері є військовими та військово-цивільними публічними відносинами, що обумовлено характером військової діяльності, спрямованої на захист суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності держави. Метою військової діяльності є забезпечення воєнної безпеки, тобто захищеності державного суверенітету, територіальної цілісності

і демократичного конституційного ладу та інших життєво важливих національних інтересів від воєнних загроз.

Важливою обставиною, яка визначає характер суспільних відносин у воєнній сфері, у сферах оборони і військового будівництва, тобто тих суспільних відносин, які становлять предмет військового права, є військова служба. Військова служба утворює певне соціальне середовище, де відбуваються усі процеси людської діяльності, спрямованої на досягнення воєнної безпеки суспільства, забезпечення обороноздатності держави.

Правова природа військової служби полягає у публічній діяльності визначеної законодавством соціальної групи осіб, які мають спеціальний правовий статус і є військовослужбовцями, щодо захисту суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності України. Така публічна діяльність військовослужбовців здійснюється у встановлених законодавством організаційно-правових формах і порядку. Водночас, обов'язковим чинником, який впливає на віднесення того чи іншого державного інституту до складу сектора безпеки і оборони, а саме – до складу сил оборони, необхідно вважати функціональну ознаку – виконання завдань з попередження та усунення воєнних загроз. Ця важлива обставина, зрештою, формує необхідність військової служби не лише у Збройних Силах, але й в інших державних інститутах, які мають певні повноваження щодо забезпечення воєнної безпеки та, які визначені безпосередньо законодавством.

Військове право у своєму телеологічному значенні покликане соціально-необхідним замовленням щодо забезпечення воєнної безпеки суспільства. Саме у цьому необхідно вбачати сутність військового права, що затверджується особливою організаційно-правовою формою соціально-необхідної суспільної діяльності, якою є військова служба. Натомість, поєднання нормативної та ціннісно-іскладової військового права утворює його аксіологічний центр, яким іє воєнна безпека.

Розглядаючи генезис військових і військово-цивільних відносин, їх виникнення, існування та припинення, беззаперечним є висновок про те, що попри наявність матеріальних і юридичних фактових складових виникнення таких відносин без норми права є неможливим.

Військове право демонструє нерозривний зв'язок з державою, що також, але все ж меншою мірою, є характерним для права національної безпеки. Існування військово-правових приписів обумовлено правотворчою діяльністю держави, що визначається виконанням виключно державою важливої зовнішньої функції оборони, забезпечення воєнної безпеки. Військово-правовий

примус виходить лише від держави, його легітимність в умовах здійснення демократичного цивільного контролю забезпечується нормами військового права.

Військове право утворює цілісну систему, яка містить інститути права. В основі структури військового права – конкретизація предмета правового регулювання, виокремлення певної системної групи однорідних військових, військово-цивільних відносин, а також – особливості метода, тобто способів і засобів правового регулювання для досягнення визначеної мети.

Компонентами або ж складовими системи військового права можливо розглядати інститути права: військової служби; воєнної безпеки і оборони; бойової підготовки і застосування військ (військово-оперативне право); мобілізаційної підготовки та мобілізації; військового управління; гарнізонної та внутрішньої служби військ; бойового чергування і спеціальних видів служби; тилового забезпечення військ; соціального захисту військовослужбовців; військово-дисциплінарного права. Внаслідок особливостей, визначених предметом правового регулювання, виділяються такі міжгалузеві утворення військового права як військово-адміністративне право та військово-кримінальне право. Міжнародне гуманітарне право безумовно взаємодіє з військовим правом та здійснює вплив на його формування. Такий вплив особливо позначається на інститутах права воєнної безпеки і оборони, бойової підготовки та застосування військ (військово-оперативне право). Окрім іншого особливістю права національної безпеки та військового права України необхідно розглядати вплив на формування і функціонування цих галузей права інших публічних галузей системи права України, якими є, насамперед, конституційне, адміністративне право.

Військове законодавство і законодавство про національну безпеку України становлять самостійні галузі законодавства та розглядаються правової доктриною у контексті джерел, зовнішньої форми існування військового права та права національної безпеки. Наразі важливим є здійснення наукових розробок, проведення практичних заходів щодо імплементації стандартів країн-учасників Європейського Союзу та НАТО в українське законодавство.

Право національної безпеки та військове право передбачають організаційне та інституційне забезпечення, де окрім сил безпеки і сил оборони, мають успішно діяти військові правоохоронні органи, органи військової прокуратури та військового правосуддя. Система військової юстиції фактично потребує відновлення, упродовж останніх років необхідні рішення не прийнято, відповідна концепція має незавершену форму та початковий стан

упровадження, що негативно позначається на правозастосуванні у сфері національної безпеки і оборони.

Право національної безпеки і військового права, окрім галузей права є галузями правової науки та навчальними дисциплінами. Вказані аспекти загальної проблеми потребують наразі більш уважного і більш конкретного підходу щодо вирішення.

Офіційне визнання предметного напрямку наукових досліджень «Право національної безпеки; військового права» (2.13) у межах наукової спеціальності «Право» (081) змушує зосередитись на практичних питаннях реалізації наукових досліджень та підготовки фахівців за відповідними програмами, які наразі потребують суттєвого опрацювання і приведення у відповідність з вимогами сьогодення. Очевидно, що першість у цьому має належати відомствам, зацікавленим у якісному правовому забезпеченні організації та діяльності сектору безпеки і оборони держави, реалізації державної політики у сфері національної безпеки і оборони. Йдеться, насамперед, про Міністерство оборони України, Генеральний штаб Збройних Сил України, Державну прикордонну службу України, Національну гвардію України, а також про Службу безпеки України, розвідувальні органи, Генеральну прокуратуру України, Державне бюро розслідувань. Досить важливо, що стратегія розвитку науки права національної безпеки і військового права наразі успішно формується Національною академією правових наук України. Лише спільні зусилля у вирішенні загальних та більш конкретних проблем правового забезпечення національної безпеки України, а відтак, права національної безпеки і військового права, дозволять ефективно вирішити важливі для правової науки і юридичної практики завдання.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА:

1.Пилипчук В.Г., Доронін І.М. Право національної безпеки та військового права: теоретичні та прикладні засади становлення і розвитку в Україні / В.Г.Пилипчук, І.М.Доронін // “Інформація і право”. – 2018. – № 2. – С.62-68.

2. Богуцький П. П. Поняття та ознаки права національної безпеки України / П.П.Богуцький// Інформація і право, 2018, – №3(26) – С.84-93.

КОТЛЯРЕНКО О. П.,

начальник науково-дослідного відділу проблем військового законодавства Центру воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського, кандидат юридичних наук, полковник юстиції

ОРГАНІЗАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АДАПТАЦІЇ ВІЙСЬКОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА ДО СТАНДАРТІВ НАТО

Закріплений нещодавно в Конституції України стратегічний курс держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та Організації Північноатлантичного договору, обумовлює необхідність досягнення Україною відповідних критеріїв, зокрема й у безпеково-правовій сфері. Водночас, сучасні виклики і загрози, насамперед гібридні, зумовлені впливом комплексу факторів, вимагають системного реагування, адекватної трансформації сектору безпеки і оборони, зокрема Збройних Сил України.

Триваючий збройний конфлікт суттєво активізував оновлення військового законодавства, адже повсякчас виникаючі нові загрози, об'єктивно зумовлюють необхідність пошуку адекватних способів протидії, у тому числі через глибинну трансформацію структури Збройних Сил України, досягнення ними взаємосумісності зі збройними силами держав – членів НАТО. Тому, не менш важливим аспектом є законодавче супроводження процесів реформування Збройних Сил України, створення необхідних умов для адаптації законодавчих, концептуальних і доктринальних документів до стандартів НАТО, що зокрема відмічено у Стратегії національної безпеки України і Воєнній доктрині України.

Саме тому, з 2014 року у Міністерстві оборони України (далі – Міноборони) розпочалася кропітка робота з удосконалення законодавства у сфері оборони, у якій безпосередню участь приймають представники юридичної служби Міноборони, Генерального штабу Збройних Сил України, а також науковці-юристи Центру воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського.

Поряд з цим, проведена в рамках комплексного огляду сектору безпеки і оборони оцінка стану воєнної безпеки держави, а також набутий досвід участі Збройних Сил України у антитерористичній операції виявили низку проблем функціонування сил оборони в умовах існуючих загроз. Розлогий перелік цих проблем відображений у вступній частині Стратегічного оборонного бюлетеня України (далі – СОБ), серед яких слід відмітити – «надмірність обсягів та

неактуальність нормативно-правової бази у сфері оборони».

Також у СОБ закріплена норма, що він слугуватиме дорожньою картою оборонної реформи з визначенням шляхів її впровадження на засадах і принципах, якими керуються держави – члени НАТО. Водночас, у СОБ передбачене доволі амбітне завдання *«здійснити адаптацію національного законодавства у сфері національної безпеки до євроатлантичних норм та стандартів»*, а для його реалізації у пункті 3.4. «Юридичне забезпечення заходів реформування» визначено основні напрямки за якими планується внести зміни до законодавства.

Мета оборонної реформи у СОБ розподілена на п'ять стратегічних цілей:

- 1) об'єднане керівництво силами оборони, що здійснюється відповідно до принципів і стандартів, прийнятих державами-членами НАТО;
- 2) ефективна політика, системи планування і управління ресурсами в секторі оборони з використанням сучасних євроатлантичних підходів;
- 3) оперативні (бойові, спеціальні) спроможності сил оборони, необхідні для гарантованої відсічі збройній агресії, оборони держави, підтримання миру та міжнародної безпеки;
- 4) об'єднана система логістики і система медичного забезпечення здатні надати підтримку всім компонентам сил оборони;
- 5) професіоналізація сил оборони та створення необхідного військового резерву.

Кожна стратегічна ціль розподілена на декілька оперативних цілей, які у свою чергу, деталізовані у Матриці досягнення цілей (додаток до СОБ).

Для координації та виконання завдань оборонної реформи утворений Комітет реформ Міністерства оборони України та Збройних Сил України (далі – Комітету реформ) – консультативно-дорадчий орган під головуванням Міністра оборони України. Положення, структура та склад Комітету реформ (за посадами) затверджено наказом Міністерства оборони України від 20.07.2016 р. № 374. До складу Комітету входять стратегічні радники високого рівня.

У складі Комітету реформ утворено: п'ять підкомітетів з робочими групами, три консультативно-експертні групи та чотири окремі групи, зокрема Юридична група, яку очолює директор Юридичного департаменту Міноборони. Одним із основних завдань, що покладається на Комітет реформ є забезпечення підготовки нормативно-правових актів, спрямованих на реалізацію оборонної реформи.

Для деталізації завдань та цілей оборонної реформи Міністром оборони України у серпні 2016 року був затверджений План дій щодо впровадження

оборонної реформи у 2016-2020 роках (Дорожня карта оборонної реформи).

За результатами моніторингу виконання заходів оборонної реформи (трирічного) здійснено уточнення та коригування завдань. На підставі пропозицій підкомітетів Міністром оборони України у січні 2019 року затверджений План дій щодо впровадження оборонної реформи у 2019-2020 роки.

Водночас, в Міноборони з серпня 2018 року впроваджується програмно-проектний менеджмент, визначено 15 пріоритетних проектів оборонної реформи, для яких затверджені статuti, календарні плани та проектна документація.

Таким чином, починаючи з 2014 року юридичною службою Міноборони було організовано розробку та прийняття понад 500 актів законодавства України, також майже дві тисячі внутрішніх наказів Міноборони було визнано такими, що втратили чинність у зв'язку з втратою актуальності та невідповідності напрямкам проведення оборонної реформи.

За останні декілька років були унормовані актуальні питання щодо всебічного забезпечення проведення операції Об'єднаних сил, запровадження правового режиму воєнного стану, удосконалення порядку встановлення статусу учасника бойових дій, порядку застосування зброї, бойової техніки під час проведення операції на Сході держави. Також забезпечено виконання норм міжнародного гуманітарного права, запровадження військової служби для іноземців, осіб без громадянства, упровадження принципів гендерної рівності під час проходження військової служби, визначення нового порядку речового забезпечення військовослужбовців.

Серед останніх найбільш знакових нормативно-правових актів слід відмітити наступні:

1) Закон України «Про національну безпеку України» від 21 червня 2018 року № 2469-VIII;

2) Закон України «Про правовий статус осіб, зниклих безвісти» від 12 липня 2018 року № 2505-VIII;

3) Закон України «Про протимінну діяльність в Україні» від 6 грудня 2018 року № 2642-VIII;

4) Порядок логістичного забезпечення сил оборони під час виконання завдань з оборони держави, захисту її суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2018 р. № 1208;

5) Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо здійснення закупівель продукції, робіт і послуг оборонного призначення за імпортом» від 17 січня 2019 року № 2672-VIII (надає нові

повноваження Міноборони здійснювати за новими правилами оборонні закупівлі за імпортом за кордоном з урахуванням норм відповідних європейських директив);

Проблемним питанням, яке передбачене СОБ залишається прийняття в новій редакції Закону України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію», а також створення Військової поліції. Крім того, необхідними є прийняття законів:

1) «Про створення та виробництво боєприпасів, озброєння, військової та спеціальної техніки»;

2) «Про особливості застосування національного законодавства щодо держави-агресора».

Підсумовуючи слід наголосити, що сьогодні для України, яка з 2014 року потерпає від агресії з боку Російської Федерації, розвиток Збройних Сил України і участь у потужній системі колективної безпеки є беззаперечними пріоритетами. Водночас оборонна реформа та адаптація національного військового законодавства перебувають у взаємному зв'язку, і мають розглядатися як невід'ємна складова політики Євроатлантичної інтеграції України. Сьогодні для цього існує необхідна нормативно-правова база, і не менш потужний стимул – стримати агресивні дії Російської Федерації та не допустити реалізації нею стратегічного політичного задуму щодо України.

А це знову ж таки пов'язано з високим потенціалом Збройних Сил України, радикальним оновлення військового законодавства, розвитком експертно-аналітичного забезпечення сектору безпеки і оборони, посиленням наукового складника нормотворчої діяльності, започаткуванням системи моніторингу колізій та прогалин військового законодавства.

Важливо розуміти, що подальше вирішення порушених питань потребує принципово нового формату, який забезпечить системність та раціональне використання наукового потенціалу. У зв'язку з цим, вельми вагомим чинником розвитку наукових досліджень у сфері права національної безпеки та військового права стало підписання 28 березня 2019 року в присутності учасників круглого столу *Договору про співробітництво між Національною академією правових наук України та Національним університетом оборони України імені Івана Черняхівського*, в якому серед іншого, також акцентується увага на адаптації військового законодавства до стандартів НАТО.

Зважаючи на відсутність «спеціального постійно діючого підрозділу в системі Міноборони, діяльність якого стосувалася би виключно забезпечення процесу адаптації військового законодавства», нами пропонується утворення у

складі Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського підрозділу наукового та експертно-аналітичного забезпечення розвитку військового права – *Центру (Школи) адаптації військового законодавства*. До його (її) компетенції пропонується віднести наступні *функції*: науково-правову, експертно-аналітичну, консультативну, проектну і науково-комунікативну; та *завдання*: правовий моніторинг і системний аналіз, науковий та експертно-аналітичний супровід нормотворчої діяльності Міноборони, імплементація норм міжнародного гуманітарного права.

ЗБОЛКА В. Л.,

начальник кафедри конституційного, адміністративного та міжнародного права, Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, доктор юридичних наук, доцент

ШЕВЧУК О. А.,

старший викладач кафедри конституційного, адміністративного та міжнародного права, Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького

ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ЗАКОНОДАВСТВА ТА СИСТЕМИ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ УКРАЇНИ

Однією з важливих складових системи забезпечення охорони національних інтересів України є реалізація національних інтересів у прикордонній сфері, метою якої є гарантування суверенітету, незалежності та територіальної цілісності України. Зазначене є основним завданням Української держави, що обумовлює створення сприятливих умов для функціонування національної економіки, зміцнення демократичних інститутів громадянського суспільства, підтримання міжнародних зв'язків, забезпечення захищеності життєво важливих цінностей Українського народу.

За даними Держприкордонслужби України, щороку даною службою викривається більше двох тисяч злочинів та близько 30 тис. адміністративних правопорушень, серед яких: порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї; незаконне перетинання державного кордону; незаконне переміщення через кордон зброї, боєприпасів, наркотичних речовин, вибухових речовин; незаконне переміщення товарів та вантажів; підроблення паспортних документів.

Воєнно-політична нестабільність на державному кордоні України впливає на військову та оперативну складову його охорони. Адекватні правові, оперативні та організаційні заходи повинні стати на перешкоді загроз пов'язаних з: нелегальною міграцією; поширення міжнародного тероризму; можливість незаконного ввезення в країну зброї, боєприпасів, вибухових речовин і засобів масового ураження, радіоактивних і наркотичних засобів; поширенням корупції в органах державної влади, зрощення бізнесу і політики, організованої злочинної діяльності.

Система забезпечення безпеки державного кордону України та охорони суверенних прав у виключній (морській) економічній зоні охорони національних інтересів України у прикордонній сфері створюється і розвивається відповідно до норм Конституції України, які закріплюють концептуальні положення охорони національних інтересів України в усіх сферах її існування, а також Закону України «Про національну безпеку України» та Стратегії національної безпеки України. Ці документи враховують основні положення міжнародних договорів і угод, ратифікованих Україною, які стосуються її національної безпеки та захисту національних інтересів. Крім того, закони конститутивного напрямку визначають важливі положення щодо забезпечення безпеки у прикордонній сфері («Про державний кордон України», «Про прикордонний контроль», «Про оборону України», «Про державну таємницю», «Про Державну прикордонну службу», «Про Збройні Сили України», «Про Службу безпеки України» тощо). У структурі нормативно-правової бази забезпечення безпеки державного кордону України особливе місце посідають укази та розпорядження Президента України, а також постанови та розпорядження Кабінету Міністрів України. Ці нормативно-правові акти видаються з метою конкретизації та підвищення якості вирішення завдань забезпечення охорони національних інтересів України у прикордонній сфері.

Суттєвими чинниками, що впливають на формування державної політики забезпечення безпеки державного кордону України, є: гарантування на конституційному рівні права людини та громадянина на свободу пересування; зміна статусу громадян прикордоння; перетворення прикордонного відомства на правоохоронний орган спеціального призначення, зміна його функцій як суб'єкта системи забезпечення національної безпеки; запровадження інноваційних основ взаємодії правоохоронних органів та військових формувань у формі інтегрованого управління кордонами та ін.

Національна безпека України у прикордонній сфері є складовою

системи забезпечення національної безпеки і повинна забезпечуватись шляхом проведення виваженої політики відповідно до прийнятих в установленому порядку доктрин, концепцій, стратегій і програм у політичній, економічній, соціальній, воєнній, екологічній, науково-технічній, інформаційній та інших сферах.

Правовою основою державної політики забезпечення безпеки державного кордону України є закони та підзаконні нормативно-правові акти. Їх можна поділити на дві групи – політичний рівень та оперативно-стратегічний рівень. На політичному рівні формулюються і заявляються прикордонні інтереси та цілі, що визначаються певним історичним етапом розвитку країни. На оперативно-стратегічному рівні закріплюються основні елементи механізму реалізації державної політики забезпечення національної безпеки у прикордонній сфері.

До першого рівня належать: Конституція України, двосторонні міжнародні договори про основи добросусідства та співробітництва з прикордонних питань між Україною і суміжними державами, закони України: «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики», «Про національну безпеку України», «Про державний кордон України», «Про виключну (морську) економічну зону України», «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України», «Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях»; «Про боротьбу з тероризмом» та підзаконні акти «Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020» : Указ Президента України від 12 січня 2015 р. № 5/2015; «Про затвердження Національної стратегії у сфері прав людини : Указ Президента України від 25 серпня 2015 р. № 501/2015 ; «Про Стратегію національної безпеки України : Указ Президента України від 26 травня 2015 р. № 287/2015; «Про Концепцію розвитку сектору безпеки і оборони України»; Указ Президента України від 26 травня 2015 р. № 287/2015; «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 2 вересня 2015 року «Про нову редакцію Воєнної доктрини України»: Указ Президента України від 26 травня 2015 р. № 287/2015; «Про затвердження Річної національної програми співробітництва Україна - НАТО на 2016 рік»: Указ Президента України від 12 лютого 2016 р. № 45/2016.

Нормативно-правовими актами оперативно-стратегічного рівня визначаються головні параметри (елементи) механізму реалізації державної політики у прикордонній сфері; засоби і шляхи забезпечення безпеки

державного кордону України, адекватні характеру і масштабам загроз національним інтересам. Основу даної групи складають підзаконні акти, якими затверджуються (схвалюються) концепції інституціонального (Про схвалення Стратегії розвитку Державної прикордонної служби : розпорядження Кабінету міністрів України від 23 листопада 2015 р. № 1189-р), функціонального (Про схвалення Концепції інтегрованого управління кордонами : розпорядження Кабінету Міністрів України від 28 жовтня 2015 р. № 1149-р.) та матеріально-технічного (Про схвалення Концепції Державної цільової програми “Облаштування та реконструкції державного кордону” на період до 2020 року : розпорядження Кабінету Міністрів України від 11 листопада 2015 р. № 1179-р) напрямів здійснення державної політики забезпечення безпеки державного кордону України.

Аналіз існуючих правових основ забезпечення безпеки державного кордону України дає підстави стверджувати про незавершеність процесу формування основних положень, множинність джерел, які часто не узгоджені, та диспозитивність вимог, що у них містяться.

Події світового значення та зміни політичного характеру, які відбулися за останні роки в Україні, суттєво вплинули на концепцію охорони національних інтересів України у прикордонній сфері і викликали необхідність оновлення фундаментальних правових інститутів. Проблеми, пов’язані із загостренням воєнно-політичної обстановки на Сході України та окупація Автономної республіки Крим, окремих районів Донецької та Луганської областей, вимагають налагодження ефективного та системного публічного управління, радикальних змін ідеологічних настановлень, активізації нормотворчої діяльності. Нагальним стає переосмислення концептуальних засад побудови правових інститутів з урахуванням вимог сьогодення, приведення їх у відповідність до сучасних потреб суспільства та держави. Не виключенням є інститут охорони національних інтересів у прикордонній сфері, який потребує розроблення концептуальних засад:

- законодавчого забезпечення відповідно до європейських стандартів;

- визначення місця даного інституту в системі публічного управління та вітчизняного права;

- реалізації конституційних прав і свобод громадян, створення умов для комфортного перетинання державного кордону;

- створення ефективної системи забезпечення національних інтересів України у прикордонній сфері, що сприятиме розвитку особистості, суспільства і держави;

розбудови державного кордону в такому вигляді, який відповідатиме змінам у житті суспільства, будівництво державного кордону та його інфраструктури відповідно до європейських стандартів з урахуванням українських реалій;

забезпечення суверенітету, територіальної цілісності України, її суверенних прав і юрисдикції, створення сприятливих умов для розвитку міжнародних та міждержавних зв'язків і взаємовигідного прикордонного співробітництва;

розроблення ефективної системи державного примусу, здатного функціонувати в сучасних умовах;

закріплення й чіткого розмежування завдань і функцій державних органів та громадських організацій щодо захисту національних інтересів держави у прикордонному просторі, а також виконання міжнародних зобов'язань щодо забезпечення безпеки у прикордонній сфері та створення дієвих механізмів взаємодії;

розроблення засобів щодо підвищення загального рівня професіоналізму фахівців Держприкордонслужби та інших структур, відповідальних за безпеку у прикордонній сфері;

вироблення концептуальних засад щодо боротьби з корупцією у правоохоронній та безпековій сфері.

ПРОКОФ'ЄВА-ЯНЧИЛЕНКО Д. М.,

помічник Голови Служби безпеки України, доктор юридичних наук, заслужений юрист України

ФОРМУВАННЯ В УКРАЇНІ СИСТЕМИ ДЕМОКРАТИЧНОГО ЦИВІЛЬНОГО КОНТРОЛЮ ЗА СЕКТОРОМ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ

На сьогодні в Україні вже склалася достатньо розгалужена система форм демократичного цивільного контролю за сектором безпеки і оборони, в якій виокремлюються наступні елементи: парламентський контроль; контроль, здійснюваний Президентом України; контроль з боку органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування; контроль з боку судових органів та органів прокуратури (прокурорський нагляд); громадський контроль.

Закон України «Про національну безпеку України» [1], прийнятий 21 червня 2018 року, зберіг відповідну систему, водночас розширивши перспективи здійснення парламентського контролю за сектором безпеки і

оборони, що є необхідною передумовою реалізації євроатлантичних спрямувань України. Так, згаданий Закон передбачає створення Комітету Верховної Ради України, до повноважень якого належить забезпечення контрольних функцій за діяльністю державних органів спеціального призначення з правоохоронними функціями, правоохоронних органів, правоохоронних органів спеціального призначення та розвідувальних органів. Тож на питаннях діяльності цього комітету слід зупинитися детальніше.

В Україні питання парламентського контролю за діяльністю спецслужб рамково регламентовані Конституцією України [2], Законом України «Про комітети Верховної Ради України» [3] та Законом України «Про національну безпеку України» [1].

У розумінні Робочої групи з контролю за діяльністю спецслужб Женевського центру демократичного контролю за діяльністю збройних сил [4] термін "контроль" передбачає таку систему відповідальності, за якої дії осіб, наділених владними повноваженнями, розглядаються незалежної, спеціально вповноваженою групою.

Досвід країн з розвиненою демократією показує, що основу, на якій вибудовується широка й розгалужена система цивільного контролю за діяльністю спецслужб, становить саме парламентський контроль. По-перше, своєю законотворчою діяльністю парламент надає чітку й тверду державно-правову визначеність усім аспектам їх функціонування. По-друге, саме парламент конституює організації й установи, у компетенцію яких входять специфічні питання забезпечення національної безпеки, та легітимізує основні напрямки їхньої діяльності. По-третє, представницька влада, як незалежна від адміністративних органів, умовно перебуває «над» над спеціальними службами й регулює взаємини з позицій верховенства права й в інтересах народу.

Роль, яку відіграє парламент у розвитку й втіленні політики національної безпеки можна сформулювати в чотирьох основних завданнях:

- контроль;
- незалежна оцінка;
- гарантія принципу прозорості;
- забезпечення зв'язку між спецслужбами й суспільством.

При цьому обсяг юрисдикції парламентських органів контролю в різних країнах різниться. Зокрема, в англomовних країнах (крім США) контроль над діяльністю спецслужб поширюється на сферу контррозвідки й безпеки, у той час як контроль над розвідувальною діяльністю здійснюється відповідними органами виконавчої влади. В Італії, Німеччині, Данії й Нідерландах

парламентські органи контролю поширюють свою юрисдикцію на діяльність усього розвідувального співтовариства, хоча відповідне законодавство в цих країнах не надає їм таких прав, якими користуються комітети Конгресу США. В основі контрольної компетенції Конгресу лежать дві найважливіші функції - формування бюджету розвідувального співтовариства й аудиторська діяльність щодо його виконання, а також контроль за так званими таємними операціями, які не можуть бути реалізовані за допомогою відкритих методів.

В цілому досягнення загальних цілей парламентського контролю повинне забезпечити:

створення й функціонування спецслужб, здатних виконувати своє конституційне призначення з надійного забезпечення національної безпеки;

попередження самотійного втручання спецслужб у політику;

недопущення необґрунтованого обмеження інтересів спецслужб, перетворення їх у дискриміновану частину державного апарата.

Парламентський вплив на зміцнення національної безпеки країни має охоплювати наступні напрямки:

- вплив на розробку й реалізацію її стратегії, доктрин і довгострокових програм з метою забезпечення єдності державної політики у відповідній сфері;

- фінансовий контроль, який контроль за виконанням бюджету й матеріально-технічних ресурсів, а також за правильністю вирахування потреб і оптимального фінансування цих органів;

- контроль з питань кадрової політики (призначення й розстановка керівних кадрів; дотримання положень про державну й військову службу),

і здійснюватись відповідно до засад, визначених Конституцією України (в т. ч. враховуючи відповідну практику Конституційного суду України) та Законом України «Про національну безпеку України».

Отже, відповідний парламентський комітет повинен мати достатні повноваження для ефективного здійснення своїх функцій, однак за жодних умов не може давати вказівки спецслужбам або користуватися їхніми можливостями, а також одержувати доступ до інформації про оперативну діяльність, про порядок і результати взаємодії з іноземними спеціальними службами, про джерела й способах одержання інформації, й до будь-якої інформації, здатної розкрити особу співробітників і негласних джерел, поставити під загрозу поточну й плановану операцію спецслужби [4-5].

Необхідно також зауважити, що при створенні відповідного парламентського комітету в Україні необхідно уникати ризиків конкуренції повноважень як між структурами Верховної Ради, які беруть участь у здійсненні

парламентського контролю (зокрема, між комітетом та Уповноваженим ВР з прав людини), так і між парламентським контролем та прокурорським наглядом. Лише за таких умов буде забезпечене виконання завдань парламентського контролю, які є традиційними для країн розвинутої демократії, а також створені умови для ефективного виконання спецслужбами своїх функцій щодо забезпечення національної безпеки.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА:

1. Закон України «Про національну безпеку України» від 21 червня 2018 року: [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19 (дата звернення 09.03.2019).
2. Конституція України від 28 червня 1996 року: [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр (дата звернення 09.03.2019).
3. Закон України «Про комітети Верховної Ради України» від 4 квітня 1995 року: [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/laws/show/116/95-вр (дата звернення 10.03.2019).
4. Деятельность спецслужб и демократический контроль – точка зрения профессионала: Рабочая группа по контролю над деятельностью спецслужб. – Женева, 2003. – 80 с.
5. Надзор за деятельностью разведывательных служб: Практическое пособие / Под ред. Ганса Борна и Эйдана Уиллза. – Женева, 2012-2016. – 240 с.

ПРОХОРЕНКО М. М.,

начальник кафедри правового забезпечення Національного університету оборони України імені Івана Черняховського, кандидат юридичних наук, полковник юстиції

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІЙСЬК (СИЛ), ЯК ВИД ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ ТА ІНШИХ СКЛАДОВИХ СИЛ ОБОРОНИ

Сучасні умови проведення оборонної реформи в Україні, особливості якої обумовлені складною воєнно-політичною, оперативно-стратегічною та економічною ситуацією вимагають її належного правового забезпечення.

Відповідно до п. 3.4. Стратегічного оборонного бюлетеня України, введеного в дію Указом Президента України від 6 червня 2016 року № 240/2016 визначено юридичне забезпечення заходів реформування. Для забезпечення проведення оборонної реформи в Україні, поступового нарощування оперативних спроможностей Збройних Сил України, інших складових сил оборони, впровадження стандартів НАТО та більш раціонального використання

оборонних ресурсів передбачається внести зміни до законів України та інших нормативно-правових актів за такими напрямками [1].

Правове забезпечення можна розглядати як: 1) функцію суб'єктів публічних відносин, 2) окремий вид забезпечення діяльності, як організаційно-правовий захід, 3) гарантію забезпечення законності, 4) окреме завдання держави, органу державної влади чи його структурного підрозділу; 5) сукупність організаційно-правових заходів щодо нормативного врегулювання, належного застосування та реалізації правових норм з метою забезпечення законності в діяльності органу державної влади та інші.

Мета правового забезпечення полягає у забезпеченні законності діяльності органу державної влади.

До змісту правового забезпечення можна віднести заходи щодо:

- нормативного врегулювання – комплекс заходів щодо прийняття, зміни чи скасування уповноваженими суб'єктами актів відповідно до встановленої процедури.

- нормативного застосування – здійснювана у процедурно-процесуальному порядку владно-організаційна діяльність уповноважених органів, посадових осіб по винесенню ними індивідуально-правових рішень.

- реалізації норм – полягає у додержанні, виконанні та використанні суб'єктами правових норм у практичній діяльності.

Виходячи із аналізу нормативно-правових актів Міністерства оборони України та Генерального штабу Збройних Сил України, правове забезпечення, як окремий вид забезпечення застосування Збройних Сил України проіснувало з 2013 року до 2018 рік. На сьогодні правове забезпечення не визначено, як окремий вид забезпечення застосування Збройних Сил України та інших складових сил оборони.

Абз. 1 ст. 8 Закону України «Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях» від 18 січня 2018 року передбачено, що для забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях:

- 1) Генеральним штабом Збройних Сил України за погодженням з відповідними керівниками залучаються та використовуються сили і засоби (особовий склад та спеціалісти окремих підрозділів, військових частин, зброя, бойова техніка, спеціальні і транспортні засоби, засоби зв'язку та телекомунікацій, інші матеріально-технічні засоби) Збройних Сил України,

інших утворених відповідно до законів України військових формувань... [2]. Отже Збройні Сили України та інші складові сил оборони залучаються у заходах забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях.

Відповідно до ст. 9 Закону України «Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях» від 18 січня 2018 року передбачено, що стратегічне керівництво силами та засобами Збройних Сил України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань, Міністерства внутрішніх справ України, Національної поліції України, центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері цивільного захисту, які залучаються до здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях, здійснює Генеральний штаб Збройних Сил України [2].

Виходячи із цього, залучення інших утворених відповідно до законів України військових формувань відбувається в умовах планування підготовки і ведення операції (бою, бойових дій) військ (сил) саме Збройних Сил України. А процес планування і ведення операції (бою, бойових дій) військ (сил) Збройних Сил України не можливо без належного забезпечення його законності. А тому, правове забезпечення військ (сил) повинен бути визначений, як окремий вид всебічного забезпечення Збройних Сил України.

Враховуючи вищевикладене пропонується:

1. Правове забезпечення нормативно визначити як окремий вид всебічного забезпечення військ (сил), що включає в себе сукупність узгоджених і взаємопов'язаних за метою, завданням, місцем, часом і процедурою заходів щодо нормативного врегулювання, належного застосування та реалізації правових норм з метою забезпечення законності в організації планування та ведення операції (бою, бойових дій).

2. З метою визначення детального змісту правового забезпечення, як окремого виду всебічного забезпечення дій військ (сил) прийняти Директиву з Основ правового забезпечення дій військ (сил).

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА:

1. Стратегічний оборонний бюлетень України, введений в дію Указом Президента України від 6 червня 2016 року № 240/2016 // Офіційний вісник Президента України, № 17, 22.06.2016, ст. 10.

2. Закон України «Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях» від 18 січня 2018 року // Офіційний вісник України, № 19, 06.03.2018, ст. 7

КОЛОДІЙ А. М.,

професор кафедри правового забезпечення Національного університету оборони України імені Івана Черняховського, доктор юридичних наук, професор

КОНСТИТУЦІЙНА РЕФОРМА В УКРАЇНІ – ЗАСІБ УДОСКОНАЛЕННЯ СТАТУСУ ТА ДІЯЛЬНОСТІ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ

У шеститомній «Юридичній енциклопедії» реформа загалом тлумачиться, як «... процес кардинальних, часто тривалих за часом перетворень відповідних сторін суспільного життя, державно-правових інститутів, окремих структур, тощо. Реформи, як правило модернізують і змінюють форму та зміст відповідних суспільних відносин, не порушуючи при цьому їхніх принципових засад» [1, 303].

Виходячи із вищевикладеного можна стверджувати, що сучасна конституційна реформа в Україні - це особлива управлінська програма дій, що їх приймає народ, верховна державна влада, які змушені в умовах побудови громадянського суспільства та правової держави, які постійно і об'єктивно змінюються, відновлювати їх єдність і тим самим забезпечувати нову якість разом з тим утверджуючи новий режим законності, який і виступає як ціль перетворень, що здійснюються народом чи владою.

Виходячи з цього визначення можна стверджувати, що конституційній реформі в Україні властиві наступні ознаки: це особлива управлінська програма дій, тобто конституційна реформа має бути системною, послідовною та логічно обґрунтованою; її ініціює народ, (що є більш демократичним) або верховна державна влада; народ або верховна державна влада змушені її здійснювати, оскільки в умовах побудови громадянського суспільства та правової держави, які постійно і об'єктивно змінюються, необхідно відновлювати їх єдність, тобто конституційна реформа має бути об'єктивною, політично незаангажованою; утвердження нового режиму конституційної законності є ціллю конституційної реформи в Україні.

Головними напрямками конституційної реформи в Україні можна визнати:

Парламентську реформу. На жаль, концепції парламентської реформи, тобто нормативно-правового або праворекомендаційного акту, який би передбачав осмислену та послідовну систему дій і заходів у цьому напрямку, прийнято не було. А тому необхідним і невідкладним вбачається внесення змін до Конституції України, у межах парламентської реформи, а саме: 1) визнання та реальне забезпечення одним з головних напрямків діяльності українського парламенту процесу приведення законодавства України до вимог Основного Закону України; 2) подальшу гармонізацію українського законодавства із законодавством Європейського Союзу; 3) прийняття Законів України «Про Верховну Раду України», про тимчасові спеціальні, слідчі та спеціальну тимчасову слідчу комісію, «Про опозицію у Верховній Раді України» і т. д.

Адміністративну реформу. Під адміністративною реформою розуміється система політико-правових заходів, сутність яких у структурних, функціональних, організаційних та інших удосконаленнях, насамперед у сфері виконавчої влади і створення на цій основі ефективної системи державного управління. Тож, враховуючи усе вище викладене, можна висловити ряд пропозицій щодо продовження адміністративної реформи. А саме: 1) в уряд повинні призначатися особи, які мають чітку політичну програму дій щодо певного сектора державного управління, ініціативність та достатню мужність для відстоювання своїх поглядів і впровадження їх у життя; 2) для реального прискорення адміністративної реформи є доцільним призначення міністра «без портфеля» з питань адміністративної реформи; 3) важливо, щоб усі органи виконавчої влади були підпорядковані Кабінету Міністрів України або безпосередньо, або через підпорядкування окремому члену уряду; 4) є неприпустимим положення передбачене ч. 4 ст. 118 Конституції України за якого «Голови місцевих державних адміністрацій призначаються на посаду і звільняються з посади Президентом України за поданням Кабінету Міністрів України», оскільки місцеві державні адміністрації є складовими частинами системи державної виконавчої влади і мають призначатися вищим органом цієї системи і т. д.

Судово-правову реформу. Можна зазначити такі найважливіші напрямки судово-правової реформи. Це, насамперед: 1) внесення змін до розділу 8 «Правосуддя» Конституції України у напрямку більш систематичного врегулювання та охорони суспільних відносин у зазначеній сфері та його редагування відповідно до назви «Судова влада»; 2) запровадження ювенальної юстиції; 3) визначення досудового порядку урегулювання спорів; 4) визнання юрисдикції Міжнародного кримінального суду, тощо.

Муніципальну реформу. Щодо муніципальної реформи, то ряд вчених вважають її окремим напрямком конституційної реформи. Але, слід визнати, що причини недостатньої ефективності місцевої публічної влади, як видається, частково закладені у самій її конституційній моделі. А саме: 1) Конституція України закріпила своєрідний статус районних і обласних рад: вони є представницькими органами, що представляють спільні інтереси територіальних громад відповідного району чи області. Населення ж району та області громадами не визнаються, а відтак правом на самоврядування не володіють; 2) є відсутнім належний рівень ресурсного забезпечення місцевого самоврядування (його матеріальної і фінансової основ) та невизначеність територіальної основи місцевого самоврядування; 3) конституційне положення щодо права громади управляти комунальною власністю залишилось законодавчо незабезпеченим (відповідний Закон досі не прийнято); 4) не вдається децентралізувати бюджетну систему та реалізувати задекларований в Бюджетному кодексі України принцип формування бюджетів «знизу – вгору»; 5) невизначеною залишається територіальна основа місцевого самоврядування; 6) доцільним є розробка і прийняття Муніципального кодексу України.

Реформування громадянського суспільства. Передбачає внесення змін і доповнень до розділу 1 та 2 Конституції України та розділу 11 «Місцеве самоврядування». А саме: 1) у новій Конституції України у порівнянні із чинною, доцільно змінити назву Розділу I Конституції України «Загальні засади» назвавши його «Загальні засади конституційного ладу»; 2) Розділ I Конституції України, враховуючи його значущість а також виходячи із правил законодавчої техніки та для забезпечення зручності використання і розуміння, доцільно структурувати на окремі глави, які б могли називатися «Основи політичної системи», «Основи економічної системи», «Основи духовної системи», «Основи соціальної системи», «Основи правової системи», «Основи міжнародних відносин», тощо.

Надзвичайно важливого значення для реформування громадянського суспільства набуває розділ 2, або йому аналогічний, Конституції України. Він має називатися «Основи конституційно-правового (або загального) статусу людини і громадянина в Україні», а не «Права, свободи та обов'язки людини і громадянина», (чинна Конституція України). Цей розділ також доцільно систематизувати та структурувати виклавши його у вигляді взаємно пов'язаних частин (глав). Складовою реформування громадянського суспільства є гуманітарна реформа, тобто це також структурна складова конституційної реформи в Україні.

Беззаперечно, що конституційна реформа має стати підґрунтям для удосконалення статусу та діяльності Збройних Сил України. У цьому розумінні привабливим є досвід Естонської Республіки, яка у главі 10 Конституції від 28 червня 1992 р. «Державна оборона» встановила обов'язок громадян Естонії брати участь в обороні держави, визначила статус Сил оборони, керівництво ними. Конституція Литовської Республіки від 25 жовтня 1992 р. також врегульовує аналогічні питання у главі 13 «Зовнішня політика та захист держави». Більш детально регламентують зазначену сферу суспільних відносин Конституція Республіки Македонія, яка передбачає окремий розділ 7, що називається «Оборона Республіки та оголошення стану війни або надзвичайного стану», Конституція Республіки Угорщина, яка вміщує главу 8 «Збройні сили і поліція», Конституція Республіки Узбекистан, що містить главу 26 «Оборона і безпека» [2].

Враховуючи викладене було б правильним закріпити найбільш важливі основи статусу та діяльності Збройних Сил України в оновленій або новій Конституції України.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА:

1. Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю.С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. – К.: «Укр. енцикл.», 1998 – Т. 5: П – С. – 2003. – 736 с.
2. Конституції нових держав Європи та Азії / Упоряд. С. Головатий. – К.: Укр. Правн. Фондація; Вид-во «Право», 1996 . – 544 с

ЯЩЕНКО В. А.,

доктор юридичних наук, професор

ЩОДО ВИЗНАЧЕНОСТІ ПОНЯТТЯ «НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ»

Чітке визначення поняття проблеми чи явища, що обговорюється, однозначність його розуміння, коли в ньоговкладається один і той же зміст, виступає важливою умовою плідності нашої дискусії, і, звичайно, правового регулювання цієї сфери.

Як відомо, визначення понять на буденному рівні часто здійснюється через свою протилежність і тому чорне існує лише завдяки білому, товариш – тому, що є ворог, мир – тому що війна. Не обійшло таке буденне розуміння і явище безпеки. Зокрема, ще у словнику В. Даля вона визначається як відсутність небезпеки, загрози. Таке тлумачення якимось чином вплинуло і на визначення

поняття національної безпеки, яке в Законі України «Про національну безпеку України» постулюється як стан «захищеності від загроз»... Зрозуміло, що до його визначення привернута увага багатьох науковців.

І хоча у наявних публікаціях поняття національної безпеки має вельми широку інтерпретацію, в першу чергу воно визначається формулою: безпека – відсутність ризику, загроз і небезпек.

Це найбільш поширене розуміння безпеки – стан захищеності від ризиків, загроз і небезпек. Приміром, безпека інформації – це захищеність інформації від несанкціонованих дій, що призводять до модифікації, розкриття чи зруйнування даних; безпека за надзвичайних ситуацій – стан захищеності населення, об'єктів довкілля від небезпеки за надзвичайних ситуацій. Кібербезпека, скажімо, теж трактується як захищеність від кібератак тощо.

Зокрема, дана позиція представлена В.О. Храмовим в «Юридичній енциклопедії», де безпека визначається як стан захищеності життєво важливих інтересів особи, суспільства і держави від зовнішньої та внутрішньої загрози. Тобто, у більшості випадків має місце визначення поняття через свою протилежність.

Ця буденність, в принципі, не є крामолою. Вона має право на існування. Безпека дійсно означає відсутність небезпеки, мир – дійсно відсутність війни. Але треба мати на увазі, що в таких визначеннях можуть братися за основу не лише основні, а в першу чергу несуттєві, так би мовити, похідні ознаки явища, а не ті, які, власне, уособлюють його сутність.

В такому випадку мир існує не тому, що є війна. Навпаки, всі явища і їх протилежності існують не одне через друге, а завдяки їх об'єктивному буттю в реальній дійсності. Стосовно безпеки це означає надійність і стабільність існування того чи іншого явища, а потім уже, як умова – відсутність загроз, захищеність від них.

Отже, визначення поняття «національної безпеки України» відповідно до статті 1 Закону України «Про національну безпеку України» як «захищеності... від реальних та потенційних загроз», на нашу думку, потребує уточнення. При цьому, слід враховувати й те, що загрози носять латентний характер і, зрозуміло, не можуть бути вичерпно виявлені та локалізовані суб'єктами сектору безпеки і оборони, навіть найпотужнішими спецслужбами і правоохоронними органами, тому орієнтована лише на них національна безпека не буде захищеною. Це по-перше. По-друге, феномен захищеності віддзеркалює лише стан безпеки, а між тим, це об'єктивно процес функціонування та нарощування її потенціалу.

У зв'язку з цим, пропонуємо наступне формулювання визначення феномену національної безпеки – це «надійне, стабільне функціонування суспільства та держави і нарощування їх потенціалу як умови їх існування і захищеності від реальних та потенційних загроз».

Вважаємо, таке визначення орієнтує на зміцнення та подальший розвиток безпекового та оборонного секторів держави.

В першу чергу щодо визначення сутності та прерогатив РНБО України, як одного з ключових суб'єктів стратегічного управління національною безпекою і координаційного органу з питань безпеки та оборони.

Питання в тому, що сутність РНБО України, тобто, те, що притаманне лише цьому державному органу, законодавством чітко не визначена. Як не визначена і родова належність терміну «рада» в даному випадку. У зв'язку з цим виникає питання, чи є цей орган лише дорадчим, чи судячи з його завдань, повноважень та функцій він є одночасно і управлінським, керівним органом, відповідальним за одну з найважливіших сфер діяльності держави – безпеку та оборону.

Це питання важливе з точки зору логіки співвідношення повноважень дорадчих і виконавчих органів влади, що впливає і на визначення сутнісного аспекту. Якщо РНБО України є дорадчим органом, то чи притаманні йому контрольні функції, кількість яких, на нашу думку, займає значну питому вагу. В такому разі логічний висновок про те, що головна сутнісна особливість діяльності РНБО України, так би мовити, сутність першого порядку – це контроль, нагляд, інспектування, перевірки тощо.

Вважаємо, що лише до даної контрольної функції діяльність РНБОУ не має зводитися, це має бути, скоріше всього, сутністю вже другого порядку, пов'язаного з характером потенційних і реальних загроз.

А сутністю першого порядку, тобто, головною характеристикою, і це підтверджується практикою дії рад національної безпеки провідних країн світу, що вони створюються і функціонують не лише як контроль-наглядові, а, в першу чергу, як такі, що конструктивно спрямовані на нарощування потенціалу оборони і безпеки, що беззаперечно, є найпершою сутнісною особливістю РНБО України.

Підкреслюючи цю конструктивність проаналізуємо діалектику співвідношення функцій РНБО України: нарощування потенціалу безпеки і протидію загрозам. Перший фактор – постійної дії, другий – такий, що діє тимчасово, тобто, обмежений часом. Загрози в цьому співвідношенні є чинником тимчасової дії і при всій важливості орієнтації на їх усунення,

ліквідацію, головним орієнтиром політики держави, повинно бути, вважаємо, нарощування потенціалу безпеки, як умови ліквідації загроз, а не навпаки.

Протистояти цим загрозам, реальним чи потенційним, спроможна держава, яка має потужний безпековий потенціал і спроможна його постійно нарощувати. Можемо сказати просту істину, що чим сильніша держава, чим могутніші її Збройні Сили, тим менше загроз її існуванню.

КРИВЕНКО О. В.,

доцент кафедри правового забезпечення Національного університету оборони імені Івана Черняховського, кандидат юридичних наук

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНІ ОСНОВИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Безумовно, розвиток України, як європейської правової держави, залежить від чітко сформульованих національних інтересів і від ясного розуміння шляхів, засобів реалізації цих інтересів.

На сьогодні ключовим, на мій погляд, національним інтересом України є забезпечення її національної безпеки.

Прослідкуємо в історичному вимірі виникнення поняття національна безпека України.

Вперше Україна як незалежна суверенна держава у 1997 році прийняла Концепцію (основи державної політики) національної безпеки України, яка була схвалена Постановою Верховної Ради України,[1] де визначалось, що національна безпека – це «стан захищеності життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави, за яких забезпечуються сталий розвиток суспільства, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних та потенційних загроз національним інтересам».

В подальшому у Законі України «Про основи національної безпеки»[2] визначались основні засади державної політики, спрямованої на захист національних інтересів і гарантування в Україні безпеки особи, суспільства і держави від зовнішніх і внутрішніх загроз в усіх сферах життєдіяльності.

До цього закону вносились зміни, розширялась дефініція поняття Національна безпека. Були затверджені Стратегія Національної безпеки України [3] та Нова редакція Стратегії Національної безпеки України [4].

Проводились оборонні огляди у 2004 та 2012 роках, приймались Державні

програми розвитку.

Але відсутність політичної волі, і як наслідок, бюджетного фінансування, в питаннях реалізації зазначених документів призводили до занепаду воєнної організації держави, наслідки якої ми бачили, починаючи з 2014 року.

Зміни в українському суспільстві, які відбулися після Революції Гідності, російська агресія в Криму та на Сході держави обумовили усвідомлення керівництвом держави необхідності внесення кардинальних, концептуальних змін в підходи до забезпечення функціонування системи національної безпеки України.

Указом Президента України [5] в 2015 році введена в дію нова Стратегія національної безпеки, яка розраховувалась на реалізацію до 2020 року визначених пріоритетів державної політики національної безпеки, а також реформ передбачених Стратегією сталого розвитку «Україна – 2020».

Прийняття у 2018 році Закону «Про національну безпеку України» [6] запровадило нові, приближені до європейських, підходи до забезпечення Національної безпеки України. До новизни таких підходів, на мій погляд, можливо віднести:

1. Законодавче закріплення поширеного у європейських демократичних країнах поняття «сектор безпеки і оборони» та визначення складових такого сектору;
2. Розширення і деталізація повноважень щодо демократичного цивільного контролю за сектором безпеки і оборони;
3. Формування системи політичного і військового керівництва та управління у різних сферах національної безпеки і оборони;
4. Законодавче закріплення нових підходів до системи планування у сферах національної безпеки і оборони, а також низки нових документів такого планування;
5. Введення поняття комплексного огляду сектору безпеки і оборони та необхідності його періодичного проведення.

Виходячи із законодавчо закріпленого визначення *національної безпеки як захищеності державного суверенітету, територіальної цілостності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від потенціальних та реальних загроз.*, можливо сформулювати першочергові завдання юридичної науки в галузі права національної безпеки та військового права наступним чином:

дослідження і оцінка загроз національним інтересам України як в традиційних сферах (воєнна, політична, економічна, соціальна, екологічна,

гуманітарна безпека та інші) так і в нових сферах, що швидко розвиваються (інформаційна, кібербезпека і т.п.);

дослідження стану і проблематичних питань запровадження системи оборонного планування в циклі: проведення оглядів (комплексного і галузевих) – вироблення Стратегій – реалізація положень Стратегій в Планах розвитку;

дослідження стану і проблемних питань організації взаємодії між складовими Сектору безпеки і оборони, вироблення пропозицій щодо законодавчого закріплення завдань щодо реагування на нові загрози національним інтересам між складовими Сектору безпеки і оборони;

впровадження в систему підготовки спеціалістів з вищою освітою, керівників органів державної влади, стандартів підготовки за напрямком право воєнної безпеки, воєнне право;

відпрацювання механізму доведення до керівництва держави результатів наших напрацювань з подальшою реалізацією пропозицій.

На мій погляд наукові розробки та їхнє практичне втілення мають охоплювати:

1. Проведення досліджень;
2. Участь у проведенні оглядів (комплексного і галузевих);
3. Участь у виробленні Стратегій;
4. Участь у розробленні Програм розвитку.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА:

1. Про Концепцію (основи державної політики) національної безпеки України: Постанова Верховної Ради України від 16 січня 1997 р. №3/97/-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1997. – №10. – Ст.85.

2. Про основи національної безпеки України: Закон України від 19 червня 2003 р. № 964-IV, Відомості Верховної Ради України від 26.09.2003 -2003 р., № 39, стаття 351/

3. Про Стратегію національної безпеки України: Указ Президента України від 12 лютого 2007 року № 105/2007, Урядовий кур'єр від 07.03.2007 - № 43.

4. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 8 червня 2012 року «Про нову редакцію Стратегії

національної безпеки України»: Указ Президента України від 8 червня 2012 року № 389/2012, Урядовий кур'єр від 26.06.2012. – № 113.

6. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 травня 2015 року "Про Стратегію національної безпеки України": Указ Президента України від 26 травня 2015 року № 287/2015

7. Про національну безпеку України: Закон України від 21 червня 2018 року № 2469-VIII, Відомості Верховної Ради України від 03.08.2018 — 2018 р., № 31, стор. 5, стаття 241

ПАШИНСЬКИЙ В. Й.,

доцент кафедри правового забезпечення Національного університету оборони імені Івана Черняховського, кандидат юридичних наук, доцент

ДО ПИТАННЯ ПРАВОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ У СФЕРІ ОБОРОНИ УКРАЇНИ

На сьогодні забезпечення оборони України ускладняється не тільки через агресію РФ та проблеми пов'язані з проведенням оборонної реформи, формуванням системи оборони та управління нею в умовах фактичного ведення війни. Одним із негативних чинників залишається недостатня увага вирішенню питання забезпечення оборони держави з точки зору правої науки та адміністративного права, як галузі права, яка врегульовує правовідносини у сфері оборони. На сьогодні в нашому суспільстві, в політикумі, серед вищих посадових осіб які відповідають за оборону держави, приймають військово-політичні рішення, спостерігається певний «правовий нігілізм», недооцінка ролі і значення права та правової науки для забезпечення оборони у демократичній правовій державі.

Такий підхід на державному рівні негативно впливав і продовжує впливати на правові наукові дослідження у сфері оборони. З моменту отримання Україною незалежності і фактично до останнього часу, до початку російської збройної агресії, **військове (військово-адміністративне)** право у вітчизняній юридичній науці виявилось невинувато забутим та незатребуваним. Як на державному рівні, так вченими-юристами не приділялося належної уваги дослідженню питань оборони держави, проведенню системних правових досліджень, створенню наукової школи військово-адміністративного права та виділення окремої юридичної спеціальності військово-адміністративного (військового) права.

На думку П.П. Богуцького, це було обумовлено такими причинами: негативними тенденціями у розвитку української армії, що позначилося на усіх сферах і не оминуло військово-правову науку; недооцінкою у вітчизняній юриспруденції специфіки і ролі військового права, як галузі права, яка здійснює правове забезпечення воєнної безпеки суспільства; ліквідацією наукової спеціальності «Військове право; військові проблеми міжнародного права», що призвело до розмивання і втрати специфічної складової у роботах, пов'язаних з правовим забезпеченням військової безпеки та оборони держави [1, с.3].

Все це, негативно вплинуло на розвиток вітчизняної правової науки, військово-адміністративного (військового) права та в цілому на розвиток системи забезпечення оборони держави. А дослідження проблем правового забезпечення воєнної безпеки і оборони втратили системний характер. Виникли значні проблеми для науковців, які змушені були займатися дослідженнями правових проблем забезпечення оборони в межах інших спеціальностей [1, с.3]. Проблеми пов'язані із дослідженням правових аспектів оборони держави, в підсумку негативно вплинули як на правове (адміністративно-правове) забезпечення оборони держави, так і на стан системи забезпечення оборони, а в подальшому і на практичну діяльність всіх суб'єктів забезпечення щодо виконання конституційної функції оборони України.

В цьому аспекті, важко не погодитися з думкою вчених-юристів, які зазначають, що військово-адміністративне (військове) право у вітчизняній юридичній науці невинуватено забуто [1, с.3], а відсутність наукових теоретико-правових розробок пов'язаних з регулюванням військової сфери, сфери оборони держави збіднює вітчизняну юридичну науку [2, с.82-84] та негативно впливає на адміністративно-правове забезпечення оборони держави.

Залишається тільки доповнити цю думку, що відсутність відповідних правових досліджень, що стосуються сфери військової безпеки і оборони також негативно впливає на створення ефективної системи оборони держави відповідно до стандартів Північноатлантичного альянсу, діяльність всіх суб'єктів забезпечення оборони, готовність ЗС України та інших складових сил оборони до відсічі збройній агресії.

І тільки російська військова агресія змусила державу і суспільство в цілому, юридичну наукову спільноту більше уваги приділяти проблемам адміністративно-правового забезпечення оборони України, створювати відповідні структурні підрозділи в науково-дослідних установах МО України, та визначати відповідну тематику науково-дослідних робіт. В той же час, на нашу думку, науково-дослідні установи Національної академії правових наук та провідні юридичні вищі навчальні заклади проблематиці адміністративно-правового забезпечення оборони України не приділяють належної уваги.

Сьогодні не викликає сумнівів теза, яку останнім часом підтримують також і військові вчені, що виконання функції оборони держави не можливе без права, без правового забезпечення діяльності суб'єктів оборони. Адже діяльність суб'єктів забезпечення оборони як в процесі підготовки до оборони та і в процесі безпосередньо забезпечення оборони, ведення бойових дій, коли

на практиці реалізуються досягнень воєнної науки і воєнного мистецтва можливе тільки за допомогою права, правовими методами і засобами, шляхом реалізації правових норм.

На наш погляд, сучасні реальні внутрішні і зовнішні загрози у сфері національної безпеки і оборони, в тому числі неврегульованість суспільних відносин у сфері оборони, відсутність необхідного військово-адміністративного законодавства в умовах фактичного ведення війни, вимагають проведення системних правових досліджень, створення власної наукової школи військово-адміністративного (військового) права.

Саме об'єктивна дійсність, розвиток суспільних відносин у сфері оборони держави, викликаний російською збройною агресією та необхідністю забезпечення оборони, захисту суверенітету і територіальної цілісності України, зумовлюють суспільний запит на наукові дослідження з проблем військово-адміністративного (військового) права, зростання актуальності військово-адміністративного права для забезпечення оборони України, призводить до необхідності звернути увагу та вирішувати правові проблеми забезпечення оборони держави. В цих умовах, на наше переконання, існує нагальна потреба наукового правового супроводу суспільних процесів, що відбуваються у сфері оборони держави.

Без сумніву одним із позитивних кроків здійснених останнім часом, для комплексного вирішення проблеми адміністративно-правового забезпечення оборони, проведення системних військово-адміністративних правових досліджень, спрямованих на забезпечення військової безпеки і оборони держави стало затвердження наказом Міністерства освіти і науки України від 28 грудня 2018 року № 1477 в межах спеціальності 081 «Право» відповідної наукової спеціальності і предметного напрямку досліджень 2.13. «Право національної безпеки; військове право» та відповідного паспорта спеціальності [3]. Згідно з паспортом спеціальності за даним напрямком досліджуються суспільні відносини у сфері національної безпеки і оборони, як однієї з основних функцій держави; правові основи захисту державного суверенітету, конституційного ладу, територіальної цілісності й недоторканості кордонів України, правового забезпечення державної і воєнної безпеки та безпеки державного кордону; проблеми законодавства і права у сфері національної, колективної та міжнародної безпеки; систему і державно-правові механізми забезпечення національної безпеки і оборони України; нормативно-правове регулювання діяльності суб'єктів сектору безпеки і оборони, військових правоохоронних органів та органів військового правосуддя; правові

проблеми імплементації стандартів країн-членів Європейського Союзу та Організації Північноатлантичного договору у законодавство України [3].

У той же час, проведений аналіз проблем адміністративного-правового забезпечення оборони держави, дозволяє нам виділити такі основні, найбільш актуальні напрями правових досліджень у сфері військово-адміністративного (військового права).

- історико-правові, теоретико-правові та теоретико-методологічні основи забезпечення військової безпеки та оборони держави;

- предмет, принципи, функції, система та інститути військово-адміністративного (військового) права;

- методологія дослідження основ воєнної безпеки і оборони держави, теоретичних проблем законодавства і права у сфері оборони;

- теоретико-правові основи суспільних відносин у сфері оборони, суб'єкти військових військово-адміністративних правовідносин, Збройні Сили та інші складові сил оборони, як суб'єкти військово-адміністративного права;

- правові основи формування і реалізації державної політики у сфері оборони та оборонно-промислового комплексу, становлення і розвитку системи публічного управління у сфері оборони;

- правове регулювання мобілізаційної підготовки, мобілізації, територіальної оборони та реалізації режиму воєнного стану;

- теоретико-правові та прикладні проблеми становлення і розвитку сектору безпеки і оборони, складових сил оборони держави, військових та військово-цивільних адміністрацій, правове забезпечення діяльності суб'єктів воєнної безпеки і оборони;

- правове забезпечення військової дисципліни та правопорядку, правові засади становлення і розвитку системи військової юстиції, організації та діяльності військових правоохоронних органів, особливості юридичної відповідальності військовослужбовців;

- військовий обов'язок і військова служба, правові засади проходження військової служби за контрактом та служби у військовому резерві;

- правовий статус військовослужбовців, правові гарантії та соціальний захист військовослужбовців і членів їх сімей, ветеранів війни і військової служби та осіб, звільнених з військової служби;

- розвиток та систематизація військово-адміністративного законодавства, джерела військово-адміністративного права;

- військово-адміністративне право іноземних держав, адаптація національного військово-адміністративного законодавства до правових

стандартів країн-членів Організації Північноатлантичного договору.

Щодо організаційно-правових питань проведення системних досліджень з питань правового забезпечення оборони держави, то на нашу думку, необхідно об'єднати зусилля всіх вчених-юристів, які проводять свої дослідження у сфері військової безпеки і оборони держави у військових і юридичних навчальних закладах країни, науково-дослідних установах ЗС України та Національній академії правових наук України, під методичним та науковим керівництвом одного з провідних юридичних дослідних інститутів або юридичних вузів країни.

Важливе значення має створення в структурі Національної академії правових наук України Секції права національної безпеки та військового права. Секція створена на громадських засадах і має на меті координацію правових досліджень у зазначеній сфері. Визначення тематики та координація наукових досліджень може надати значний поштовх розвитку військово-адміністративного права та юридичної науки в цілому. До цього процесу обов'язково повинні бути залучені усі провідні юридичні вузи країни. Позитивним кроком у цьому напрямку можна вважати організацію співпраці між Національним університетом оборони України та Національною академією правових наук України щодо втілення в наукову діяльність та освітній процес положень нещодавно прийнятого наказу Міністерства освіти і науки України про відкриття наукової спеціальності з «Права національної безпеки та військового права». З цією метою у Національному університеті оборони та Національній академії правових наук України планується створити відповідні творчі колективи, групи, об'єднання, ініціювати відкриття ад'юнктури за предметним напрямом дослідження «Право національної безпеки та військового права», здійснити поглиблений аналіз сучасного стану правового регулювання функціонування сектору безпеки і оборони держави, виявлення проблемних питань та визначення шляхів їх вирішення.

Разом з тим, правові дослідження повинні враховувати досягнення української військової науки, досвід забезпечення оборони України, набутий ЗС України, іншими військовими формуваннями які є складовими сил оборони, в ході відбиття «гібридної» російської агресії проти України (під час проведення антитерористичної операції, операції об'єднаних сил), нові суспільні реалії і нові суспільні відносини які виникають у сфері оборони держави. А тематика наукових досліджень повинна бути направлена, по-перше, на розвиток доктринальних та теоретико-правових основ забезпечення оборони держави, розвитку військово-адміністративного права як підгалузі Особливого

адміністративного права, теоретичних проблем розвитку та вдосконалення системи військово-адміністративного (військового) законодавства. По-друге, на вирішення практичних потреб адміністративно-правового забезпечення оборони держави, усунення прогалин у правовому регулюванні суспільних у сфері оборони, створення необхідних правових механізмів для реалізації суб'єктами забезпечення оборони своїх повноважень.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА:

1. Довідник захищених в Україні дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата і доктора юридичних наук з військового права (1991-2014 рр.): довід./ укл., передмова, вступ П.П. Богуцький, Є.Л. Стрельцов, Е.А. Плешко, Т.Р. Короткий. – Одеса : Фенікс, 2015. – 232 с.
2. Німченко В. Про визначення місця правових норм, які регулюють суспільні відносини у військовій сфері / В. Німченко, В. Чумак // Право України. – 2000. – № 10. – С. 82-84.
3. Наказ Міністерства освіти і науки України від 28 грудня 2018 року № 1477 « Про затвердження примірного переліку та опису предметних напрямів досліджень в межах спеціальності з 081 «Право». URL <https://mon.gov.ua/ua> (дата звернення: 28.01. 2019 р.)

ГОРОВЕНКО В. К.,

*завідувач відділу воєнної та воєнно-економічної політики
Національного інституту стратегічних досліджень*

ПАВЛЕНКО В. І.,

*заступник завідувача відділу воєнної та воєнно-економічної
політики Національного інституту стратегічних дослід-
жень, кандидат військових наук*

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ОБОРОННОЇ СФЕРИ УКРАЇНИ

Питанням правового регулювання сфери національної безпеки і в тому числі оборони, завжди надавався пріоритет в діяльності держави. Сьогодні вони набули особливої актуальності. Україна як і світова спільнота загалом зіштовхнулася з глобальними проблемами, пов'язаними перш за все з дестабілізаційними процесами при формуванні нових центрів сили у світовій політиці, інтенсивним розвитком нових технологій, демографічною кризовою тощо. До цього додаються проблеми в самій Україні, зокрема обумовлені недосконалістю структури державної влади. Особливо це проявляється в умовах кризових ситуацій.

Наслідком зазначеного є виникнення нових загрози практично в усіх сферах буття людини, починаючи від екологічної і закінчуючи соціальною.

Наша держава нині опинилася в одному із епіцентрів таких загроз. І найбільш небезпечним їх проявом стала російська агресія. Вона повністю перекреслює класичне трактування поняття «агресія» [1], яка у міжнародному праві і національному законодавстві пов'язується виключно із застосуванням воєнної сили – безпосередньо або опосередковано. Така нова форма конфлікту отримала назву «гібридна війна».

Зміна сутності загроз, форм їх реалізації та залучених до цього сил вимагає перегляду концепції оборони, пошуку ефективних інструментів протидії агресії.

У межах виступу і навіть круглого столу в цілому безумовно неможливо охопити навіть основні проблемні питання правового забезпечення оборони держави в сучасних умовах. Тому зупинюся лише на деяких.

Як вам відомо, затвердження у 2017 році Концепції розвитку сектору безпеки і оборони України заклало основи формування функціонального об'єднання силових структур та деяких інших державних органів. Метою створення сектора є об'єднання потенціалу і оперативних можливостей різних структур для протидії широкому спектру агресивних дій проти України.

Для умов «гібридної агресії» таке об'єднання можна визнати раціональним як з оперативних міркувань, та і позиції ефективного використання безпекових і оборонних ресурсів.

Але для переведення такого задуму в практичну площину ще потрібна тривала і кропітка робота. Одним із її елементів має бути правове регулювання питань управління, всебічного забезпечення та інше.

Важливим завданням у процесі реформування оборонної сфери є максимальне залучення потенціалу приватного сектору у виробництво оборонної продукції. При правовому забезпеченні виконання цього завдання слід врахувати певні особливості приватного сектору, а саме:

- він заходить в сферу діяльності оборонно-промислового комплексу зі своїми капіталами добровільно;

- головною метою його діяльності є отримання гарантованого прибутку, що відрізняється від цілей державного сектору оборонно-промислового сектору.

Тому приватний сектор оборонно-промислового комплексу вимагає створення такого нормативно-правового регулювання, яке б забезпечувало гарантування:

- збереження його капіталів та інтелектуальної власності;

- отримання прибутку від своєї діяльності, що включає й гарантування

отримання довгострокового державного оборонного замовлення для довгострокового планування бізнес-процесів;

впровадження «справедливого», як прийнято у світовій практиці, ціноутворення на продукцію оборонного призначення, в тому числі з урахуванням вартості інтелектуальної власності;

впровадження відкритих тендерних процедур розподілу державного оборонного замовлення однакових для державного та приватного секторів ОПК;

вільний доступ до закупівлі комплектуючих за кордоном на виготовлення продукції оборонного призначення, а також вільний доступ для експорту власної продукції на світовий ринок.

Наступне. У минулому році на законодавчому рівні було врегульовано визначення «збройного конфлікту». Так, згідно з Законом України «Про національну безпеку України» [2] «збройний конфлікт це збройне зіткнення між державами (міжнародний збройний конфлікт, збройний конфлікт на державному кордоні) або між ворогуючими сторонами в межах території однієї держави, як правило, за підтримки ззовні (внутрішній збройний конфлікт)».

І це дуже важливо. На протязі тривалого часу серед науковців проходили дискусії стосовно застосування (залучення) Збройних Силу внутрішньому збройному конфлікту. І навіть здійснювалися відповідні дослідження, одним із яких було розроблення рекомендацій з приведення законодавства України щодо застосування Збройних Сил України та інших військових формувань у відповідність до міжнародного права і практики АТО. Водночас багато проблем так і залишилися не вирішеними.

Заслуговує уваги положення чинної Воєнної доктрини України [3], у пункт 11 якої визначено, що загрози війсьній безпеці України можуть бути реалізовані за такими сценаріями, серед яких «збройний конфлікт всередині держави, інспірований Російською Федерацією з наміаннм відокремити від України адміністративно-територіальні одиниці у східних та південних регіонах України, за участю не передбачених законом збройних формувань, терористичних угруповань у взаємодії з політичними, неурядовими, етнічними, релігійними або іншими організаціями».

У пункті 24 документу зазначено, що «Україна не виключає можливості застосування військової сили також для локалізації та ліквідації внутрішнього збройного конфлікту». Пунктом 25 визначається, що «рішення щодо застосування (залучення) Збройних Сил України, інших військових формувань та правоохоронних органів у разі зовнішньої агресії, внутрішнього збройного

конфліктучи масштабних проявів тероризму приймає Президент України згідно зі своїми повноваженнями».

Водночас, законодавством України на цей час застосування (залучення) Збройних Сил України у внутрішньому збройному конфлікті чи масштабних проявах тероризму не передбачено, відтак вищезазначені положення Воєнної доктрини України на сьогодні не реалізовано.

Крім того, Концепцією розвитку сектору безпеки і оборони України [4] визначено Розподіл відповідальності за організацію планування, реагування на загрози та під час виконання завдань за призначенням за складовими сектору безпеки і оборони, але законодавчо це не унормовано.

Як приклад, головна відповідальність щодо врегулювання «збройного конфлікту всередині держави» покладається на Національну гвардію України [5]. При цьому безпосередню участь приймають Збройні Сили України, Служба безпеки України, Національна поліція України, Управління державної охорони, розвідувальні органи України та інші. Але Законом України «Про Національну гвардію України» визначено її функцію як «участь у здійсненні заходів, пов'язаних з припиненням збройних конфліктів та інших провокацій на державному кордоні, а також заходів щодо недопущення масового переходу державного кордону з території суміжних держав». Тобто законодавчо визначається лише участь. Тому виникає питання, а хто тоді головний у виконанні цього завдання. І таких прикладів безліч.

Є надія, що ці проблемні питання будуть враховані у ході проведення чергового оборонного огляду. Так документом, який буде розроблено вперше – Стратегією воєнної безпеки України передбачаються визначити імовірні сценарії застосування сил безпеки і сил оборони до виконання завдань з оборони держави із розподілом відповідальності складових сектору безпеки і оборони за організацію оборони України.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА:

1. Визначення агресії. Затверджено резолюцією 3314 (XXXIX) Генеральної Асамблеї від 14 грудня 1974 р.: [Електрон. ресурс]. Режим доступу: https://www.un.org/documents/dels_conv/convention/aggression.shtml.

2. Закон України «Про національну безпеку України»: [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19>

3. Указ Президента України №555 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 2 вересня 2015 року «Про нову редакцію Воєнної доктрини України» від 24 вересня 2015 р.: [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/555/20153>.

4. Указ Президента України №92 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони

України від 4 березня 2016 року «Про Концепцію розвитку сектору безпеки і оборони України» від 14 березня 2016 р.: [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <https://www.president.gov.ua/documents/922016-19832>

5. Закон України «Про Національну гвардію України»: [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/876-18>

ПРИПОЛОВА Л. І.,
*старший науковий співробітник науково-дослідного відділу
(проблем військового законодавства) Центру воєнно-
стратегічних досліджень Національного університету
оборони України імені Івана Черняхівського, кандидат
юридичних наук*

ОКРЕМІ АСПЕКТИ УДОСКОНАЛЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНО- ПРАВОВОГО СТАТУСУ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ

З конституційного регулювання розпочинається декларування статусу всіх складових державного механізму, особливе місце серед якого сьогодні належить складовим сектору безпеки і оборони. Однією із фундаментальних основ обороноздатної держави, спроможної на самозахист від воєнних конфліктів різного характеру є конституційно визначений статус Збройних Сил України (далі – ЗС України) як ключового елементу сил оборони. Загалом, історичний екскурс розвитку конституційних положень нашої держави свідчить про актуалізацію проблематики удосконалення окремих конституційних положень з огляду на першочерговість проведення реформування оборонної сфери, продиктованої існуванням особливого періоду, прийняттям ряду “стратегічних” нормативно-правових актів (Стратегії сталого розвитку “Україна – 2020”, Стратегії національної безпеки України, Воєнної доктрини України, Стратегічного оборонного бюлетеня України) та численними дискусіями серед науковців і юристів-практиків. Так, розбудова сучасної моделі армії, адаптованої до стандартів НАТО і ЄС, безпосередньо залежить від двох взаємообумовлених процесів – конституційного та військового реформування.

Проблемні питання щодо удосконалення нормативно-правового регулювання у сфері національної безпеки і оборони, зокрема і щодо удосконалення конституційно-правових основ, у своїх наукових працях досліджували ряд вчених, а саме: О.Ф. Андрійко, В.В. Волинець, Л.В. Волкотруб, В.В. Коваленко, А.М. Колодій, О.П. Котляренко, М.В. Оніщук, Н.А. Пелих, О.В. Скрипнюк, І.М. Тохтарова, В.П. Тютюнник, А.О. Янчук та

інші.

Огляд Конституції України і наукових публікацій з окресленої проблематики, дає змогу виокремити наступні основні недоліки у врегулюванні саме конституційного статусу ЗС України:

- не визначено статус ЗС України як основного військового формування у порівнянні з іншими військовими формуваннями й правоохоронними органами;

- не конкретизовані основні функції й завдання ЗС України та інших військових формувань й правоохоронних органів (вони визначені досить поверхнево);

- потребують більш детальної регламентації конституційно-правові основи щодо порядку й підстав застосування (використання) ЗСУ України в мирний час та особливий період.

Звертаючись до конституційних основ зарубіжних країн, слід зазначити, що питання оборонної функції держави в більшій чи меншій мірі регламентовані конституціями інших держав. Компаративний аналіз змісту окремих конституцій зарубіжних країн дозволяє виокремити особливості та тенденції конституційного регулювання статусу ЗС. Так, більшість держав наділяє ЗС статусом одного із головних суб'єктів забезпечення непохитності конституційного ладу, територіальної цілісності і загалом гаранта захисту території держави від нападу. Аналіз змісту основних законів ряду держав показує наступні особливості й способи конституційного регулювання статусу ЗС:

1. Статус ЗС закріплено у структурних частинах Конституцій, які визначають основи конституційного ладу (Азербайджан, Білорусь, Іспанія, Польща, Таджикистан, Туркменістан, Україна тощо);

2. Статус ЗС закріплено в окремих складових частинах основних законів, які стосуються питань безпеки і оборони (Бразилія, Грузія, Ізраїль, Македонія, Молдова, ОАЕ, Угорщина, Узбекистан тощо);

3. Статус ЗС згадується поверхнево, без деталізації в контексті повноважень Президента (Азербайджан, Ізраїль, Франція, ФРН);

4. Чітко визначені такі “типові” функції ЗС як: забезпечення державного суверенітету та незалежності, захист територіальної цілісності, конституційного ладу (Іспанія, Польща, Грузія);

5. Виконання основних “типових” функцій ЗС гарантує і покладає на себе держава (Туркменістан, Таджикистан, Білорусь);

6. На ЗС крім типових функцій покладаються й інші (тобто нетипові), наприклад:

- ☐ виконання міжнародних обов'язків (Грузія);
- ☐ забезпечення охорони кордонів, підтримання громадського порядку, гарантування конституційної демократії (Молдова);
- ☐ захисту від нападу (ОАЕ);
- ☐ захист мирного життя та безпеки населення (Узбекистан).

Не викликає сумніву, що належне конституційне регулювання та визначення статусу ЗС України має особливе значення, оскільки безпосередньо пов'язане з виконанням функцій держави. Тому, теоретичної та практичної ваги набуває питання удосконалення конституційного врегулювання статусу ЗС України. Враховуючи мету функціонування ЗСУ України, інших військових формувань та правоохоронних органів держави відповідно до чинних нормативно-правових актів України, спорідненість їх завдань, погоджуємось із позицією тих науковців, які пропонують створення окремого розділу в Конституції України з питань безпеки і оборони. Наявність такої складової частини в Конституції дозволить чітково визначити статус й основні завдання, місце цих органів у системі державних органів, загальні основи їх застосування (використання) у мирний час та особливий період.

ПІСКУН І. І.,

старший викладач кафедри правового забезпечення гуманітарного інституту Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського

МИРОНОВИЧ А. В.,

слухач гуманітарного інституту Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського

ЗВ'ЯЗКИ З ГРОМАДСЬКІСТЮ ЯК КЛЮЧОВА СКЛАДОВА СТРАТЕГІЧНИХ КОМУНІКАЦІЙ ЗА ДОСВІДОМ НАТО

В сучасному інформаційному суспільстві правильна організація комунікації є ключовим фактором, що має значний вплив на результати діяльності будь-якого суб'єкта – чи то компанія, чи держава, чи, навіть, суспільство. Реальний чи потенційний супротивник все частіше робить ставку саме не на знищення об'єкту, а на порушення комунікації, як внутрішньої, так і зовнішньої, що може мати не менш руйнівні наслідки.

Анексія Російською Федерацією Кримського півострову, російська агресія на Сході України, ведення проти нашої Батьківщини гібридної війни формують

довгострокові виклики для Української держави. Інформаційна складова у ході проведення АТО, а згодом Операції Об'єднаних сил, заслуговує на особливу увагу. Адже Україна зіштовхнулася з потужним інформаційно-психологічним впливом, побудованим на монопольному державному контролі засобів масової інформації, широкому використанні фальсифікацій, дезінформації і викривленні фактів, розпалюванні міжнаціональної ворожнечі, цькуванні тих, хто має альтернативні погляди.

Відповідно, нові виклики національній безпеці обумовлюють нагальну необхідність пошуку інструментарію, за допомогою якого стане можливою організація узгодженої взаємодії Міністерства оборони України й Збройних Сил України з іншими військовими формуваннями та державними структурами.

Дієвим, адекватним та комплексним інструментарієм такої взаємодії виступає система стратегічних комунікацій, яка дає можливість, залишаючись у межах демократичних практик і принципів, організувати ефективну відсіч деструктивним інформаційним кампаніям, які веде агресор. 25 лютого 2017 року Указом Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 29 грудня 2016 року «Про Доктрину інформаційної безпеки України»» було затверджено Доктрину інформаційної безпеки України, метою якої є уточнення засад формування та реалізації державної інформаційної політики, насамперед щодо протидії руйнівному інформаційному впливу Російської Федерації в умовах розв'язаної нею гібридної війни [1].

Згідно цього документу, одним з національних інтересів України в інформаційній сфері є розвиток системи стратегічних комунікацій нашої держави.

Сам термін «стратегічні комунікації» Доктрина інформаційної безпеки України визначає як скоординоване і належне використання комунікативних можливостей держави – публічної дипломатії, зв'язків із громадськістю, військових зв'язків, інформаційних та психологічних операцій, заходів, спрямованих на просування цілей держави.

В свою чергу, Наказ Міністерства оборони України “Про затвердження Концепції стратегічних комунікацій Міністерства оборони України та Збройних Сил України” від 22.11.2017 року № 612 визначає «зв'язки з громадськістю», як складову стратегічних комунікацій, сутність якої полягає у становленні взаємовигідних гармонійних відносин між організацією (державою, військовим формуванням тощо) і громадськістю, від якої залежить успіх функціонування цієї організації [2].

Втім, поняття стратегічних комунікацій та її складових далеко не є українським винаходом та вже давно є об'єктом дослідження та застосування в межах реалізації національних інтересів провідних країн світу. Особливого значення стратегічним комунікаціям, зокрема й зв'язкам з громадськістю, надають у країнах-членах Північноатлантичного альянсу.

Згідно із ключовими нормативно-правовими джерелами НАТО, Стратегічна комунікація НАТО (StratCom) – це скоординоване та імplementоване (встановлене нормативно, притаманне) використання комунікаційних дій та можливостей НАТО відповідно до елементів: публічної дипломатії (Public Diplomacy), суспільних відносин (Public Affairs(PA)), військових суспільних відносин (Military Public Affairs), інформаційних операцій (Information Operations (Info Ops) та психологічних операцій (Psychological Operations (PSYOPS)), які здійснюються заради підтримки політики Альянсу, операцій та дій для просування НАТО [3].

Відповідно до інших нормативних документів НАТО, зв'язки з громадськістю можуть забезпечувати безперервний потік (continuous flow) такої, що заслуговує на довіру (credible), надійної (reliable), своєчасної (timely) та точної (accurate) інформації для зовнішньої та внутрішньої аудиторій, тобто для військовослужбовців, їх сімей, та цивільної спільноти [4].

За термінологією армій країн-членів НАТО, зв'язки з громадськістю визначені як Public Affairs (PA). Однак, як вже було зазначено вище, деякі українські дослідники вважають, що англomовний варіант цього терміну дослівно перекладається як «суспільні відносини», що також, певним чином, відображає певний зміст цього поняття. Аргументація такого твердження полягає у тому, що PA передбачає реалізацію комунікативних функцій як з зовнішньою аудиторією (цивільне суспільство), так і внутрішньою (військово-службовці, члени їхніх сімей, ветерани тощо) [5].

Втім, вважаємо, цей аспект потребує додаткового дослідження.

Головним є визначення ролі та місця зв'язків з громадськістю у військовій сфері, як складової стратегічних комунікацій.

До прикладу, в Збройних Силах Канади роль Public Affairs полягає в сприянні розумінню та обізнаності громадянами Канади про роль, повноваження та діяльність Департаменту Національної Оборони (DND) та Канадських Збройних Сил (CF), їхнього внеску у Канадське суспільство і міжнародну спільноту [3].

Військові зв'язки з громадськістю – це функція, яка робить внесок в успіх всієї місії.

Відповідно до керівних документів Північноатлантичного альянсу, основними функціями зв'язків з громадськістю НАТО є: зовнішні комунікації, внутрішні комунікації та зв'язки з громадами [6].

В свою чергу, обов'язками офіцерів зі зв'язків з громадськістю (Public Affairs Officers) є:

- надавати експертні консультації для допомоги керівникам у прийнятті та передачі рішень, які впливають на здатність організації виконати місію;
- інтеграція та експертний внесок у всі ключові процеси оперативного планування та функціонування штабів;
- використання правильних засобів комунікації, методів та повідомлень (меседжів) для налаштування зв'язку командування з цільовими аудиторіями, лідерами громадської думки та засобами масової інформації, щоб сприяти розумінню та підтримці громадськості;
- забезпечення готовності персоналу, ресурсів та інструментів, що залучаються до організації та реалізації зв'язків з громадськістю;
- виступати як захисник доктрини зв'язків з громадськістю, комплектування, забезпечення ресурсами та вирішення проблемних питань всередині колективу;
- координувати заходи зв'язків з громадськістю, у горизонтальній та вертикальній площинах структури, в межах зони відповідальності організації.

Водночас, цей елемент стратегічних комунікацій є безпосередньою відповідальністю командирів [6].

З огляду на вище викладене, варто зробити висновок, що зв'язки з громадськістю, як один з ключових елементів стратегічних комунікацій Північноатлантичного альянсу, є важливою складовою діяльності цієї безпекової організації. Спираючись на чималий практичний досвід та ґрунтовні дослідження в цій галузі, у НАТО було сформовано міцну й ефективну систему реалізації зв'язків з громадськістю, яка нормативно закріплена цілою низкою доктрин, керівництв, настанов, положень тощо. Окрім того, в арміях кожної країни, що є членом Альянсу, існують свої внутрішні керівні документи, що цілком відповідають вимогам директив та стандартам НАТО.

Втім, головним у ЗС країн-членів НАТО є саме розуміння завдання, ролі та місця зв'язків з громадськістю у військовій сфері – «підтримувати командирів, своєчасно повідомляючи аудиторії точну інформацію, з метою покращення громадської обізнаності та розуміння військових аспектів ролі Альянсу, його цілей, операцій, місій, діяльності та проблемних питань, підвищуючи таким чином рівень довіри до організації. Аудиторії можуть бути союзними,

міжнародними, регіональними, місцевими або внутрішніми, залежно від проблеми або діяльності» [7].

Варто зауважити, що модель функціонування системи зв'язків з громадськістю у НАТО неодноразово підтвердила свою ефективність як у повсякденній діяльності, так і під час виконання військами (силами) Альянсу завдань за призначенням в гарячих точках нашої планети.

Відтак, з огляду на обраний Україною курс на євроатлантичну інтеграцію, на реформування й розвиток Збройних Сил України у форматі набуття взаємосумісності зі Збройними силами країн-членів Альянсу, а також на характер існуючих та потенційних викликів й загроз національній безпеці України, є потреба у більш ґрунтовному дослідженні наведених аспектів із подальшою розробкою пропозицій щодо імплементації стандартів НАТО у галузі зв'язків з громадськістю в Збройних Силах України.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА:

1. Указ Президента України “Про рішення Ради національної безпеки і оборони України” від 29 грудня 2016 року “Про Доктрину інформаційної безпеки України” від 25.02.2017 № 47/2017.
2. Наказ Міністерства оборони України “Про затвердження Концепції стратегічних комунікацій Міністерства оборони України та Збройних Сил України” від 22.11.2017 № 612.
3. Public Affairs Handbook, National Defence Headquarters, Ottawa, 2000.
4. Joint Publication 3-61 Public Affairs. 17 November 2015 Incorporating Change 1 19 August 2016.
5. Позняков О. П., Хайрулін О. М. Передумови розробки системи стратегічних комунікацій Збройних Сил України у контексті імплементації військових стандартів НАТО
6. Allied Command Operations and Allied Command Transformation Public Affairs Handbook. October 2014.
7. NATO Military Public Affairs Policy. MC 0457/2, February 2011

РЕЦЕПЦІЯ РИМСЬКОГО ВІЙСЬКОВОГО ПРАВА (IUS MILITARE) У ДОБУ ПОСТМОДЕРНІЗМУ: ДОКТРИНАЛЬНІ ПОШУКИ ВІД ФІЛОСОФСЬКОЇ ІНТЕРПРИТАЦІЇ ДО ПРАВОВОЇ ІНСТИТУАЛІЗАЦІЇ

Сьогодні, коли у нашій країні розгортається довгоочікуване у воїнському співтоваристві відродження *військового права*, спадає на думку геніальна сентенція великого німецького філософа Г.В.Ф. Гегеля (*Georg Wilhelm Friedrich Hegel*), яку він проголосив у своїй роботі «Філософія права»: «Те, що розумне – дійсне; те, що дійсне є розумним (*Wasvernünftigist, dasistwirklich; undwaswirklichist, dasistvernünftig*)» [1, с.53]. Отже, у дусі гегелівської діалектики такий інституціонально-правовий ренесанс обов'язково мав відбутися, хоча б тому, що сама ідея військового права є вельми розумною, що підтверджується її дійсною реалізацією протягом практично всієї всесвітньої історії права.

Однак чи можна визнати розумною ліквідацію військового права як галузі і, відповідно, саму добу його невизнання, що була тривалий час також реальною дійсною у нашій країні, враховуючи при цьому п'ять років збройного конфлікту на Сході України?

Для відповіді на це запитання слід звернутися до уточнення поняття дійсності, яке сформулював сам фундатор філософії права у своїй «Науці логіки»: «Дійсність – це єдність сутності та існування (*Die Wirklichkeit ist die Einheit des Wesens und der Existenz*)» [2, с.171]. Отже, дійсність, у якій не відбивається сутність речей – це насправді не дійсність, а мара, порожнина, лихоліття, не-буття.

Із цієї логіки випливає не менш важливе питання: а яку, власне, інституціональну сутність має військове право? Яка його правова природа?

Слід погодитися з тим, що розв'язання цих проблем набагато важливіше за захоплююче жонглювання змістом філософсько-правових термінів та понять. Це так, бо наскільки раціональним буде ідейне наповнення самого поняття військового права, настільки його концепція буде експлуативною, а його системно-правова реалізованість – надійною, ефективною та достатньо тривалою.

Чи зміцніє ідея військового права через відновлення свого офіційного статусу так само, як свого часу тріумфувала християнська ідеологія після

долання доби гонінь, цілком залежить від того яка філософія права буде покладена в основу концептуального з'ясування правової природи цієї галузі. Уроки минулого навчають – ми знову програємо, якщо повернемося до доктрини, яка була пануючою у попередні часи, бо існує реальна загроза через звісну інерцію мислення замість модернізації військового права влаштувати цій сфері по суті реванш послідовно позитивістські налаштованого радянського права.

Саме тому дороговказною інтенцією наших роздумів має бути настанова на необхідність повернення у цьому питанні до європейської культурно-правової традиції військового права. Розпочати це необхідно з рецепції його першоджерела, фундаментальних засад такої галузі римського права, як *ius militare*.

У зв'язку з цим доречним має бути наступне методологічне застереження. Така реконструкція і рецепція у жодному разі не має розумітися як спроба повернення у сучасність окремих положень-артефактів викопного рабовласницького права, сплячого у найнижчому археологічному пласті нашої історичної пам'яті. Головне пошукове завдання полягає в іншому. Замість того, щоб реанімувати реліктових ідеологічних монстрів, вирощених за радянську добу, ми маємо виявити те незмінне, надісторичне значення ядро поняття військового права, яке було закладено у Стародавньому Римі і становить саму сутність цієї галузі права для всіх народів та в усі часи.

Однак розпочати пропонуємо з виокремлення головної, на наш погляд, відмінної ознаки сучасного розуміння військового права від античного трактування його правової природи. У Стародавньому Римі *ius militare* розумілося як право військових або право, що поширювало свою дію виключно на *milites* (військових), сполучених у *militare genus* (армію як «рід військових» [3]. Ця галузь протиставлялася *ius civile* як праву, чинному щодо *civiles* (цивільного населення Риму), які категорично оцінювалися тогочасними військовими як *ragani* або язичники з точки зорумілітарної ідеології [4, с.28]. Отже, головний критерій виокремлення *ius militare* – суб'єктний. Тому цим правом регулювалися як публічні відносини, пов'язані, наприклад, з військовою дисципліною (*disciplinamilitaris*), військовими злочинами (*delictomilitum*), проходженням військової служби (*turbomilitiae*), так і суто приватні відносини, учасниками яких були військові (військовий заповіт, порядок одруження військових тощо).

При цьому варто враховувати, що в тогочасній правосвідомості принциповим було розмежування військової справи (*resmilitaris*) і справи

воєнної (*res bellica*). Відносини, що виникали у сфері війни, регулювалися іншими галузями: *ius ad bellum* (право суверена на війну), *ius in bello* (право ведення війни) та *ius post bellum* (право післявоєнного облаштування), для інституалізації яких застосовувався не суб'єктний, а об'єктний критерій. Тому ці «воєнні» галузі регулювали відносини не тільки між військовослужбовцями, а й верховними правителями, цивільними адміністраціями та всіма іншими особами, які були причетні до воєнних дій.

Те, що за сучасних умов «право національної безпеки» та «військове право» позиціонується як єдиний напрям наукових досліджень має об'єктивне підґрунтя – нині всі ці галузі права сполучені в єдиний комплекс, де «працюють» обидва зазначені критерії. Однак для інституалізації сучасного права національної безпеки (*National Security Law*) акцент робиться на об'єктному складі відносин, що регулюються, а для військового права (*Military Law*) – переважно на суб'єктній складовій. На наш погляд, *securitas* витиснула *bellum* спочатку через передачу права *ad bellum* від окремих держав до Раді безпеки ООН, а згодом через те, що заумов розгортання «гібридних воєн» воєнна безпека не може бути реалізована без забезпечення інших складових національної безпеки.

Стосовно того незмінного смислового ядра військового права, для з'ясування якого необхідне системне розгортання історико-правової реконструкції римсько-правового *ius militare*, вважаємо доцільним висунути декілька тез для їх подальшого дискусійного обговорення.

1. Військове право – це передусім відповідна *доктрина права*. Показово, що в римсько-правовому лексиконі був відсутній спеціальний термін для визначення цього феномену. Для вербалізації військової юриспруденції використовувалося загальне поняття *ius militare* [5]. Провідна роль цієї складової системи військового права полягає у тому, що саме в доктрині військового права має визначатися цілепокладення, предмет, метод та правова природа цієї галузі права. Проте найбільш велике значення доктрини щодо процесу правореалізації полягає у такій важливій її функції, як інтерпретаційна. Для з'ясування, тлумачення та трактування правових норм та юридичних фактів найістотнішим є доктринальне розгортання змісту системи принципів військового права і передусім спеціальних (власне військово-правових). На основі цих принципів має здійснюватися протидія зловживанню буквою права через реалізацію військової дискреції (розумної ініціативи) і передусім командної дискреції у бойовій обстановці. Це обумовлюється передусім тим, що жодна позитивна норма не може остаточно і системно подолати важко

передбачувану і практично некеровану «стихію війни» і тому військове законодавство більшою мірою, ніж інші нормативно-правові акти, мають передбачати певні дискреційні «допуски», що санкціонують ситуативну нормотворчість (*ad hoc*) та саморегулювання суб'єктів військового права на основі усвідомлення духу права. Посилення дискреційності реалізації військового права в сучасну епоху стає більш рельєфним, якщо взяти до уваги абсолютну заборону розсуду виконавців бойових наказів у давньоримській армії, який не могла виправдати навіть перемога, досягнута в бою.

2. Історично Спервісною формою військового права є *звичаєве право*, яке у Стародавньому Римі було репрезентоване як *військовий звичай* (*consuetudomilitari*) та *звичай війни* (*ususbelli*). Саме вони були природними джерелами «народного духу» військової корпорації, що випромінювався (еманувався) у сполученні царини *reimilitaris* та *reibellica*. Як і доктрина права, звичай виступав важливим засобом правової інтерпретації – «...звичай є кращим тлумачем закону (*optima enim est legum in ter presconsuetude*)» (Paul. D. 1. 3. 37) [6, с.114-115]. Важливо зазначити, що і нині звичай у багатьох країнах виступає джерелом змісту для актів військового законодавства та джерелом саморегулювання корпорацій військовослужбовців.

3. Військове право – це також і *військове законодавство*. Щоправда, за римським правом, сам термін *lexmilitaris* вживався значно рідше за *ius militare* жодним чином ці поняття не ототожнювалися. Це явно контрастує з догмою радянської доктрини права, для якої військове право поглиналося військовим законодавством. В античні часи під поняттям *lexmilitaris* найчастіше розумілися акти, подібні до сучасних військових статутів [7]. Цікаво, що сам перелік «військових законів» у Стародавньому Римі був досить компактним. Загальновизнаним є віднесення до римського військового законодавства 25 актів, серед яких найбільш відомим є *Lex Disciplina Militaris* [3]. Нині у нашій країні нагромаджено величезну кількість актів військового законодавства, точну кількість яких важко підрахувати. Отже, нагальною необхідністю є ретельна систематизація цих актів, у тому числі й у формі кодифікації, що саме по собі є вірною ознакою інституалізації галузей права.

4. Найменш дослідженою, але надзвичайно важливою складовою римського військового права є *військове судочинство*, яке репрезентувалося не тільки як *ius militare*, а й як *iudicium militare*, що здійснювалося військовими судами (*castrensis jurisdictio*). Категорично неможна ототожнювати ці античні органи військової юрисдикції з сучасними військовими судами, які успішно діють у країнах розвинутої демократії й жодним чином не порушують

принципу суддівської незалежності та неухильно дотримуються вимог статті 6 Європейської конвенції з прав людини. Важливо підкреслити, що без відновлення військових судів як судів загальної юрисдикції в судовій системі України про військове право не можна буде говорити як про «живе право» (*Living Law*) [7, с.194-200].

Отже, наголошуючи на необхідності реалізації військового права за всіма наведеними складовими, все ж варто визначити пріоритети інституалізації цієї галузі. Слід виходити з того, що в добу тріумфу постмодернізму, яку ми зараз переживаємо, визначальним трендом еволюції права є його надзвичайна «доктринізація». Це проявляється, передусім, у тому, що провідну, системоутворюючу роль щодо права в цілому і його галузей зокрема перебирає на себе інтерпретаційне право у його класичному, римсько-правовому (*iusinterpretatio*) та сучасному розумінні (*law of interpretation*), притаманному переважно англо-американській культурно-правовій традиції. Тому розпочинати цю велику справу необхідно з розробки доктрини військового права, але на принципово інших методологічних позиціях, ніж функціонувала радянська військова правова наука.

Для узагальнення усього вищевикладеного, сформулюємо таку підсумовуючу тезу: *Філософська концепція військового права має бути юснатуралістичною, оскільки з точки зору панівного у сучасній юриспруденції підходу – інтерпретивізму, правова природа військового права не позитивістська, а природно правова.*

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА:

1. Гегель Г.В.Ф. Философия права / Ред. и сост. Д.А. Керимов и Я. С. Нерсисянц; Авт. вступ. ст. и примеч. Я.С. Нерсисянц. Пер. с нем. : Я.Г. Столпнера и М.И. Левиной. – М. : Мысль, 1990. – 524 с. – (Серия «Философское наследие». Том 113).
2. Гегель Г.В. Ф. Наука логики в 3 томах. Том 2 / Отв. Ред. М.М. Розенталя. – М. : Мысль, 1971. – 248 с. – (Серия «Философское наследие». Том 43).
3. Поляшев М.П. Большой русско-латинский словарь. Ок. 18 000 слов / Михаил Петрович Поляшев. 2012. – 558 с. // *Lingua Latina Aeterna* : [Электрон. ресурс]. – Режим доступа: <http://linguaeterna.com/ru/lex.php>.
4. Махлюк А. В. Традиции, ментальность и идеология римской императорской армии. Автореферат диссертации на соискание ученой степени доктора исторических наук./ Александр Валентинович Махлюк. Специальность 07. 00. 03 – Всеобщая история (история древнего мира). Нижний Новгород, 2004. – 47 с.
5. Дигесты Юстиниана = *Digesta Iustiniani* / Пер. з лат. Відп. ред. Л. Л. Кофанов. – М. : Статут, 2002. – Т. I. – 584 с.
6. *Lex Disciplina Militaris* // Roman Law Trello [Electronic resource]. – Mode of access : <https://trello.com/c/OVOEUJXb/165-lex-disciplina-militaris-military-training-authentication>.

ДОРОНІН І. М.,

завідувач наукової лабораторії Науково-дослідного інституту інформатики і права НАПрН України, кандидат юридичних наук, доцент

ПРАВО НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ: КОНЦЕПТ І РОЗВИТОК

Право національної безпеки, як термін, уживається в науковій літературі протягом досить тривалого часу. Наприкінці минулого року, право національної безпеки було визнано предметним напрямом досліджень в межах спеціальності 081 «Право» наказом Міністерства освіти і науки України від 28.12.2018 № 1477. Зазначеним нормативно-правовим було затверджено і формулу спеціальності, яка є спільною також і для військового права. На сьогодні питання про співвідношення права національної безпеки і військового права є перспективним для подальших наукових досліджень.

У межах цього виступу буде зроблено аналіз концептуалізації, попереднього формування концепту і подальшого розвитку права національної безпеки, також буде висвітлено відповідні погляди на розуміння його як галузі та напрямку.

Насамперед, слід визначити, що розуміння «права національної безпеки» є різним для американської і вітчизняної правової науки (до 2014 року простежується певна спільність у цьому питанні для науковців країн СНД).

Як вже зазначалось у літературі, у США відбувається спеціалізація права за спеціалізацією практикуючих юристів [1, с. 64]. При цьому формування відповідних курсів за напрямками (спеціалізаціями) права в навчальних закладах зумовлені практичними потребами. За таких умов не передбачена замкненість у підготовці фахівців конкретних напрямів лише у певних відомствах. Тобто курс права національної безпеки (так само, як і військового права, міграційного права тощо) викладається у різноманітних навчальних закладах, що зосереджуються на певній спеціалізації майбутніх юристів. Самі курси у багатьох випадках є авторськими, і віддзеркалюють загальні підходи, охоплені відповідною політикою викладання. За таких умов дискусії щодо уточнення формулювань для «предмету галузі», «формули спеціальності» відсутні апріорі. Навіть основні фундаментальні підручники з права національної безпеки досить по-різному охоплюють сам предмет (корпус) законодавчих актів, що підлягає

викладенню. Зрозуміло, що у працях науковців у сфері права національної безпеки досить важко виділити традиційний для вітчизняної юридичної науки підхід щодо виокремлення за якимось ознаками суспільних відносин, що підлягають правовому регулюванню та відповідного автономного обсягу актів законодавства, які становитимуть певну галузь. Як правило, право національної безпеки розглядається в контексті правових приписів, що викликають обмеження прав і свобод, їх практичного використання та застосування в судовій практиці, вдосконалення законодавчих приписів та відповідних напрямів державної політики (хоча і у меншій мірі). У деяких випадках національна безпека (а так само внутрішня безпека) юристами розуміється не більше аніж підстава для певних правових обмежень та відступів від усталеного юридичного процесу.

На відміну від зазначеного, в Україні право національної безпеки почало концептуалізуватися на початку 1990-х років саме в контексті виокремлення відповідної галузі законодавства (при цьому мова про галузь права зазвичай не йшла). Ми розглядаємо правовий концепт у тому розумінні, що було запропоновано свого часу Є.О і О.І. Харитоновими, як певне загальне (абстрактне) поняття, що широко використовується [2], водночас має змінний характер, який важко визначається. Саме таким чином слід розуміти напрацювання значної кількості науковців, що намагались виокремити право національної безпеки, ґрунтуючись на традиційних поглядах, які беруть свій початок у радянській правовій науці. Так, наприклад, російський вчений І.П.Глебов, який присвятив правовим проблемам забезпечення національної безпеки Російської Федерації свою докторську дисертацію, у 1999 році констатував, що в конституційно-правовому регулюванні має враховуватись нескінченна предметно та історично визначена у часі сукупність об'єктивних та суб'єктивних факторів, яка впливає на стан забезпечення національної безпеки [3, с.8]. І хоча «нескінченна сукупність» не дозволяє виокремити якийсь предмет з точки зору формальної логіки, зашироке розуміння національної безпеки зумовила і відповідні підходи, характерні для правової науки Росії протягом останніх 25 років. В останні роки можливо також спостерігати і відновлення інтересу до правових аспектів державної безпеки, що зумовлюють зміну підходів у політико-правових поглядів російських науковців.

Повертаючись до «широкого» розуміння національної безпеки слід зазначити, що такі підходи були характерні для напрацювань вітчизняних науковців. Так, наприклад, у 2009 році В.А. Ліпкан запропонував розглянути можливість формування права національної безпеки [4]. Причому відразу було

проголошено і формування нової галузі права, що мало знайти своє втілення у кодифікованому акті законодавства – Кодексі національної безпеки. Слід відзначити сміливість науковця, який відразу поставив питання про формування нової галузі права на відміну від численних публікацій російських науковців, що висловлювались про складність, комплексність, неоднозначність питання, або про необхідність врахування «нескінченої сукупності» факторів впливу.

Водночас, методологічно відразу виокремити нову галузь права було важко, навіть якщо розуміти цю галузь як комплексну. Річ у тім, що розуміння галузі права у вітчизняній правовій науці тривалий час було усталеним. Галуззю права вважалось «порівняно автономна в системі права сукупність правових норм та інститутів, якими регулюються однорідні суспільні відносини» [4, с.549]. Складнощі у розумінні за таких умов понять «автономності» та «однорідності» суспільних відносини була помітна відразу, що вирішувалось за допомоги концепції комплексної галузі права, яка регламентує певні «сфери суспільних відносин». В останні роки таке розуміння викликає жваву наукову дискусію, при цьому сформульовані різні точки зору щодо розуміння суті галузі права, аж до відмови від сприйняття галузей для права, оскільки повністю застосувати до цих явищ системний підхід не вдається, а якщо неможливо виділити складові системи, то ставиться під сумнів існування системи загалом. На такий стан речей було звернуто увагу в межах концептуальної критики побудови комплексних галузей права [5, с. 63].

Тому питання формування нової галузі, розподілу права на галузі, класифікація галузей права, тощо є проблемою теорії права у цілому.

Повертаючись до точки зору В.А. Ліпкана, варто проаналізувати її змістовну складову. По-перше виокремлювати термінологічно поняття «безпека» і надавати йому значення правової категорії неможливо, хоча б з точки зору філологічної нерозділеності терміну «безпека» в українській мові (на відміну від *safety* та *security* в англійській мові), що ніколи не дозволить термінологічно виокремити технічну (вузьку) безпеку (біологічну, хімічну, радіаційну, безпеку життя і здоров'я людини тощо) від загальної безпеки (ідентичному значенню терміну *security*). Таким чином, характер дискусії завжди буде повертатись до занадто широкого розуміння загальної (національної) безпеки, що буде включати будь-які її складові (до 30 можливих варіантів). По-друге, у вітчизняному законодавстві після початку агресії проти нашої держави у 2014 році відбувається зміна підходів у загальному розумінні «національної безпеки» - від широкого всеохоплюючого поняття, що залюбки

використовується політиками, до більш вузького спеціалізованого терміну, який характеризує певні процеси у сфері оборони держави. Не в останню чергу це зумовлено потребами належної організації державного управління. За такого стану справ підхід щодо визначення права національної безпеки як напрямку спеціалізації досліджень є більш гнучким.

Підсумовуючи викладене, слід відзначити наступну тенденцію. Право національної безпеки виникло як концепт в умовах існування різних точок зору на сам предмет національної безпеки. У подальшому концепт набув свого розвитку, але не системності. За таких умов, а також враховуючи зашироке розуміння суті національної безпеки, притаманного вітчизняному законодавству, право національної безпеки так і не змогло трансформуватись у нову комплексну галузь права. Його подальший розвиток відбуватиметься одночасно в умовах значного оновлення чинного законодавства у сфері національної безпеки і оборони, його постійної трансформації, викликів для правозастосовчої та судової практики, а також змін у розуміння концепції поділу права на галузі, системності та системи вітчизняного права.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА:

1. Пилипчук В.Г., Доронін І.М. Право національної безпеки та військове право: теоретичні та прикладні засади становлення і розвитку в Україні. Інформація і право. 2018. № 2. С. 62-72
2. Харитонов Є.О., Харитонova О.І. Приватне право як концепт: постановка питання. Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України. 2014. № 1. С. 68-77.
3. Глебов И.Н. Правовые проблемы обеспечения национальной безопасности Российской Федерации: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. М., 1999. 35 с.
4. Ліпкан В.А. Основи права національної безпеки. Право України. 2009. № 1. С.108-116.
5. Шемшученко Ю.С. Галузь права. Юридична енциклопедія/ за ред. Ю.С.Шемшученка та ін. К.: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М.Бажана, Т. 1, 1998. С. 549.
6. Саннікова М. Комплексні галузі права: до постановки питання. Вісник Національної академії правових наук. 2014. № 4(79). С. 59-64.

ВІЙСЬКОВИЙ ПРАВОПОРЯДОК ТА ПРОБЛЕМИ ВІЙСЬКОВОЇ ЮСТИЦІЇ

БЕЛАНЮК М. В.,

*завідувач наукового організаційного сектору Науково-
дослідного інституту інформатики і права НАПрН України,
кандидат юридичних наук*

ІСТОРИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ВІЙСЬКОВОЇ ЮСТИЦІЇ В УКРАЇНІ

Військова агресія Російської Федерації в Донецькій і Луганській областях, окупація Криму та діяльність на території України не передбачених законом збройних формувань, спрямованих на дестабілізацію внутрішньої соціально-політичної ситуації в Україні потребують прийняття заходів щодо посилення національної безпеки України.

Зазначене, а також низька ефективність системи державного управління суб'єктами забезпечення національної безпеки України, розбалансованість і незавершеність системних реформ у воєнній сфері зумовлюють потребу відродження системи військової юстиції. Суспільні відносини у сфері будівництва, розвитку, життєдіяльності збройних сил та інших утворених відповідно до чинного законодавства військових формувань вирізняються особливою специфікою та складністю, що потребує крім юридичних, ще й спеціальних знань, пов'язаних зі специфікою проходження військової служби.

Основними причинами на користь відновлення системи військової юстиції є:

- необхідність ефективного захисту національних інтересів в умовах збройної агресії та окупації АРК і окремих районів Луганської та Донецької областей;
- спеціальне регулювання суспільних відносин, пов'язаних з проходженням військової служби;
- особливості організаційної побудови та дислокації військових частин збройних сил та інших військових формувань;
- відсутність системи військових судів та військових правоохоронних органів;
- спеціальні кваліфікаційні вимоги до суддів військових судів;

- особливості надання допуску і доступу до інформації з обмеженим доступом, тощо.

Проблему відновлення системи військової юстиції України протягом останніх років неодноразово обговорювали в ході конференцій та круглих столів, зокрема 24 листопада 2015 р. «Військова юстиція в сучасних умовах: перспективи розвитку та реформування» [1], 28-29 вересня 2017 р. «Транскордонна співпраця: проблеми та шляхи їх вирішення» [2], 29-30 травня 2018 р. «Реформування системи військової юстиції України: сучасний стан та перспективи» [3]. У заходах приймали участь представники Генеральної та Головної військової прокуратур України, представники ВР України, Адміністрації Президента України, КМ України, МО України, МВС України, Верховного Суду, Науково-дослідного інституту інформатики і права НАПрН України, а також представників посольств і військових прокуратур Ізраїлю, Данії, Болгарії, Польщі, Казахстану, Канади і Румунії та моніторингової місії ОБСЄ в Україні.

Учасниками наукових форумів констатовано наявність проблем в організації роботи щодо запобігання, виявлення та припинення злочинів у військовій сфері, а також сформульовано низку пропозицій щодо удосконалення організації і діяльності військової прокуратури та підтримано ідею відродження військових судів в Україні. У виступах учасників заходів акцентувалася увага на необхідності захисту прав військовослужбовців і прирівняних до них осіб та законних інтересів суспільства і держави у сфері національної безпеки і оборони.

Разом з тим, в наукових колах відсутня єдина позиція щодо напрямів розбудови військової юстиції та її організаційної структури, а практика судового будівництва різних країн не створила єдиної універсальної моделі військового правосуддя. Кожна країна при цьому враховувала свій власний історичний досвід.

З огляду на зазначене пригадаємо досвід створення в Україні системи військової юстиції на початку 1990-х рр., коли приймалися основні закони та інші нормативно-правові акти, які забезпечували створення національних Збройних Сил та інших військових формувань. Процес розбудови системи військової юстиції розпочався наприкінці 1991 р. з введення військових трибуналів, які діяли на території України за радянських часів, до загальної судової системи України. На Верховний Суд України було покладено здійснення касаційної інстанції щодо справ, які розглядалися у першій інстанції військовими трибуналами. Наступним кроком стало перейменування

військових трибуналів на військові суди, також було продовжено повноваження суддів військових судів, оскільки у законодавстві ще не були врегульовані питання статусу суддів цих судів і порядку формування суддівського корпусу.

Після проведення зазначених заходів до військової судової системи України входили: Військові суди Центрального, Південного та Західного регіонів України, військовий суд Військово-Морських Сил України, а також військові суди гарнізонів за місцем їх дислокації. Таким чином в Україні на початку 90-х років було створено 26 військових судів, у тому числі військових судів регіонів – 3, військовий суд Військово-Морських Сил України – 1, військових судів гарнізонів – 22, де проходили військову службу близько 180 військових суддів.

Завершальним етапом побудови підсистеми військових судів стало створення у структурі Верховного Суду України Військової колегії у складі голови колегії, його заступника та восьми суддів. Закон України «Про судоустрій України» був доповнений розділом 31 «Військові суди», який детально регламентував порядок створення, склад, завдання та повноваження військових судів. Необхідні зміни і доповнення були внесені до Кримінального процесуального та Цивільного процесуального кодексів України.

Отже, станом на середину 1990-х років систему військової юстиції України складали:

- система військових судів оперативних командувань і гарнізонів;
- система військових прокуратур регіонів та військових прокуратур гарнізонів;
- система юридичних підрозділів у військах,
- навчальні підрозділи для підготовки військових юристів на базі Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого та Київського національного університету імені Тараса Шевченка.
- в галузі військових наук було запроваджено окрему наукову спеціальність – військове право.

Однак, протягом 2000 – 2012 років система військової юстиції була майже повністю демонтована:

2001 р. – скасовано наукову спеціальність “військове право”;

2006–2010 рр. - ліквідовано систему військових судів;

2012 р. - ліквідовано органи військової прокуратури.

Лише з початком гібридної війни проти України у 2014-2018 рр. відбулося часткове відновлення системи органів військової юстиції, а саме:

2014 р. створено органи військової прокуратури (Головна військова

прокуратура (на правах структурного підрозділу Генеральної прокуратури України) , військові прокуратури регіонів (на правах регіональних), військові прокуратури гарнізонів та інші військові прокуратури (на правах місцевих);

02.06.2016 р. внесено зміни до Конституції України і кардинально змінено компетенцію органів прокуратури (з листопада 2017 року позбавлені слідчих функцій) (Закон України № 1401-VIII «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)»);

28.12.2018 р. затверджено новий напрям наукових досліджень в межах спеціальності «Право») 2.13 «Право національної безпеки і військове право» (наказ Міністерства освіти і науки України № 1477 від 28 грудня 2018 р.) [4].

З урахуванням зазначеного, видається за доцільне окреслити наступні кроки подальшого розвитку системи військової юстиції України:

1) визначити складові системи військової юстиції, до яких, з урахуванням українського досвіду та досвіду провідних країн світу, слід віднести такі компоненти:

- слідчий;
- наглядовий;
- судовий;
- юридичні підрозділи військових формувань;
- наукову і навчальну складові в галузі військового права;

2) опрацювати наявні проекти Законів України «Про Державне бюро військової юстиції» та прийняти у Верховній Раді України єдиний законопроект, який віднести до першочергових, а також забезпечити синхронізацію подальших реформ правоохоронної системи;

3) розглянути і прийняти проект Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» (щодо утворення військових судів) та внести необхідні зміни і доповнення до інших законодавчих актів України

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА:

1. Сайт Інституту Законодавства Верховної Ради України. – Режим доступу : <https://instzak.rada.gov.ua>
2. Сайт Науково-дослідного інституту інформатики і права НАПрН України – Режим доступу : <http://ippi.org.ua>
3. Сайт Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого – Режим доступу : <https://nlu.edu.ua>
4. Наказ МОН України від 28 грудня 2018 р. № 1477 – Режим доступу : <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-primirnogo-pereliku-ta-opisu-predmetnih-napryamiv-doslidzhen-v-mezhah-specialnosti-081-pravo>

ТУРКОТ М.,

начальник відділу підвищення кваліфікації військових прокурорів Інституту підвищення кваліфікації прокурорів Національної академії прокуратури України, кандидат юридичних наук, доцент

ВІЙСЬКОВИЙ ПРАВОПОРЯДОК ТА ПРОБЛЕМИ ВІДНОВЛЕННЯ ВІЙСЬКОВОЇ ЮСТИЦІЇ

Боездатність будь-якого військового формування та воєнної організації держави залежить від багатьох чинників. Водночас базовою умовою здійснення кожним військовим підрозділом, частиною, об'єднанням поставлених перед ними завдань є психологічна та фізична готовність солдата, сержанта, прапорщика, офіцера до виконання свого військового обов'язку.

Запорукою належного функціонування воєнної організації України виступає *порядок проходження* військової служби. Даний порядок охоплює собою ті суспільні відносини, які виникають у зв'язку з регулюванням процесу життєдіяльності Збройних Сил України та інших військових формувань, що пов'язаний із виконанням завдань, покладених на ці військові формування.

Водночас *порядок несення військової служби* охоплює собою більш вузьке коло суспільних відносин. Йдеться зокрема про ті суспільні відносини, які виникають у зв'язку з регулюванням діяльності, пов'язаної з реалізацією військовослужбовцями спеціальних прав і обов'язків щодо виконання завдань бойового чергування, внутрішньої, прикордонної, вартової (вахтової) та патрульної служб на певний період часу [1, с.66-67]. Порядок проходження та порядок несення військової служби структурно входять до порядку перебування на військовій службі. Фактично уся діяльність військовослужбовця від призову до звільнення з військової служби, незалежно від виду військової служби, статусу військового формування де проходить службу особа, її посади та військового звання, відбувається в межах перебування на військовій службі. Після звільнення з військової служби особа втрачає статус військовослужбовця [2] і в залежності від стану здоров'я, перебуває в запасі або у відставці.

Порядок проходження військової служби, права та обов'язки військово-службовців визначаються Законом України «Про військовий обов'язок і військову службу», статусними законодавчими актами, положеннями про проходження служби відповідними категоріями військовослужбовців, іншими нормативно-правовими актами тощо. Фактично ці правові норми спільно з

іншими (зокрема у сфері національної безпеки і оборони України, щодо соціального захисту військовослужбовців та членів їх сімей, особливостей відповідальності за правопорушення проти військової служби, так само відбування покарань і виконання стягнень), складають значну частину військового законодавства нашої держави.

За період з 2014 по 2019 роки законодавче забезпечення діяльності Воєнної організації України значно покращилося. Прийнято нові закони, внесені зміни у діючі, розроблено законопроекти у сфері національної безпеки і оборони України. Зокрема Указом Президента України № 555\2015 від 24 вересня 2015 року введено в дію рішення Ради національної безпеки і оборони України від 2 вересня 2015 року «Про нову редакцію Воєнної доктрини України» [3].

Після прийняття Верховною Радою України у лютому 2015 року Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення відповідальності військовослужбовців, надання командирам додаткових прав та покладення обов'язків в особливий період» [4], Кодекс України про адміністративні правопорушення доповнено главою 13-Б «Військові адміністративні правопорушення». У подальшому, Законом України від 16 березня 2017 року «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення відповідальності військовослужбовців та деяких інших осіб» [5], до глави 13-Б «Військові адміністративні правопорушення» [6] КУпАП внесено зміни.

Введення в дію інституту військових адміністративних правопорушень стало серйозним кроком у запровадженні дієвого механізму адміністративної відповідальності військовослужбовців.

Крім того, 21 червня 2018 року Верховною Радою України прийнято Закон України «Про національну безпеку України» [7]

Як позитивне і дуже важливе рішення законодавця сприймається визначення в законі такого поняття як воєнна безпека України, що зроблено в уперше на державному рівні. До цього часу визначення змісту дефініції «воєнна безпека» та її місця в системі правових норм безпекового спрямування, здійснювалося лише окремими науковцями [8, с.8-9].

На жаль, після втрати чинності Законом України «Про основи національної безпеки України», в національному законодавстві не залишилося жодної норми, за допомогою якої можливо було б визначити ознаки правоохоронного органу. Так само, на відміну від розвідувальної та контррозвідувальної функцій, в чинному законодавстві відсутнє поняття правоохоронної діяльності.

Що стосується визначення військового правопорядку, то попри існуючої

потреби, ця дефініція відсутня як у законах, так само у підзаконних актах, що регулюють діяльність військових формувань та правоохоронних органів, де передбачена військова служба. Навіть у Законі України «Про військову службу правопорядку у Збройних Силах України» [9] на жаль, ми не зможемо знайти посилання на це ключове словосполучення.

Уявляється, що військовий правопорядок є нічим іншим, ніж порядком перебування на військовій службі, який у свою чергу, складається з порядку проходження та порядку несення військової служби.

На мій погляд на наданий час існує потреба у створенні військового слідчого органу з правом здійснювати досудове розслідування, а після введення в дію закону про кримінальні проступки – дізнання.

Потрібні військові суди, або судові органи з відповідною спеціалізацією суддів у сфері військового законодавства. Так само потребує переосмислення процедура підготовки майбутнього військового слідчого, прокурора, представника юридичної служби тощо.

Має зазнати змін підготовка адвокатів, котрі укладатимуть договір про надання правової допомоги з військовослужбовцям та захищатимуть інтереси держави в особі військових частин, установ, організацій. У зв'язку з цим потрібно передбачити можливість отримання представниками юридичних служб військових формувань, на період виконання ними службових обов'язків, свідоцтв на право заняття адвокатською діяльністю. Такі послуги мають бути безкоштовними для військової частини і виключати можливість одержання юрисконсультами неправомірної вигоди.

Вкрай необхідно прийняття Закону України «Про статус військовослужбовця», який поєднував би багато положень, що пов'язані з перебуванням військовослужбовців на військовій службі, їх соціальним та правовим захистом, так само підстави, порядок і особливості притягнення до юридичної відповідальності.

Підсумовуючи викладене вважаю, що на даний час в Україні назріла потреба у більш виваженому й глибокому підході до прийняття, класифікації та систематизації норм військового законодавства.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА:

1. Туркот М.С. Об'єкт зловживання військовою службовою особою владою або службовим становищем // Прокуратура. Людина. Держава. 2004. – № 3. – С. 65-70;
2. Про військовий обов'язок і військову службу [Текст]: Закон України № 2232-ХІІ від 25 березня 1992 року: [Електронний ресурс] / Верховна Рада України; офіційний веб-сайт. – Режим доступу: <http://zakon.www.rada.gov.ua//>.

3. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 2 вересня 2015 року «Про нову редакцію Воєнної доктрини України»: Указ Президента України від 24 вересня 2015 року № 555/2015 / Офіційний веб-сайт Президента України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/>

4. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення відповідальності військовослужбовців, надання командирам додаткових прав та покладення обов'язків в особливий період [Текст]: Закон України № 158-VIII від 5 лютого 2015 року: [Електронний ресурс] / Верховна Рада України; офіційний веб-сайт. – Режим доступу: <http://zakon.www.rada.gov.ua//>.

5. Про національну безпеку України [Текст]: закон України: офіц. текст: за станом на 21 червня 2018 року / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України: [Електронний ресурс]. – Режим доступу до сайту: <http://zakon.www.rada.gov.ua//>.

6. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення відповідальності військовослужбовців та деяких інших осіб: Закон України № 1952-VIII від 16 березня 2017 року: [Електронний ресурс]. – Режим доступу до сайту: <http://zakon.www.rada.gov.ua//>

7. Про національну безпеку України [Текст]: закон України: офіц. текст: за станом на 21 червня 2018 року / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України: [Електронний ресурс]. – Режим доступу до сайту: <http://zakon.www.rada.gov.ua//>.

8. Туркот М.С. Актуальні питання законодавчого визначення воєнної безпеки України / М.С. Туркот // Реформування національної безпеки: історія, сучасність, перспективи : матеріали II підсумкової науково-практичної конференції (18 травня 2018 року). – К. : Інститут УДО КНУ імені Тараса Шевченка, 2018. – 170 с. – с.8-9.

9. Про Військову службу правопорядку у Збройних Силах України [Текст]: Закон України № 3099-III від 7 березня 2002 року: [Електронний ресурс] / Верховна Рада України; офіційний веб-сайт. – Режим доступу: <http://zakon.www.rada.gov.ua//>.

БУХОНСЬКИЙ С. О.,

*Територіальне управління Державного бюро розслідувань
(м. Київ), кандидат юридичних наук,*

КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ОСОБИ, ЯКА ВЧИНИЛА ВІЙСЬКОВИЙ ЗЛОЧИН

Сучасний стан та швидкий ріст військових злочинів, особливо в районі проведення антитерористичної операції або на тимчасово окупованих територіях, обумовлює необхідність у прийнятті мір, направлених на виявлення, запобігання, розкриття і розслідування злочинів.

Розслідування військових злочинів – одна з форм боротьби за зміцнення військової дисципліни і правопорядку у Збройних силах та інших, утворених відповідно до законів України, військових формуваннях [1, с. 78].

Найчастіше вчиняють злочини військовослужбовці Збройних Сил України, Національної гвардії та Державної прикордонної служби.

Типовими злочинами проти встановленого порядку несення військової служби є непокора (ст. 402 ККУ), самовільне залишення військової частини або місця служби (ст. 407 ККУ), дезертирство (ст. 408 ККУ), викрадення, привласнення, вимагання військовослужбовцем зброї, бойових припасів, вибухових або інших бойових речовин, засобів пересування, військової та спеціальної техніки чи іншого військового майна, а також заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем (ст. 410 ККУ), втрата військового майна (ст. 413 ККУ) [2, с. 47].

Дослідження особи злочинця є складною та багатогранною проблемою й проводиться на основі аналізу елементів її структури. Недостатня увага до особи злочинця веде до втрати інформації на тактичному та стратегічному рівнях, зокрема, при розслідуванні окремих видів злочинів, тому криміналістичний аспект вивчення особи злочинця передбачає збирання та аналіз інформації про неї з метою визначення напрямів розслідування по справі, вибору відповідних тактичних прийомів та засобів впливу на особу [3, с. 545].

Складовим елементом криміналістичної характеристики злочинів є криміналістична характеристика особи злочинця.

Для розслідування військових злочинів, на перший план виходять саме соціальні та психологічні властивості особи злочинця, оскільки біологічні показники серед військовослужбовців такі як вік, стать, стан здоров'я є досить передбачуваними, – чоловіки віком від 18 до 40 років, які за станом здоров'я придатні до військової служби [2, с. 48].

Криміналістична характеристика особи, яка вчинила військовий злочин, повинна включати наступні дані: військове положення особи (служить за контрактом, проходить строкову службу чи мобілізований; рядовий, сержантський, старшинський чи офіцерський склад; посада тощо), сімейний стан, освіту, мотив й мету [2, с. 48].

Як правило вказані злочини вчиняють військовослужбовці рядового, сержантського та старшинського складу. Однак такі злочини, як втрата та привласнення військового майна, значною частиною вчиняються військовослужбовцями офіцерського складу. Найчастіше злочинці мають професійно-технічну та повну загальну середню освіту. Крім цього, привласнення військового майна нерідко вчиняються особами, посади яких функціонально пов'язані з матеріально-технічним забезпеченням підрозділів, або на яких покладені такі обов'язки [2, с. 48].

Злочинці, які скоюють дезертирство або самовільне залишення місця служби, непокору, найчастіше є неодруженими. Водночас серед військовослужбовців, які вчиняють привласнення (втрату військового майна), значну частину становлять одружені, мають на утриманні неповнолітніх дітей [2, с. 48].

Мотиви непокори – різні (незадоволення службовою вимогливістю начальника, бажання задовольнити особисті потреби, лінь тощо). Винний може переслідувати мету змінити службову діяльність начальника, змусити його до неправомірних, вигідних для злочинця дій. Мотивами вчинення дезертирства та самовільного залишення місця служби найчастіше є проблеми в складних і стресових ситуаціях, необхідність соціальної підтримки (допомога своїй родині через скрутне фінансове положення, стан здоров'я рідних) [2, с. 48].

Типовим мотивом вчинення привласнення військового майна є користь. Передусім це стосується військовослужбовців, які привласнили саме зброю та боєприпаси. Зокрема метою привласнення є нажива шляхом подальшого продажу військового майна, для вчинення інших злочинів (терористичного акту, вбивства, знищення майна тощо) [2, с. 48].

Таким чином, дані про особу, яка вчинила військовий злочин, як елемент криміналістичної характеристики мають основоположне значення, оскільки вони являються міцною інформаційною базою, яка в подальшому під час встановлення відповідних співзалежних зв'язків дозволить визначити інші невідомі елементи криміналістичної характеристики.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА:

1. Карпенко М.І. Розслідування військових злочинів – одна з форм боротьби за зміцнення військової дисципліни і правопорядку у військових формуваннях України. *Юридична наука*. 2013. № 6. С. 78.

2. Науково-методичні рекомендації «Особливості документування та розслідування злочинів, учинених на території проведення антитерористичної операції, а також на тимчасово окупованих територіях» / Юхно О.О., Книженко С.О., Глобенко Г.І., Бондаренко О.О., Савчук Т.І., Чича Р.П., Фоміна Т.Г., Четвертак Д.Ю. / За загальною редакцією доктора юридичних наук, професора О.О. Юхна. Харків: Харківський національний університет внутрішніх справ. 2018. 64 с.

3. Цимбал М.М. Типова особа злочинця у структурі криміналістичної характеристики злочинів, пов'язаних з посяганням на життя та здоров'я людей під приводом виконання релігійних обрядів. *Держава і право. Юрид. і політ. науки: зб. наук. пр.* 2010. Вип. 47. 545 с.

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ І СТАНОВЛЕННЯ ПРАВА МІЖНАРОДНОЇ БЕЗПЕКИ

ТОПОЛЬНИЦЬКИЙ В. В.,

провідний науковий співробітник науково-дослідного відділу проблем військового законодавства Центру воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони України імені Івана Черняховського, кандидат юридичних наук, підполковник юстиції

ОКРЕМІ ПРАВОВІ АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ ОГолошення СТАНУ ВІЙНИ В УКРАЇНІ

Розпочата Російською Федерацією збройна агресія проти України порушує територіальну цілісність нашої держави, загрожує її незалежності та завдає істотної шкоди національним інтересам, а тому перед Україною постала найбільша загроза за всю історію її незалежності – загроза самому існуванню Української держави, що в свою чергу породжує основні завдання з захисту держави від агресора та повернення тимчасово окупованих територій до її складу. Війна, яка фактично розпочата Російською Федерацією проти України триває шостий рік, а сама правова природа цього конфлікту є не оголошенням війни, як це було в 19-ому столітті, а є конспірацією та маскуванням дій (в тому числі бойових) зі сторони Російської Федерації.

Разом з тим, у вітчизняному законодавстві відсутнє визначення термінів “війна” та “стан війни”, а сам механізм реалізації оголошення стану війни в Україні є не зовсім чітким та зрозумілим з огляду норм Основного Закону України.

Відповідно до пункту першого статті 1 Закону України «Про національну безпеку України» воєнний конфлікт включає в себе *війну* та збройний конфлікт, які є його видами. Тобто, поняття війни є похідним від воєнного конфлікту, а юридичне визначення поняття “війни” набуває політико-правового значення. В світлі цих подій істотного значення набуває законодавче регулювання правовідносин у сфері воєнної безпеки та оборони держави, визначення його основного понятійного апарату та наповнення базової термінології якісним змістом.

Слід відзначити, що механізм реалізації оголошення *стану війни* в Україні

врегульований нормами Основного Закону України. Внесення до Верховної Ради України подання про оголошення *стану війни у разі збройної агресії проти України* відноситься виключно до повноважень Президента України, щобило передбачено приписами пункту 19 статті 106 Конституції України, а саме з моменту прийняття Конституції України до 01.01.2006 року, а також з 01.10.2010 року до 02.03.2014 року.

У Президента України на сьогоднішній день є повноваження вносити до Верховної Ради України подання про оголошення *стану війни* в державі без зазначення умов (підстав) оголошення. Повноваження Президента України *оголошувати стан війни у разі збройної агресії проти України* перестало існувати в період з 01.01.2006 року по 01.10.2010 рік та з 02.03.2014 року по теперішній час внаслідок внесення змін до Основного Закону України парламентами різних політичних сил, у зв'язку із переходу від президентсько-парламентської форми державного правління до парламентсько-президентської. Так, згідно з нормою пункту 19 статті 106 Конституції України, яка існувала в редакції з моменту її прийняття до 01.01.2006 року, а також з 01.10.2010 року до 02.03.2014 року у Президента України у разі збройної агресії проти України були дві підстави реалізації своїх повноважень, зокрема: 1) внесення до Верховної Ради України подання про оголошення стану війни; 2) прийняття рішення про використання Збройних Сил України (табл. 1).

Конституція України в редакції до 02.03.2014	Конституція України в редакції після 02.03.2014
пункт 19 частини першої статті 106:	
вносить до Верховної Ради України подання про оголошення стану війни та приймає рішення про використання Збройних Сил України у разі збройної агресії проти України.	вносить до Верховної Ради України подання про оголошення стану війни та у разі збройної агресії проти України приймає рішення про використання Збройних Сил України та інших утворених відповідно до Законів України військових формувань.

Таблиця 1. Редакції пункту 19 частини першої статті 106 Конституції України, викладеної в різні періоди.

Як вбачається з норм пункту 19 частини першої статті 106 Конституції України, що зазнала змін саме в розпал помаранчевої революції, в зв'язку з прийняттям Законів України «Про внесення змін до Конституції України» від 8 грудня 2004 року та «Про відновлення дії окремих положень Конституції

України» від 21.02.2014 року, що зазнала змін після початку воєнної окупації і анексії Кримського півострова, законодавець викладав її зміст в нових редакціях, що існували в період з 01.01.2006 року по 01.10.2010 рік та з 02.03.2014 року по теперішній час.

Тобто, на сьогоднішній день залишається не зрозумілими за яких умов (підстав) Президент України реалізовує своє повноваження щодо внесення подання про *оголошення стану війни* в державі. Також, приписами статті 5 Закону України «Про оборону України» Верховній Раді України надано в межах повноважень, визначених Конституцією України, здійснювати законодавче регулювання питань сфери оборони.

Частина перша статті 4 Закону України «Про оборону України» встановлює, що у разі збройної агресії проти України або загрози нападу на Україну Президент України приймає рішення про загальну або часткову мобілізацію, введення воєнного стану в *Україні* або окремих її місцевостях, застосування Збройних Сил України, інших військових формувань, утворених відповідно до законів України, подає його Верховній Раді України на схвалення чи затвердження, а також вносить до Верховної Ради України *подання про оголошення стану війни*. Частина третя статті 4 даного Закону встановлює, що з моменту оголошення стану війни чи фактичного початку воєнних дій настає воєнний час, який закінчується у день і час припинення *стану війни*. Формулювання переліченої термінології положень статті 4 Закону України «Про оборону України», через розмитість та відсутність чіткого визначення поняття *стану війни*, дає підстави тлумачити, *що стан війни* настає одночасно з вжиттям Президентом України заходів, спрямованих на забезпечення оборони України та діє до моменту затвердження Верховною Радою України указу Президента України про введення *воєнного стану* та набуває характеру саме *воєнного стану*, згідно пункту 31 частини першої статті 85 Конституції України.

Слід також відмітити, що внаслідок внесених змін в Закон України «Про оборону України» з 17.11.2000 року та в зв'язку з викладенням пункту 19 частини першої статті 106 Конституції України в редакції Закону України «Про відновлення дії окремих положень Конституції України» від 21.02.2014 року в законодавстві на теперішній час перестали існувати основні розуміння та визначення: «*початок воєнного часу*», «*воєнні дії*» та «*оголошення стану війни*» через їх невизначеність та розмитість, а також відсутня чітка диференціація між поняттями *стан війни* та *воєнний стан*.

Тобто, за яких умов (підстав) реалізовується порядок *оголошення стану*

війни та яким чином воєнний час на сьогоднішній день розпочинається з фактичного початку воєнних дій, вказує на існуючі прогалини в національному законодавстві у сфері оборони України, про що окреслено в ряді наукових публікацій та без сумніву потребує подальшого наукового дослідження і вдосконалення законодавства в сфері оборони.

ІВАНОВ О. Ю.,

*старший викладач кафедри теорії та історії держави і права Національної академії Служби безпеки України,
кандидат юридичних наук*

ВЕСТФАЛЬСЬКИЙ МИР 1648 р. І СТАНОВЛЕННЯ ПРАВА МІЖНАРОДНОЇ БЕЗПЕКИ

У сучасних умовах забезпечення національної безпеки України тісно пов'язується зі станом міжнародної безпеки. Особливо актуально це питання постає у світлі останніх змін до Конституції України щодо проголошення курсу нашої держави на здобуття членства в НАТО. У зв'язку з цим серед напрямів реформування системи забезпечення національної безпеки України має бути її узгодження із тими правовими засадами, на яких базується наразі забезпечення міжнародної безпеки. Дослідження сутності цієї категорії та побудова її теоретичної моделі виглядатимуть неповно без висвітлення історичних аспектів правового регулювання цих питань.

Відображення у правових нормах правил добросусідства між народами, закріплення кордонів між державами та інших подібних питань було відоме ще з давніх часів. Однак на офіційному рівні прообраз сучасної системи міжнародної безпеки став утверджуватися вже за доби раннього Нового часу. Йдеться про те, що в Європі в 1648 р. завершилася Тридцятилітня війна (яку ще називають «нульова світова») за переділ іспанської спадщини між провідними державами, однією з найважливіших передумов якої було недопущення гегемонії правлячої династії Габсбургів над європейськими країнами. Відтак, фактично було порушено питання про загрозу глобального характеру, оскільки представники цієї династії прагнули поєднати в єдиній імперії країни центральної та південної Європи. Із ослабленням позицій католицької церкви місцеві правителі ставали більш самостійними, у тому числі в питаннях оголошення війни та миру. Процеси контрреформації, які відбулися століттям раніше, дали право на життя різноманітним напрямам протестантського

віросповідання, що значно послабило позиції Святого Престолу і виокремило в самостійну категорію політико-правової дійсності інтереси окремих країн.

За наслідками згаданої війни було укладено Мюнстерський та Оснабрюцький договори, об'єднані пізніше в історії під спільною назвою «Вестфальський мир». У цих документах визначалась якісно нова модель дипломатії, світопорядку і міжнародного правопорядку, яка передбачала також і первісні гарантії системи забезпечення міжнародної безпеки. Основними принципами нового світового ладу, визначеними в цих договорах, були взаємне визнання суб'єктами міжнародних відносин суверенного статусу один одного, рівноправність цих суб'єктів та непорушність їхніх кордонів. Відходив у історію середньовічний принцип васальної підпорядкованості між правителями різного рівня, відтепер усі вони цілком на рівних умовах могли брати участь у міжнародних відносинах і дбати про забезпечення як національних, так і колективних інтересів – миру, економічної самостійності та ін.

На час укладення згаданих вище договорів, як стверджують історики, припадає період становлення «держав – націй». Це означає, що розпочинався поступовий перехід від феодального розуміння сутності держави як особистого володіння монарха до становлення націй як носіїв колективних інтересів. Серед них важливе місце посідало, зокрема, позиціонування їх як повноцінних цілісних суб'єктів міжнародних відносин, що прагнули до збереження встановлених у повоєнній Європі територіальних меж, а також до підтримання миру. Незважаючи на те, що вестфальська система закріплювала широке коло найрізноманітніших політичних утворень, які поділялися на суверенні, несуверенні та напівсуверенні, усі вони ставали повноцінними учасниками новостворюваної системи дипломатичних відносин. Міжнародне визнання самостійності відповідного утворення неодмінно тягнуло за собою також і гарантії поваги до його територіальної цілісності та релігійної самостійності (вплив Римської католицької церкви почав втрачати екстериторіальний характер). Фактично розпочиналося формування системи колективної безпеки в Європі. Саме по собі скликання міжнародного конгресу для укладення договорів започаткувало практику скликання подібних органів для вирішення важливих для міжнародної безпеки питань.

Закладені у Мюнстерському й Оснабрюцькому договорах 1648 р. принципи стали відправними точками для розбудови системи правового забезпечення міжнародної безпеки спочатку в Європі, а потім і загалом у світі. Остаточний відхід від феодального ладу тривав іще майже півтора століття, і за цей час населення держав стало являти собою чітко окреслені національні

спільноти. Завдяки тому, що вестфальська система зробила можливим міжнародне визнання держав та їхніх інтересів, у європейському правовому полі змогло зародитись також і право націй та народів на самовизначення, відображене на рівні перших буржуазних конституційних документів останньої чверті XVIII ст. Також саме з Вестфалії бере початок і принцип поваги до державних кордонів, чітко зафіксований лише після Другої Світової війни. Рівноправність держав у зовнішніх зносинах – це той принцип, який фактично в незмінному вигляді перейшов і до сучасного міжнародного права, змінилося лише його ідеологічне навантаження за умов іншого суспільно-політичного ладу.

Таким чином, Вестфальський мир 1648 р. не просто підбив підсумки тривалого воєнного протистояння в Європі, а й закріпив низку надважливих положень, які еволюціонували і на сьогодні покладені в основу правового забезпечення міжнародної безпеки. Події Тридцятилітньої війни, за наслідками якої й було укладено цей мир, засвідчили повне усвідомлення європейським суспільством необхідності існування дієвих механізмів для протидії загрозам безпечному і, головне, самостійному існуванню їхніх політичних утворень.

ПІСКУН І. І.,

старший викладач кафедри правового забезпечення гуманітарного інституту Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського

БІЛЮГА А. Д.,

слухач гуманітарного інституту Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського

ПРАВО ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА НА ОБОРОНУ ЯК КРАЙНІЙ ЗАХІД ПРОТИДІЇ ТЕРОРИСТИЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Тероризм – явище універсальне і мало залежить від культурно-цивілізаційних особливостей того чи іншого суспільства і навіть від рівня його розвитку. Необхідно враховувати ту обставину, що сучасний тероризм майже не піддається превентивному державному контролю. На внутрішньому полі боротися з ним покликана держава. Її реакція – розширення і диверсифікація системи внутрішньої безпеки: використання збройних сил, посилення спецслужб і різних антитерористичних формувань, жорсткість відповідних правових норм. Але ці зусилля виявляються не надто дієвими. Позначаються

властиві терористичним структурам високі маневреність і виживаність.

Як зазначено у законодавстві України, тероризм – суспільно небезпечна діяльність, яка полягає у свідомому, цілеспрямованому застосуванні насильства шляхом захоплення заручників, підпалів, убивств, тортур, залякування населення та органів влади або вчинення інших посягань на життя чи здоров'я ні в чому не винних людей або погрози вчинення злочинних дій з метою досягнення злочинних цілей [1].

Боротьба з тероризмом, злочинам проти особи, забезпечення громадського порядку, захист конституційних прав громадян є однією з найважливіших умов функціонування будь-якої держави. Правоохоронні органи України прикладають максимум зусиль та забезпечують протидію тероризму на високому рівні в Україні. Проте практика свідчить, що цих зусиль сьогодні явно недостатньо. Характер і масштаби злочинності посилюють соціальну напругу, сприяють виникненню деструктивних процесів у суспільстві, люди відчують, що їхнє життя, здоров'я і власність – незахищені. Для цього необхідні нові методи боротьби з тероризмом, але саме головне – способи попередження терористичних проявів.

На нашу думку, право на самозахист – це завдання не людини, а безпосередньо держави, яка гарантує безпеку кожному. Це вимагає проведення комплексних досліджень у багатьох галузях знань, зокрема юридичній, а саме поглибленого дослідження причин та умов, що сприяють вчиненню злочинів і правопорушень, підстав кримінальної відповідальності, особливостей їх кримінологічної характеристики та факторів, які запобігають їх вчиненню. Тому, саме проблеми, пов'язані з урегулюванням дій щодо захисту конституційних прав у стані необхідної оборони, на сьогодні є одними з найбільш актуальних у сфері протидії злочинності.

Захист конституційних прав людини та громадянина, зокрема захист державою життя, здоров'я, честі, гідності, недоторканності та безпеки відповідно до ст. 3 Конституції України, визнаються найвищою соціальною цінністю і головним обов'язком держави [2].

З юридичної точки зору відомо, що однією з проблем реалізації права громадян на необхідну оборону є відсутність належного законодавчого регулювання повноважень людини та громадянина при захисті своїх конституційних прав. Відсутність у законодавстві про необхідну оборону чітких формулювань спричиняє неоднакове їх розуміння як вченими і працівниками судових та правоохоронних органів, так і пересічними громадянами. Тому, це питання на законодавчому рівні потребує “глибокого” вдосконалення.

У сучасному законодавстві відсутній будь-який нормативно-правовий акт, який би ламентував дії осіб щодо застосування заходів впливу, зброї, спеціальних заходів у разі захисту від протиправних посягань. Це суперечить, передусім, ст. 92 Конституції України, оскільки права людини і громадянина, гарантії цих прав, зокрема права на володіння і використання зброї в стані необхідної оборони, повинні визначатися виключно законами України. Відповідно до ст. 27 Конституції України кожен має право захищати своє життя і здоров'я, життя та здоров'я інших людей від протиправних посягань [2]. Ця норма Конституції України повинна бути закріплена у законодавчому акті, наприклад, Законі України «Про зброю».

Через відсутність відповідного закону також порушуються і норми ст. 24 Конституції України, яка передбачає рівні конституційні права і свободи громадян та їх рівність перед законом. Право використовувати зброю надано лише працівникам правоохоронних органів: національна поліція України та інші. Перелік осіб, які мають право використовувати вогнепальну зброю, пристрої для відстрілу патронами, спорядженими гумовими кулями, в Україні, на жаль, є обмеженим. Зі змісту ч. 5 ст. 36 Кримінального кодексу України випливає, що не є перевищенням меж необхідної оборони і не передбачає кримінальну відповідальність застосування зброї або будь-яких інших засобів чи предметів для захисту від нападу озброєної особи або нападу групи осіб, а також для відвернення протиправного насильницького вторгнення у житло чи інше приміщення, незалежно від тяжкості шкоди, яку заподіяно тому, хто посягає. На підставі викладеного вище можна зробити висновок, що ч. 5 ст. 36 Кримінального кодексу України дозволяє застосовувати різні заходи впливу не лише працівникам правоохоронних органів, а й звичайним громадянам, хоча законодавчого регулювання придбання, володіння і застосування ними зброї на сьогодні не існує [3].

Для ефективної реалізації конституційного права громадян на необхідну оборону потрібно на законодавчому рівні закріпити оптимальну структуру, функції, завдання, принципи, повноваження, умови, за яких можливо налагодити ефективну координацію та взаємодію між органами законодавчої, виконавчої, судової влади та громадянами України з метою визначення видів зброї цивільного призначення, умов її придбання, правових підстав застосування, зберігання тощо.

На думку сучасних юридичних фахівців, виправити недоліки правового регулювання реалізації права на необхідну оборону можна лише за допомогою запровадження дієвого механізму науково-обґрунтованого комплексу правових,

організаційних заходів та внесення змін у законодавство України:

- прийняття відповідного законодавчого акта «Про зброю» або «Про зброю невійськового призначення», який відповідно до Конституції України закріпив би гарантії захисту громадянина та людини з дотриманням конституційного принципу рівності громадян перед законом;

- ч. 5 ст. 36 Кримінального кодексу України викласти у такій редакції: «Не є перевищенням меж необхідної оборони і не має наслідком кримінальну відповідальність застосування зброї або будь-яких інших засобів чи предметів для захисту від нападу озброєної особи або нападу групи осіб, припинення терористичної діяльності, звільнення заручників, знешкодження терористів, а також для відвернення протиправного насильницького вторгнення у житло чи інше приміщення, незалежно від тяжкості шкоди, яку заподіяно тому, хто посягає»;

- у законі повинні бути чітко регламентовані види зброї цивільного призначення, процедура надання права на придбання, носіння, зберігання зброї, права та обов'язки власника зброї, правові підстави застосування зброї, заходи безпеки при поводженні. Протидія терористичній діяльності: міжнародний досвід і його актуальність для України зі зброєю, дії після її використання (надання долікарської медичної допомоги, виклик швидкої медичної допомоги, повідомлення підрозділу органів поліції, за необхідності вжиття заходів щодо затримання нападника, заходів щодо охорони місця події та збереження доказів, залучення свідків тощо).

У підзаконних нормативно-правових актах відповідних центральних органів виконавчої влади:

- передбачити обов'язкове викладання в навчальних закладах організаційно-правових основ реалізації права на необхідну оборону із залученням фахівців, ознайомленням з тактико-технічними характеристиками основних видів зброї, заходами безпеки при поводженні зі зброєю, підставами кримінальної та адміністративної відповідальності за порушення правил поводження зі зброєю;

- зобов'язати заклади торгівлі при продажу зброї, на придбання якої не потрібен дозвіл, видавати пам'ятку із зазначенням заходів безпеки, переліком адміністративноправових та кримінально-правових норм, що передбачають відповідальність за порушення правил застосування зброї, а також з переліком обов'язкових дій у разі її використання;

- підвищення ефективності підготовки власників зброї, програми навчання потрібно прийняти відповідно до вимог сьогодення з урахуванням їх

індивідуальних особливостей;

– налагодження інформаційно-аналітичної роботи з наданням розгорнутих відомостей у засобах масової інформації та Інтернет-ресурсах, передусім офіційних, про частоту, причини, наслідки застосування зброї і випадки неправомірного її застосування;

– підвищення ефективності контрольних-наглядових заходів, спрямованих на виключення фактів надання дозволів на придбання зброї особам, які мають медичні протипоказання, тим, хто не має достатніх навичок користування зброєю, особам, які ведуть антисоціальний спосіб життя.

Досліджуючи проблематику та висловлювання фахівців юридичної сфери щодо самозахисту як способу попередження терористичних дій, ми дійшли до висновку, що сучасні виклики та загрози вимагають негайного вирішення питань на законодавчому рівні. Необхідно конкретно визначити повноваження суб'єктів правовідносин щодо обігу зброї, призначеної для захисту від протиправних посягань, умови її правомірного застосування. Тому що кожна людина має право на самозахист, який повинен забезпечити її безпеку на державному рівні

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА:

1. Про боротьбу з тероризмом: Закон України від 20 березня 2003 року // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 25. – Ст. 180 (зі змінами).
2. Конституція України: прийнята на V сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
3. Кримінальний кодекс України: Закон України від 5 квітня 2001 року № 2341-III .

ШОПІНА І. М.,

доктор юридичних наук, старший науковий співробітник

ТАРАСОВ С. В.,

кандидат військових наук

ПРАВО НА ОСВІТУ В УМОВАХ ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ

Генеральною Асамблеєю ООН проводиться активна робота щодо захисту прав на освіту в умовах збройного конфлікту. У резолюціях від 27.07.2010 р. № 64/290 “Право на освіту в надзвичайних ситуаціях” та від 07.03.2014 р. № 2143, що стосуються прав і захисту дітей в умовах збройного конфлікту, засуджуються дії, спрямовані в умовах збройного конфлікту проти цивільного населення як такого, включаючи школярів, студентів і викладачів, а також

напади на цивільні об'єкти, такі як освітні установи. В зазначених резолюціях міститься заклик до держав-учасниць забезпечити доступ до освіти в надзвичайних ситуаціях для всього постраждалого цивільного населення відповідно без будь-якої дискримінації.

На виконання вимог резолюцій Генеральної Асамблеї ООН № 64/290, № 2143 і за ініціативи Ради ООН з прав людини і спеціального представника генерального секретаря ООН з питання дітей в збройних конфліктах було розроблено Декларацію про безпеку шкіл. Декларація не має обов'язкової юридичної сили, однак вона об'єднує в собі вже існуючі норми міжнародного гуманітарного права. Разом з тим, вона розроблена з метою переконати держави добровільно взяти на себе зобов'язання щодо захисту освітніх організацій від атак і неправомірного використання шкільних приміщень в ситуаціях збройних конфліктів (розміщення в освітніх будівлях військових об'єктів). Декларація вимагає від учасниць забезпечувати безперервність освіти під час збройного конфлікту, підтримувати відновлення навчальних закладів, при можливості сприяти і приєднуватися до міжнародного співробітництва та допомоги програмам щодо запобігання нападів на освітні установи або реагуванню на них. Декларація про безпеку шкіл відкрита до приєднання з 29.05.2015 р. Станом на 15.03.2018 р. до неї приєдналось 84 держави, серед яких України немає.

З огляду на те, що все більше цивільного населення стає жертвами збройних конфліктів останніх десятиліть, особливе значення має забезпечення ефективного дотримання норм міжнародного гуманітарного права і міжнародного права прав людини. На міжнародному рівні захист цивільного населення розглядається як довгостроковий, багаторівневий та комплексний підхід, який включає військовий та невійськовий аспекти, а також потребує узгодженості дій від всіх учасників. На нашу думку, однією з таких дій має стати приєднання України до Декларацію про безпеку шкіл, що дозволить створити додаткові гарантії захисту дітей та викладачів в умовах збройних конфліктів.

ТЕОРЕТИКО-ПРИКЛАДНІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

БЕРЕЖНИЙ А. М.,

*доцент кафедри правового забезпечення Національного
університету оборони імені Івана Черняховського, кандидат
історичних наук*

ПАНАСЕВІЧ Л. А.,

*молодший науковий співробітник науково-дослідної лабора-
торії (правового забезпечення військ (сил))*

ОФЦЕРИ ЯК СОЦІАЛЬНИЙ ПРОШАРОК ЗБРОЙНИХ СИЛ: ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Актуальна тематика знайомства з історико-правовим досвідом формування офіцерства, як важливого прошарку військових організацій майже у всіх арміях держав світу, починаючи з стародавніх часів, була і є у центрі уваги публіцистики і досліджень. Так, цю проблему висвітлювали ще у стародавній Греції Ксенофонт, Плутарх, у стародавньому Римі Тит Тацій, Аппіан Олександрійський, Юлій Цезар, Октавіан-Август та інші відомі діячі і історики того періоду. У стародавньому Китаї командним кадрам особливу увагу приділяв Сунь-Цзи у своєму геніальному дослідженні “Мистецтво війни”, а також У-Цзи. У середньовіччі багато уваги звертав на цю проблему Нікколо Макіавеллі, пізніше Шарль Луї де Монтеск’є.

У XIX–XX ст. Наполеон Бонапарт, Мольтке Старший, історик Дельбрюк та інші видатні військові начальники і вчені у своїх дослідженнях, воєнно-наукових працях глибоко аналізували цю проблему.

В Україні за останні чотири роки підготовка, виховання і повсякденна діяльність (праця) з командними кадрами Збройних Сил України набула особливої актуальності. Цій категорії військовослужбовців у своїй практичній діяльності приділяють увагу Верховний Головнокомандуючий Збройних Сил України, Міністерство оборони України, Генеральний штаб Збройних Сил України, професорсько-викладацький склад Національного університету оборони України імені Івана Черняховського. Разом з цим, ця робота ще не є системною і повсякденною.

Офіцер – це професійний військовий, служба в армії для нього – постійне

заняття, тому офіцерство, як соціально професійна група з'явилася не раніше, як виникли постійні військові формування з чіткою внутрішньою організацією. Так, в стародавніх римських легіонах офіцерський корпус складався з центуріонів, які у V–IV ст. до н.е. визначили організаційний хребет армії (тоді як вищий командний склад – трибуни обиралися на період війни). Пізніше, у I ст. до н.е., коли ускладнилася організація армії, трибуни (6 персон у легіоні) стали старшим командним складом, а вищий являли легати – помічники полководця, призначеного сенатом. Центуріони, які командували центурією – підрозділи чисельністю 100 воїнів, являли собою увесь командний склад: [1, с.275].

У середньовічній Європі офіцерів не було. Ні лицар, який виступає у похід у супроводі декількох слуг і зброєносців, ні більш того, видатний сеньйор, який запрошував до своїх лав васалів-лицарів не претендували на цю роль, так як не були командирами структурних одиниць постійної армії, а були більш чи менш видатними членами лицарського ополчення на період війни, котре в ті часи відігравало роль армії.

Становище змінюється десь з середини XV сторіччя, коли в європейських державах почалось формування постійних армій. У Франції це почалося з видання ордонансів у 1445 році, стосовно яких набір солдат визначений, як державна монополія, а офіцерів призначав тільки король..

На початок XVI сторіччя в усій Європі, особливо в Німеччині, комплектування постійних армій, які утримувалися державою було розповсюджено і проводилося системно. Воєначальнику видавався патент на право набору війська встановленої чисельності і видавалися кошти. Він запрошував відомих йому військових спеціалістів у якості полковників, які знаходили собі капітанів і формували роти. У капітанів були замісники – лейтенанти, крім того, у кожній роті був прапорщик, який відповідав за ротний прапор, а також був фебель – розпорядник. Таким чином, армія складалася з полків і рот (від 10 до 30 на полк) [1, с.429-430].

З цього часу з'явився офіцерський корпус як соціально-професійна група.

Офіцерський корпус армій нового типу формувалася із дворянсько-лицарського середовища. Це відбувалося у всіх державах, де проходив перехід від ополчення або дружин, які складалися з представників привілейованої частини населення. В Японії, наприклад, при переході у другій половині XIX століття до регулярної армії офіцерство монополює комплектувалося із самурайського середовища, котре повністю зберегло свої традиції.

Таким чином, лицарство перебудувалося в офіцерство та успадкувало

лицарські військові традиції і психологію. І хоч офіцерство в організованому плані повністю негативно ставилося до лицарства, то у плані соціальному, психологічному і ідейному воно було його прямим і безпосереднім нащадком.

Стосовно історії виникнення офіцерського корпусу у Збройних Силах України. і коли брати за основу предтечу українського війська – славне військо Запорозьке, то на наш погляд, командний склад, тобто офіцерський корпус, був побудований на інших основах і принципах.

Кошовий отаман, перша особа у війська, “головний його командир”, був військовим, цивільним і навіть, духовним начальником Запоріжжя. Як головний суддя, він був володарем життя й смерті всякого козака, вирішуючи остаточно й виконуючи судові вироки, навіть смертні. Він входив від свого імені в дипломатичні зносини з сусідніми державами. Він стверджував усі вибори військових чинів, розподіл по куренях: земель, річок, угідь, військових прибутків, провіанту, військової здобичі тощо. Так само утверджував прийом козака до товариства й звільнення його з війська.

На його ім’я адресувалися царські, ханські, королівські й духовні грамоти, рапорти підлеглих та інше. Але ця обширна влада і. на перший погляд, незаперечна була, однак вельми обмежена: 1) самою ж громадою, сходкою старшини або військовою радою, котрій слід було повідомляти кожен важливу справу, кожен навіть папір за звичною формою: “а що, братчики, будемо тепер робити?” Кошовий запитував її думку раніше, ніж наважувався б на щось; 2) часом, бо звання кошового тривало тільки один рік й залежало від вибору товариства. Зовсім не багато, хто утримував його кілька років підряд.

Військові старшини. Це звання присвоювалося тільки чотирьом особам: кошовому, судді, писарю й осавулові військовим, але залишалося як титул лише тим козакам “старим і заслуженим”, які носили вже усі чи одне зі згаданих чотирьох звань і при звільненні від них у війську і при курені своєму зоставалися. У загальних зборах вони мали перше після справжніх старшин місце; в куренях – після курінного отамана; брали участь у таємній раді чи сходках, а у воєнний час, у походах командували великими загонами, маючи в команді своїй полковників.

Суддя був головним представником військового суду для розгляду справ цивільних та кримінальних; за відсутності кошового командував на Січі з його правами й тоді називався наказним кошовим отаманом; крім того, зберігав як кошовий – скарбничий військовий “скарб і армату”

Писар військовий був генеральним секретарем або, ліпше, сказати, першим міністром війська, в якому кошові та судді не знали і не повинні були знати

грамоти. Писар не тільки складав, а й підписував усі папери; підписував же не своє ім'я, а цілу формулу.

Полковники – були двоякого роду: похідні й до паланки. Перші призначалися при створенні загонів для заняття постів на суші й на воді, для ловіння злодіїв та гайдамак, для поїздки до столиці Московії за Всемиловистими жалуванням та провіантом. Тоді до них призначалися й полкова похідна старшина: осавул або поручик-ад'ютант, і писар, або секретар для листування з Кошем, бо полковники взагалі грамоти не знали. Вони називалися похідною старшиною для відмінності від звичайної, що надсилається щорічно “на правління” в паланки, котра йменувалася в просторіччі паланковим панством.

Курінний отаман. Курінна основа війська. Судячи за їхнім впливом і глибокою повагою до них та війська і самої старшини, можна гадати, що їх запровадження належить до найдревніших і патріархальних часів та звичаїв Запоріжжя. Козак, не будучи курінним отаманом, не міг бути ні військовим старшиною, ні тим паче кошовим, інакше ніколи не мав би у війську могутнього впливу, тобто влади. Військові старшини, які були суддями та осавулами, після звільнення з посади залишалися в курені й обиралися інколи на звання курінних отаманів.

Ймовірно, на звання курінних отаманів обиралися найхоробріші з чинів куреня, адже бачимо в реляціях компанії 1769-1774 років, що вони завжди йшли попереду і здебільшого були вбиті у боях проти ворога.

Першою військовою українською провідною установою був оснований ще в березні 1917 р, тобто до отримання повної незалежності, Український Військовий Організаційний Комітет. За почином Організаційного Комітету, що тісно співпрацював із Військовим клубом ім. Полуботка, формувалися перші українські військові частини. Перша військова частина – полк імені Хмельницького була сформована з ініціативи Комітету.

18 травня 1917 року на першому Всеукраїнському військовому з'їзді було вибрано Український Генеральний Військовий Комітет, що перебрав від Організаційного Комітету повноваження над усім українським військовим рухом. Від листопада 1917 року військовими справами завідує Генеральний Секретар Військових Справ, перетворений із Генерального Військового Комітету. В січні 1918 року стає Генеральний Секретаріат Військових справ, після проголошення державної самостійності України, Військовим Міністерством Української Народної Республіки.

В листопаді 1917 року Генеральний Секретаріат Військових Справ

установив Український генеральний військовий Штаб [2, с.390].

16 січня 1918 року Центральна Рада ухвалили закон про утворення Народної армії на міліційній основі. Відповідно до цього Закону народна міліція створювалася для оборони від зовнішнього ворога, після демобілізації регулярної армії. Був оголошений набір та організація інструкторів, що після військової підготовки повинні були відрядженими до народної міліції. З цих військових інструкторів мали бути сформовані окремі кадрові частини, в яких мали вишколити та за короткий час народну міліцію даної місцевості. Інструкторські відділи об'єдналися у три корпуси: Київський, Харківський та Одеський.

У квітні 1918 року військове міністерство генеральний штаб опрацювали новий план організації армії на основі територіального набору. Постійна регулярна армія мала зайняти місце народної міліції. Українські політичні й військові керівні кола переконалися остаточно, що наймані та випадково оформлювані добровільні частини не можуть замінити регулярної армії. На підставі нової організації війська, українська армія мала складатися із 8 корпусів піхоти та 41/2 дивізій кінноти.

Було опрацьовано основний план формування і назначена мобілізація на осінь 1918 рок. Але Уряд Української Народної Республіки не встиг виконати свій план організації армії, бо 29 квітня 1918 року після державного перевороту, прийшов до влади гетьманський уряд і військова справа опинилася в руках інших людей, які мали інші погляди на формування нової армії в Україні.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА:

1. Разин Е. А. История военного искусства. в двух томах. М. Воениздат, 1955. – Т.2. – 612 с.
2. Історія Українського війська (від княжих часів до 20-х років XX ст.) / [І. Крип'якевич, Б. Гнатевич, З. Стефанів та ін.]. – Львів : Світ, 1992. – 702 с.
3. М. Томашевская. Историки античности: в 2 томах // Древняя Греция: – М.: Правда, 1989. – Т. I. – 624 с.
4. Ксенофонт. Анабасис; Греческая история. М.: Ладомир АСТ, 2003. – 642 с.
5. Плутарх. Избранные жизнеописания : в 2 т. – М. : Правда, 1987. – Т. 1.– 592 с.
6. Сунь-Цзы, У-Цзы. Искусство войны. М.: Эксмо, 2015. – 452 с.
7. Н. Макиавелли. Государь. Рассуждения о первой декаде тита Ливия. С.-Пб.: Азбука Классика, 2014. – 272 с.
8. Винниченко В. Заповіт борцям за визволення. – К.: Криниця, 1991. – 128 с.
9. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 4 березня 2016 року “Про Концепцію розвитку сектору безпеки і оборони України : Указ Президента України від 14 березня 2016 р. № 92/2016 : [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/92/2016>.

10. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 2 вересня 2015 року “Про нову редакцію Воєнної доктрини України : Указ Президента України від 24 вересня 2015 р. № 555/2015 : [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/555/2015>.
11. Бережний А.М. Історія українського війська. К.: КІВПС, 1995. – 58 с.
12. Наполеон Бонапарт. Максимы и мысли узника Святой Елены. С.-Пб.: Азбука Класика, 2012. – 224 с.
13. Бережний А.М. Деякі проблеми підготовки офіцерських кадрів // Соціально-гуманітарні та правові аспекти реформування і розвитку Збройних Сил України: матер. наук.-практ. конференції (28 листопада 2013 р.) / М-во оборони України, Нац. ун-т оборони України ім. І. Черняховського. – К. : НУОУ, 2013. – С. 256-267.
14. Цезарь Гай Юлий. Разделяй и властвуй! Записки триумфатора. М.: Эксмо, 2012, – 480 с.
15. Волков С. В. Русский офицерский корпус. – М. : Центрполиграф, 2003. – 414 с.

БЕРИСЛАВСЬКА О. М.,
доцент кафедри правового забезпечення Військового інституту Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ПІДГОТОВКОЮ ФАХІВЦІВ З ЦИВІЛЬНО-ВІЙСЬКОВОГО СПІВРОБІТНИЦТВА

Сучасний освітній процес не може залишатися академічним, він потребує розвитку у відповідності до компетентісного підходу. Також в цьому аспекті важливим є побудова системи громадсько-державної взаємодії в реалізації освітньої політики, в тому числі і військової освіти на засадах принципів відкритості, прозорості та публічності.

Толок І.В., Приходько Ю.І. відзначають необхідність підвищення рівня управління військовою освітою на основі: відповідного нормативно-правового забезпечення (прозорість розроблення, експертиза, апробація, затвердження); функціонального підходу до управління на різних ієрархічних рівнях із відповідним розподілом функцій; прогнозування, моделювання; експериментальної апробації та експертизи освітніх інновацій; науково обґрунтованих короткострокових і довгострокових програмно-цільових методів; запровадження новітніх інформаційно-управлінських і комп'ютерних технологій; підвищення компетентності управлінського персоналу всіх рівнів, відповідальності за прийняті рішення; виключення, намагань і випадків прийняття вольових

рішень, що дестабілізують діяльність систему військової освіти в цілому чи її окремих структурних складових [2, с.266].

На користь цього наведемо твердження Чауса Ю.І., який вказує, що сучасний розвиток ЗС України потребує і значного підвищення вимог до людського фактора – важливого елемента військового потенціалу держави. Фахівці цілком справедливо зазначають, що застосування лише організаційних підходів до реформування вітчизняного війська, у тому числі перехід на контрактний спосіб комплектування та нескінченний перегляд організаційно-штатної структури військ, ніколи не дадуть очікуваного ефекту щодо підвищення їх боєздатності, якщо не буде враховано людського фактора [3].

Олійник Л.В. зазначає, що компетентність управлінської діяльності офіцера полягає у прийнятті рішень у складних ситуаціях, варіанти якого повинні бути підготовленими з належним обґрунтуванням, надійним інформаційним забезпеченням, порівняльним аналізом із зазначенням ризиків і можливих збитків [1, с.218].

З огляду на це, вважаємо, що головна мета управління підготовкою фахівців цивільно-військового співробітництва має бути спрямована на формування базових цінностей та особистої позиції майбутніх офіцерів, що в подальшому визначатиме напрями реформування самих Збройних Сил України як соціального інституту та одного з найважливіших елементів сектору безпеки і оборони держави.

Відповідно до зазначеної вище мети, вважаємо, що управління підготовкою фахівців цивільно-військового співробітництва повинно відбуватися у відповідності до ключових напрямків, які за природою являють собою вказівки загального спрямування, такими, на нашу думку є: забезпечення програми підготовки, професійна підготовка і підвищення кваліфікації, практична підготовка фахівців, планування індивідуального просування тощо. В той час як завдання є більш конкретно визначеними та реалізуються шляхом виконання запланованих заходів, як за допомогою звичних методів і форм управління, так і нових підходів до управління підготовкою фахівців цивільно-військового співробітництва, що узгоджуються із стратегічними цілями розвитку Збройних Сил України.

У цілому за результатами дослідження управління підготовкою фахівців цивільно-військового співробітництва нами встановлено, що основними ознаками цього процесу є його системний характер, наявність управлінських дій суб'єктів управління (Міністерство освіти і науки України, Міністерство оборони України, ДВОН та ГП, Управління ЦВС ЗСУ) щодо об'єкта

управління (який є складним, і включає як установи, задіяні в процесі підготовки фахівців з ЦВС, так і самих фахівців з цивільно-військового співробітництва), застосування відповідних засобів та методів впливу на фахівців, спрямування цього процесу на розвиток компетентностей фахівців.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА:

1. Олійник Л.В. Компетентність сучасного офіцера як результат професійної освіти: управлінський аспект. Збірник наукових праць Військового інституту Київського національного університету імені Тараса Шевченка. 2017. Вип. 55. С. 216-221.
2. Толок І.В., Приходько Ю.І. Підготовка військових фахівців з вищою освітою: інноваційні підходи. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. 2013. № 6 (32). С. 259-269
3. Чаус Ю.І. Удосконалення військової освіти в умовах трансформації ЗС України та перспектив їх розвитку. Компетентний підхід у ВВНЗ. Матеріали наукової конференції. Одеса: Військовий інститут Одеського національного політехнічного університету, 2011.

ОНОПРИЄНКО С. Г.,

старший викладач кафедри правового забезпечення Військового інституту Київського національного університету імені Тараса Шевченка, кандидат юридичних наук

ТЄНЄШЕВ В. Ф.,

викладач кафедри міжнародного права, міжнародних відносин і дипломатії ТНЕУ

ПРАВОВІ ЗАСОБИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ У ЗБРОЙНИХ СИЛАХ УКРАЇНИ

Динамічний розвиток інформаційних технологій значним чином впливає на особливості суспільних відносин, сприяючи появі нових їх видів та трансформуючи вже існуючі, що не одразу знаходить свій прояв у правовому регулюванні. Особливе місце серед феноменів інформаційної сфери займає інформаційна культура, яка є складовою загальної культури суспільства, і, одночасно, виступає фактором розвитку суспільних відносин у напрямку побудови держави, заснованої на принципах додержання інформаційних прав і свобод людини і громадянина, толерантності суб'єктів інформаційних правовідносин під час їх взаємодії, пріоритетності інноваційного компоненту під час удосконалення системи державного управління.

Правові засоби забезпечення інформаційної культури у Збройних Силах України – це система правових явищ інструментального характеру, за

допомогою яких суб'єкти формування інформаційної культури досягають поставлених цілей. Такі правові засоби можуть бути класифіковані: а) за будовою (односкладні (заборона, дозвіл, зобов'язання) та багатоскладні (в яких поєднується декілька односкладних); б) за призначенням: регулятивні та охоронні; в) залежно від сфери використання: публічно-правові та приватно-правові. Особливістю сучасного стану правового забезпечення інформаційної культури є наявність прогалин стосовно визначення зобов'язань органів державної влади, пов'язаних з її формуванням. З одного боку, завдання в цій сфері визначено у низці правових актів – Концепції Національної програми інформатизації, Національній програмі інформатизації, Стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні та ін. З іншого боку – на теперішній час необхідність виконання цих завдань у правових актах, якими врегульовано правовий статус Збройних Сил України та інших складових сектору безпеки і оборони визначено фрагментарно, безсистемно [1, с.49], що не дозволяє здійснювати послідовну діяльність в сфері побудови інформаційного суспільства і розвитку інформаційної культури та відстежувати її результати.

Державна підтримка розвитку культури взагалі і інформаційної культури зокрема має неоціненне значення для збереження і популяризації національної культурної спадщини, підвищення ефективності професійного становлення особистості військовослужбовця. Велику роль у цьому процесі відіграє визначення пріоритетів державної культурної політики на рівні програмних документів – стратегій, концепцій, доктрин, в яких визначаються перспективні цілі у досліджуваній сфері. Для того, щоб забезпечити можливість впровадження їх положень у життєдіяльність суспільства взагалі і Збройних Сил України зокрема, такі програмні документи мають базуватися на аналізі процесів, які відбуваються сьогодні у культурній сфері.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА:

1. Шопіна І.М., Коропатнік І.М. Роль інформаційної культури в підвищенні ефективності функціонування Збройних Сил України. Наука і правоохорона. 2017. №2. С.47-54.

ГОНЧАРУК Н. А.,

*начальник лабораторії кафедри правового забезпечення
гуманітарного інституту Національного університету
оборони України імені Івана Черняховського*

ГРОШОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ЯК ОСНОВНИЙ ВИД МОТИВАЦІЇ НАЛЕЖНОГО ПРОХОДЖЕННЯ ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ

Для військовослужбовців служба в лавах Збройних Силах є єдиним джерелом заробітку. Адже всі види прибуткової діяльності для них заборонені законом. І якщо військовослужбовець отримує менше грошове забезпечення, ніж йому мають виплачувати, це спонукає його до боротьби за свої права.

Дослідження, проведені в ЗСУ, свідчать, що грошове забезпечення військовослужбовців повинно забезпечувати конкурентоспроможність на ринку праці з урахуванням службового навантаження, ризику для життя та інших факторів, які мають місце при проходженні військової служби. Також воно повинно збільшуватися в той час, як збільшуються соціальні стандарти в державі, що тим самим стимулюватиме військовослужбовців укладати контракти на проходження військової служби. Особливо гостро постало питання забезпеченості військовослужбовців Збройних Сил України з загостренням воєнного стану в Україні.

Минулого року Міноборони било на сполох: армія втрачає офіцерські кадри. Через зарплати, які вже не встигали за інфляційними процесами і стрімким зростанням цін у країні, досвідчені офіцери, а що найгірше, ті, які мали бойовий досвід в ООС, йшли на «гражданку», на більш достойні статки в приватні компанії.

На початку літа 2018 року в оприлюдненому в ЗМІ листі міністра оборони Степана Полторака до Кабміну йшлося, що з січня по червень з армії звільнилося 11 тис. офіцерів та контрактників, які мають бойовий досвід (вони мали права на звільнення з військової служби), а до кінця року можливе звільнення ще 18 тисяч. За результатами опитування тих, хто планує звільнитися, третина може це зробити у зв'язку з недостатнім грошовим забезпеченням.

На щастя, масштаби катастрофи з зарплатами військових і можливі в умовах війни з Росією загрози оцінили у високих владних кабінетах. У вересні 2018 року Рада національної безпеки і оборони прийняла рішення при ухваленні Держбюджету на 2019 рік збільшити видатки для забезпечення

середнього збільшення розмірів грошового забезпечення військовослужбовців, порівняно з 2018 роком, на 30%. Також вирішили забезпечити виплати грошового забезпечення військовослужбовцям військової служби за контрактом першого року служби не нижче 10 тис грн в місяць на руки. Враховуючи це, законом України «Про Державний бюджет України на 2019 рік» Міністерству оборони передбачено видатки для виплати грошового забезпечення військовослужбовцям у розмірі 49,6 млрд грн. Порівняно з 2018 роком, фонд грошового забезпечення на 2019 рік був збільшений на 41% - до 15,2 млрд грн.

Виплати у збільшеному розмірі військові почали отримувати з лютого. За повний 2019 рік їм виплатять дванадцять збільшених розмірів грошового забезпечення. Підвищення розмірів місячного забезпечення військовослужбовців було здійснено за рахунок збільшення надбавки за проходження військової служби, щомісячної премії. Відповідно до рішення Міністерства оборони, в 2019 році усім категоріям особового складу мінімальний розмір надбавки за особливості проходження служби був встановлений на рівні 65% (в минулому році 10%) посадового окладу, окладу за військове звання та надбавки за вислугу років.

Окремим категоріям військовослужбовців, залежно від проходження ними військової служби, розмір надбавки збільшується до 100% (наприклад, лікарям, механікам-водіям танків, гаубичних самохідно-артилерійських установок, БМП, наземним авіаційним спеціалістам, плавскладу, десантникам, спецпризначенцям, льотчикам). Це дозволить у середньому збільшити розмір грошового забезпечення на суми від 3,9 тис. грн до 5,4 тис. грн, порівняно з 2018 роком. Середній розмір грошового забезпечення у 2019 році контрактника Сухопутних військ становить 11,3 тис. грн, а молодшого офіцера – 15,3 тис. грн.

Також у поточному році була збільшена щомісячна премія військовослужбовцям, які проходять військову службу в частинах Сил спеціальних операцій, Десантно-штурмових військ, морській піхоті Військово-Морських сил, в екіпажах надводних кораблів (суден, катерів). Це категорії військових, проходження служби яких пов'язано з високим ризиком для життя та підвищеним рівнем психолого-емоційного та фізичного навантаження. Зазначене підвищення не стосуватиметься військовослужбовців, які проходять службу на посадах у штабах військових угруповань та підрозділах забезпечення.

Уже вдалося фактично зламати систему, згідно з якою сержант із найвищим званням, що служив в армії протягом двадцяти, а то й тридцяти

років, отримував менше, ніж лейтенант першого року служби. Тепер найвищий для сержантського складу – 25-й тарифний розряд відповідає тому, який має офіцер – командир батальйону. Однаковий тарифний розряд матимуть командир взводу – офіцер і командир навчального взводу центру підготовки сержантського складу. Тобто рівень грошового забезпечення головного старшини батальйону може дорівнювати зарплаті командира роти. А от головний старшина бригади одержує навіть більше грошей, ніж ротний.

Виходячи з вищезазначеного можна зробити висновки, що підвищення таки є. Але сказати, чи є нині розмір грошового забезпечення військових адекватним до навантажень і ризиків, які вони мають на службі, однозначно не вдається. Так само, як і напевно стверджувати, чи можна з такими зарплатами зупинити відтік офіцерських кадрів, адже зрозуміло, що в бізнесі їм пропонують не 15-20 тисяч, а набагато більше. Будемо сподіватись, що влада на досягнутому не зупиниться, зарплати військових зростатимуть, так як основною метою підвищення грошового забезпечення є виведення престижу військової служби на якісно вищий рівень. Особливий акцент суттєвого підвищення базується на тому, що це позитивно позначиться на комплектуванні посад дефіцитних спеціальностей висококваліфікованими фахівцями, а також на заохочуванні служби в частинах і підрозділах.

ПРОНІНА О. В.,

доцент кафедри державного управління і місцевого самоврядування ХНТУ, кандидат з державного управління

ПРАВА ТА ПРОБЛЕМИ УЧАСНИКІВ АТО ПРИ ОТРИМАННІ ЗЕМЕЛЬНИХ ДІЛЯНОК

Законодавством України передбачено систему пільг для учасників бойових дій та осіб, прирівняних до них, зокрема це стосується і надання земельних ділянок.

Відповідно до статті 12 (пункт 14) Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» учасникам бойових дій надаються, серед інших, такі пільги: першочергове відведення земельних ділянок для індивідуального житлового будівництва, садівництва і городництва.

Надання у власність земельних ділянок здійснюється у порядку, визначеному статтею 118 Земельного кодексу України, за умови, що учасник бойових дій не скористався своїм правом на безоплатне отримання у власність

земельної ділянки та надав відповідний документ, що посвідчує його участь в антитерористичній операції (посвідчення, довідка, наказ тощо) [2].

Збройний конфлікт на сході України протягом останніх чотирьох років зумовив появу в Україні нових категорій громадян:

учасників бойових дій, які визначені у пункті 19 частини першої статті 6 Закону України „Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту” (далі – Закон), далі – учасники АТО [4];

осіб з інвалідністю, визначених у пункті 11 частини другої статті 7 Закону (далі – інваліди АТО);

осіб, визначених у абзаці 8 пункту 1 статті 10 Закону (далі – члени сімей загиблих учасників АТО).

Соціальна ініціатива з боку держави забезпечити земельними ділянками учасників АТО, інвалідів АТО та членів сімей загиблих учасників АТО однозначно є правильною та необхідною, проте реалізація на практиці учасниками АТО, інвалідами АТО та членами сімей загиблих учасників АТО свого права на безоплатне отримання земельних ділянок у власність зазнає певних труднощів. Не всі охочі мають змогу набути у власність земельні ділянки. Це пов'язано з труднощами, що виникають в учасників АТО, інвалідів АТО та членів сімей загиблих учасників АТО під час отримання необхідної інформації щодо вільних земельних ділянок державної чи комунальної власності. Насамперед, основні труднощі у процесі отримання земельної ділянки зумовлені складністю відповідної процедури. Передусім, учасник АТО, інвалід АТО або член сім'ї загиблого учасника АТО, як і будь-який громадянин України, має право набути у власність земельну ділянку в порядку, визначеному Земельним кодексом України. Окремого нормативно-правового акта, що регулював би питання надання у власність земельних ділянок учасникам АТО, інвалідам АТО або членам сімей загиблих учасників АТО, немає.

Зазначені категорії осіб мають право отримати безоплатно земельну ділянку у власність в межах норм, установлених чинним земельним законодавством у залежності від цільового призначення земельної ділянки.

Отримання земельної ділянки у власність завершується державною реєстрацією права власності на земельну ділянку в органах державної реєстрації прав.

Серед учасників АТО, інвалідів АТО та членів сімей загиблих учасників АТО є хибне поняття, що коли земельні ділянки надаються безкоштовно, то і проект землеустрою повинен також бути безкоштовним. Слід наголосити, що землевлпорядна документація розробляється землевлпорядними організаціями на

платній основі. Тому виникає потреба у наданні додаткових соціальних гарантій з метою соціальної підтримки учасників АТО, інвалідів АТО та членів сімей загиблих учасників АТО.

Ситуація з браком вільних ділянок схожа по всій Україні. Учасників АТО – багато, а землі – мало. За даними Держгеокадастру, на початок цього року на отримання земельних ділянок в Україні претендували 35 тисяч військовослужбовців, які брали участь в антитерористичній операції на Сході країни. При цьому найбільше заяв подали у Волинській (3859), Київській (3828), та Львівській (3673) областях. Найкраще цю ситуацію вирішують у Хмельницькій і Полтавській областях. Там забезпечили земельними наділами більше половини заявників.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА:

1. Земельний кодекс України: Закон України від 25.10.2001 р. № 2768-III. Дата оновлення: 07.02.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14>
2. Деякі питання удосконалення управління в сфері використання та охорони земель сільськогосподарського призначення державної власності та розпорядження ними: Постанова Кабінету Міністрів України від 07.06.2017 р. № 413. Дата оновлення: 05.01.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/413-2017-%D0%BF>
3. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту: Закон України від 22.10.1993 р. № 3551-XII. Дата оновлення: 26.03.2019 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12>

ПОГЛЯД НА ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПРАВА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ТА ВІЙСЬКОВОГО ПРАВА МОЛОДИХ УЧЕНИХ І СЛУХАЧІВ

КОЗЛОВСЬКИЙ О. І.,

*слухач гуманітарного інституту Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського
(заступник начальника відділу запобігання, виявлення злочинів
Західного територіального управління Військової служби
правопорядку)*

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД РЕАЛІЗАЦІЇ СТАТУСУ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ – УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ

Державна політика щодо забезпечення соціально-економічних прав і гарантій ветеранів бойових дій у розвинених країнах зведена в ранг державних пріоритетів. Ветерани визнаються суспільством носіями таких високих цінностей, як патріотизм, честь, відвага і любов до Батьківщини. Законодавство та система інститутів зарубіжних держав щодо цієї категорії населення весь час розширюється і оновлюється відповідно до мінливих умов життя і внутрішньої ситуації в окремих країнах.

Розглянемо питання статусу ветеранів війни, їх соціальних гарантій та систему інститутів, які забезпечують соціальний захист ветеранів війни на прикладі Сполучених Штатів Америки (далі – США), які мають одну з найбільш комплексних систем допомоги для ветеранів з-поміж інших країн світу. Ще у 1636 році, коли пілігрими з колонії Плімут були у війні з плем'ям Пекотів, колоністи ухвалили закон, за яким, солдати-інваліди підтримувались колонією. Пізніше, під час Американської революції та Війни за незалежність США Континентальним Конгресом 1776 року, забезпечувалася пенсія для інвалідів війни. У перші дні республіки, окремі штати та громади США забезпечували пряму медичну та лікарняну допомогу для ветеранів. Після закінчення Громадянської війни, було створено багато державних будинків ветеранів. Усі ветерани війн, та постійні члени Збройних сил США, почали отримувати допомогу в цих будинках. У 1917 році, Конгрес США прийняв закон, яким створив систему пільг для ветеранів, що включала програми компенсації за інвалідність, страхування військовослужбовців і ветеранів, професійну реабілітації для інвалідів. У 1920 - х роках різні пільги надавалися

трьома різними федеральними відомствами: Бюро ветеранів, Пенсійним бюро Міністерства внутрішніх справ, і Національним Будинком для інвалідів. У 1930 Конгрес доручив президенту консолідувати зусилля уряду в галузі допомоги ветеранам війни, і на базі цих трьох організацій була створена Адміністрація з питань ветеранів.

Після Другої світової війни число ветеранів в США значно зросло, крім того, були значно розширені їхні права та пільги. Більш того, були прийняті додаткові заходи допомоги ветеранам Корейської війни, В'єтнамської війни, добровольцям 1970-х (після скасування призову в армію США в 1973 році), учасникам війни в Перській затоці, і тим, хто служив під час терактів 11 вересня 2001 року.

Міністерство у справах ветеранів було введено до складу Федерального Уряду США 15 березня 1989 року президентом Джорджем Бушем-старшим, відповідно до поправок до чинного законодавства.

Міністерство у справах ветеранів (Department of Veterans Affairs) здійснює діяльність у сфері соціального забезпечення та захисту ветеранів військової служби, членів їх родин.

До складу Міністерства входять такі основні департаменти/ адміністрації:

Адміністрація з питань медичного забезпечення (англ. *Veterans Health Administration*);

Адміністрація з питань пільг та привілеїв (англ. *Veterans Benefits Administration*);

Адміністрація у похоронних справах та з питань утримання місць поховання ветеранів військової служби (англ. *National Cemetery Administration*, має статус «Національної»).

У структурі Міністерства діють також апарати заступників та помічників міністра з питань: фінансів і планування, інформаційних ресурсів та менеджменту, кадрової політики та адміністративних питань, зв'язків з ветеранами, координації соціальних програм, закупівель та споруджень, зв'язків з Конгресом та громадськістю, а також низка інших адміністративних підрозділів (офісів), які сприяють рішенню питань забезпечення ветеранів військової служби, у тому числі: генеральної інспекції, бюджетно-фінансової служби, матеріально-технічні та логістичні, по зв'язкам з бізнесовими структурами, юридичних питань, розгляду скарг та заяв, безпеки та захисту тощо.

Міністерство є другим у системі Федерального Уряду США за чисельністю персоналу, кількість якого, станом на 2013 рік, становила

312 841 тис. державних службовців та працівників.

Міністерство реалізує державні програми за такими основними напрямками: соціальна реабілітація інвалідів; забезпечення житлом та скорочення числа бездомних ветеранів; сприяння у працевлаштуванні колишніх військовослужбовців; підтримка ветеранів з метою їх адаптації після завершення військової служби.

Основні пільги, які надаються ветеранам: виплата допомоги за інвалідністю; реалізація програми професійної реабілітації; надання допомоги в одержанні освіти; психотерапевтична допомога; надання допомоги при працевлаштуванні; виплата допомоги з безробіття; організація поховань та ін. Окрім вказаних федеральних пільг, кожен штат США може додатково встановлювати пільги для ветеранів, які проживають на території штату (наприклад звільнення від податків, одноразові фінансові виплати, безкоштовні ліцензії на полювання тощо).

Міністерство у справах ветеранів має національну мережу центрів для ветеранів, зокрема: 170 медичних центрів, понад 1060 амбулаторних клінік у регіонах, близько 300 консультаційних центрів для ветеранів війни, цілодобову телефонну лінію для ветеранів. Міністерство також підтримує близько 250 реабілітаційних програм у 106 закладах охорони здоров'я. У центрах працюють мультидисциплінарні команди, які включають психологів, соціальних працівників, сімейних терапевтів тощо.

Основними програмами у сфері медичного забезпечення є: пакети медичних послуг для ветеранів; програма «Family Caregiver VA» надає пільги опікунам, які піклуються про ветерана (програма передбачає пільги у вигляді: щомісячних виплат, покритті дорожніх витрат, доступ до медичного страхування, консультації психолога); програма забезпечення ветеранів окулярами та слуховими апаратами; програма реабілітації ветеранів, які отримали травми головного мозку; програми психологічної реабілітації; програми стоматологічної допомоги.

Департамент з питань пільг та привілеїв Міністерства у справах ветеранів надає такі пільги та привілеї для ветеранів: допомога по непрацездатності - це щомісячна грошова виплата, що надається ветеранам-інвалідам, які отримали травми під час проходження військової служби. Для отримання компенсації необхідно мати: медичне підтвердження отриманої травми; докази, що ця травма була отримана під час проходження військової служби. Розмір виплат залежить від групи інвалідності ветерана. Також ветерани можуть отримати послуги з професійної реабілітації та зайнятості (наприклад допомога у

працевлаштуванні, доступ до навчальних курсів та тренінгів, допомога у відкритті власного бізнесу тощо). Міністерство у справах ветеранів сприяє отриманню пільгового іпотечного кредиту та реалізовує ряд програм, пов'язаних із купівлею, будівництвом або ремонтом житла.

Такі державні інституції, як Міністерство у справах ветеранів США успішно функціонують в багатьох країнах світу, що піклуються про соціальний захист своїх громадян, які брали чи беруть участь у військових діях на власній, або чужих територіях. Вони ефективно діють у Канаді, Австралії, Новій Зеландії, Південній Кореї у Республіці Хорватія. Розглянувши систему соціального захисту ветеранів війни, що працює у США можна дійти висновку, що Україні вкрай необхідно врахувати досвід вище вказаних зарубіжних країн та створити інструмент для побудови ефективної системи соціального захисту ветеранів війни.

ЦИЦЮРА В. І.,

*начальник відділу (узагальнення судової практики) –
заступник начальника Північного територіального
юридичного управління, кандидат юридичних наук,
полковник юстиції*

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ НОРМАТИВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВИКОРИСТАННЯ ТА ОХОРОНИ ЗЕМЕЛЬ ОБОРОНИ В УКРАЇНІ

Основними проблемами щодо застосування норм законодавства України стосовно використання та охорони земель оборони в Україні є:

1) на сьогодні в Україні не розроблені та не прийняті Закони України «Про правовий режим зон з особливим режимом використання земель», «Про порядок розміщення, проектування, будівництва, реконструкції, введення в експлуатацію, експлуатації, консервації й ліквідації будівель, споруд та інших оборонних об'єктів, які можуть справляти прямий або опосередкований негативний вплив на земельні ресурси», не прийняті постанови Кабінету Міністрів України щодо особливостей надання земельних ділянок військовим частинам під військові та інші оборонні об'єкти, а також не врегульований порядок використання земель оборони в господарських цілях, що ускладнює використання та охорону земель оборони в Україні, а діючий Закон України «Про використання земель оборони» [1] не відповідає своїй назві;

2) не врегульованими залишаються питання щодо використання земель

оборони в Україні і на рівні Міністерства оборони України. На сьогодні діє наказ Міністра оборони України «Про затвердження Положення про порядок надання в користування земель (земельних ділянок) для потреб Збройних Сил України та основні правила користування наданими землями» від 22 грудня 1997 р. № 483 [2], що базується на вимогах Земельного кодексу України 1992 року [3], не пройшов реєстрацію в Міністерстві юстиції України і майже не застосовується у Збройних Силах України;

3) відповідно до ст. 14 Закону України «Про Збройні Сили України» [4] зазначено, що земля, води, інші природні ресурси, а також майно, закріплені за військовими частинами, військовими навчальними закладами, установами та організаціями Збройних Сил України, є державною власністю, належать їм на праві оперативного управління та звільняються від сплати усіх видів податків відповідно до законів з питань оподаткування. Згідно до ст. 92 Земельного кодексу України [5] передбачено, що право постійного користування земельною ділянкою – це право володіння і користування земельною ділянкою, яка перебуває у державній або комунальній власності, без встановлення строку. Ч. 2 ст. 92 Земельного кодексу України [5] передбачено, що право постійного користування земельною ділянкою із земель державної та комунальної власності набувають підприємства, установи та організації, що належать до державної та комунальної власності. На підставі вищезазначеного, з метою узагальнення та уніфікації законодавства України пропонується внести зміни до ст. 14 Закону України «Про Збройні Сили України» [4] і здійснити перехід на закріплення землі за військовими частинами, військовими навчальними закладами, установами та організаціями Збройних Сил України на праві постійного користування.

4) відповідно до вимог ст. 1 Закону України «Про оборону України» [6] оборона – це система політичних, економічних, соціальних, воєнних, наукових, науково-технічних, інформаційних, правових, організаційних та інших заходів держави щодо підготовки до збройного захисту та її захист у разі збройної агресії або збройного конфлікту. У контексті наведеного вище, невдалим вбачається термін «землі оборони», який використовує законодавець у нормативно-правових актах, зокрема у Земельному кодексі України [4] так як вичленивши предметну основу даного визначення, отримуємо словосполучення «землі системи заходів». Тому, на нашу думку, правильним може бути призначений термін «землі для потреб оборони». Цей термін найбільш точно визначає характер потреб, які обслуговуються зазначеним видом земель;

5) законодавець України на сьогоднішній день найбільш часто використовує

словосполучення «з'єднання, військові частини, військові навчальні заклади, установи та організації», яке, на нашу думку, не в повній мірі охоплює структуру управління в сфері оборони. Справа в тому, що відповідно до законодавства України державні підприємства не входять до складу Збройних Сил України (ст. 3 Закону України «Про Збройні Сили України» [4]), але належать до сфери управління Міністерства оборони України, тому було б доцільним застосовувати в законодавстві України термін «військове відомство», який в повній мірі охоплює всю сферу управління в галузі оборони.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА:

1. Про використання земель оборони : Закон України від 27 листопада 2003 р. № 1345-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 14. Ст. 209.
2. Положення про порядок надання в користування земель (земельних ділянок) для потреб Збройних Сил України та основні правила користування наданими землями : затверджено наказом Міністра оборони України від 22 грудня 1997 р. № 483 URL: http://www.uazakon.com/documents/date_bt/pg_gsgcwy.htm.
3. Земельний кодекс України від 18 грудня 1990 р. № 561-XII (у редакції від 13 березня 1992 р. № 2196-XII). *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 25. Ст. 354.
4. Про Збройні Сили України : Закон України в редакції від 05 жовтня 2000 р. № 2019-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2000. № 48. Ст. 410.
5. Земельний кодекс України : Закон України від 25 жовтня 2001 р. (з наступними змінами та доповненнями). *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 3–4. Ст. 27.
6. Про оборону України : Закон України в редакції від 05 жовтня 2000 р. № 2020-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2000. № 49. Ст. 420.

ГУРИНЕЦЬ Д. П.,

слухач гуманітарного інституту Національного університету оборони України імені Івана Черняховського (начальник юридичної групи – помічник начальника Головного управління з правової роботи Головного управління з організації виробництва боєприпасів та будівництва споруд спеціального призначення)

ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬ ОБОРОНИ

Складність питання правового регулювання сфери використання земель оборони обумовлено низкою факторів, які накопичувалися за часи незалежності України. Так тривале реформування Міністерства оборони України, Збройних Сил України та інших військових формувань стало причиною “розпорошеності”

значних площ земель відведених для силових відомств, повернення яких є предметом низки судових спорів через фрагментарність законодавчого регулювання цієї сфери. Також безумовним фактором, що виявив низку прогалин у врегулюванні вказаного питання, стало проведення анти-терористичної операції та операції Об'єднаних сил на території Донецької та Луганської областей та окупація Російською Федерацією Автономної Республіки Крим.

На цей час статус земель оборони та правові основи їх використання закріплені в Земельному кодексі України, Законах України “Про оборону України”, “Про Збройні Сили України”, “Про використання земель оборони”, “Про господарську діяльність Збройних Сил України”, “Про правовий режим майна у Збройних Силах України”.

Так, відповідно до статті 77 Земельного кодексу України землями оборони визнаються землі, надані для розміщення і постійної діяльності військових частин, установ, військово-навчальних закладів, підприємств та організацій Збройних Сил України, інших військових формувань, утворених відповідно до законодавства України.

Хоча вказаним визначенням поняття земель оборони поширюється на значне коло силових відомств, кошти, отримані від відчуження таких земельних ділянок, зараховуються до Державного бюджету України та використовуються виключно на потреби оборони відповідно до кошторису Міністерства оборони України у порядку, визначеному Бюджетним кодексом України.

Землі оборони віднесено до окремої категорії земель, а їх використання здійснюється виключно згідно із Законом України “Про використання земель оборони”, однак його прийняття, без відповідного врегулювання, шляхом видання актів Кабінету Міністрів України, фактично лише продублювало положення Земельного кодексу України.

Так, питання зон особливого режиму використання земель оборони залишається відкритим, що для громад (громадян) на місцях дає низку підстав оскаржувати використання військовими частинами прилеглих до них територій. Зокрема військові частини зобов'язані використовувати надані їм земельні ділянки відповідно до вимог земельного і природоохоронного законодавства з дотриманням вимог щодо забезпечення безпеки населення у процесі проведення ними постійної діяльності. Однак фактично питання ведення природовідновлювальних робіт регламентовано на рівні інших, крім Міністерства оборони України, міністерств відомств і зводиться до надання формального дозволу для допуску на військовий об'єкт.

Також, відповідно до Положення про організацію квартирно-експлуатаційного забезпечення Збройних Сил України, затвердженого наказом Міністерства оборони України від 03.07.2013 № 448 військовим частинам для виконання покладених на них функцій та завдань земельні ділянки надаються в постійне користування в порядку, визначеному Земельним кодексом України та Законом України “Про використання земель оборони”. Не зважаючи на вказане фактичний стан наявності право-встановлюючих документів у військових частинах на місцях є низьким, значна частина документів виготовлена за радянських часів, інколи з порушеннями діючих норм, що формальною є підставою для органів місцевого самоврядування приймати спірні рішення щодо подальшого використання земель оборони.

Під великим питанням залишається використання земель оборони в умовах особливого періоду, які займаються як для тимчасового перебування військ (сил), так і під будівництво спеціальних споруд (укріплень), однак перебувають у комунальній або приватній власності.

Хоча Законом України “Про відчуження земельних ділянок, інших об’єктів нерухомого майна, що на них розміщені, які перебувають у приватній власності, для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності” передбачено механізм врегулювання зазначеного питання, однак в умовах сьогодення, виникає, окрім іншого, серйозний суспільний супротив щодо можливої передачі земельних ділянок під землі оборони.

Оскільки окремі фортифікаційні споруди збудовані на території Донецької, Луганської, Дніпропетровської областей обліковуються, як об’єкти капітального будівництва, порушене питання вимагає невідкладного удосконалення врегулювання в законодавчому руслі та спрощення зміни категорії земель під землі оборони.

Відповідно до статті 4 Закону України “Про використання земель оборони” військові частини за погодженням з органами місцевого самоврядування або місцевими органами виконавчої влади і в порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України, можуть дозволяти фізичним і юридичним особам вирощувати сільськогосподарські культури, випасати худобу та заготовляти сіно на землях, наданих їм у постійне користування.

Однак, на цей час Кабінетом Міністрів України такий порядок не визначено, а накази Міністерства оборони України із зазначеного питання регламентують його не чітко, що сприяє виникненню порушень під час оформлення відповідних договорів та є підставою для їх оскарження.

Ураховуючи викладене та тенденції останніх років щодо всебічної

підтримки відновлення та подальшого розвитку Збройних Сил України, питання використання земель оборони безперечно потребує подальшого нормативного доопрацювання та вдосконалення.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА:

1. Конституція України, ст. ст. 13,14.
2. Земельний кодекс України від 25 жовтня 2001.
3. Закон України “Про оборону України” від 6 грудня 1991.
4. Закон України “Про Збройні Сили України” від 6 грудня 1991.
5. Закон України “Про використання земель оборони” від 27 листопада 2003.
6. Закон України “Про господарську діяльність у Збройних Силах України” від 21 вересня 1999.
7. Закон України “Про правовий режим майна у Збройних Силах України” від 21 вересня 1999.
5. Закон України “Про відчуження земельних ділянок, інших об’єктів нерухомого майна, що на них розміщені, які перебувають у приватній власності, для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності” від 17 листопада 2009.

ГУТНИК О. А.,

слухач гуманітарного інституту Національного університету оборони України імені Івана Черняховського

ПОРЯДОК РОЗСЛІДУВАННЯ ТА ОБЛІКУ НЕЩАСНИХ ВИПАДКІВ ТА АВАРІЙ, ЩО СТАЛИСЯ В ОРГАНАХ І ПІДРОЗДІЛАХ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ

Найчастіше скарги виникають внаслідок надання неякісних консультацій юристами та фахівцями з охорони праці, які не знають специфіки виконання завдань і нормативної бази Міністерства внутрішніх справ (Національної гвардії України), інших військових формувань Збройних сил України.

У маршрутному таксі на роботу їдуть шахтар, міліціонер і військово-службовець. Водій маршрутного таксі скоює ДТП, пасажирів отримують травми. Згідно з чинним законодавством, з трьох потерпілих пасажирів акт за формою Н-1 отримує тільки військовослужбовець. Тож навіть з такого прикладу видно, що робота комісій з розслідування нещасних випадків у Збройних силах має свої особливості.

Виконання завдань особовим складом Національної гвардії України базується на ст. 2 Закону України «Про Національну гвардію України» (далі – Закон), що набрав чинності в 2014 р. Згідно з цим Законом основними

функціями національної гвардії України є:

захист конституційного ладу України, цілісності її території від спроб зміни їх насильницьким шляхом;

охорона громадського порядку, забезпечення захисту та охорони

життя, здоров'я, прав, свобод і законних інтересів громадян;

участь у забезпеченні громадської безпеки та охороні громадського порядку під час проведення зборів, мітингів, походів, демонстрацій та інших масових заходів, що створюють небезпеку для життя та здоров'я громадян;

забезпечення охорони органів державної влади, перелік яких визначається Кабінетом Міністрів України, участь у здійсненні заходів державної охорони органів державної влади та посадових осіб;

охорона ядерних установок, ядерних матеріалів, радіоактивних відходів, інших джерел іонізуючого випромінювання державної власності, важливих державних об'єктів, перелік яких визначається Кабінетом Міністрів України;

охорона спеціальних вантажів, перелік яких визначається Кабінетом Міністрів України;

охорона дипломатичних представництв, консульських установ іноземних держав, представництв міжнародних організацій в Україні;

охорона центральних баз матеріально-технічного забезпечення Міністерства внутрішніх справ України;

участь у здійсненні заходів, пов'язаних з припиненням збройних конфліктів та інших провокацій на державному кордоні, а також заходів щодо недопущення масового переходу державного кордону з території суміжних держав;

участь у спеціальних операціях із знешкодження озброєних злочинців, припиненні діяльності не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань (груп), організованих груп та злочинних організацій на території України, а також у заходах, пов'язаних із припиненням терористичної діяльності;

участь у припиненні масових заворушень;

участь у відновленні правопорядку у разі виникнення міжнаціональних і міжконфесійних конфліктів, розблокуванні або припиненні протиправних дій у разі захоплення важливих державних об'єктів або місцевостей, що загрожує безпеці громадян і порушує нормальну діяльність органів державної влади та органів місцевого самоврядування;

участь у підтриманні або відновленні правопорядку в районах виникнення особливо тяжких надзвичайних ситуацій техногенного чи природного

характеру (стихійного лиха, катастроф, особливо великих пожеж, застосування засобів ураження, пандемій, панзоотій тощо), що створюють загрозу життю та здоров'ю населення;

участь у відновленні конституційного правопорядку у разі здійснення спроб захоплення державної влади чи зміни конституційного ладу шляхом насильства, у відновленні діяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування;

участь у ліквідації наслідків надзвичайних або кризових ситуацій на об'єктах, що нею охороняються;

участь у здійсненні заходів правового режиму воєнного стану;

участь у виконанні завдань територіальної оборони;

оборона важливих державних об'єктів, спеціальних вантажів, переліки яких визначаються Президентом України, Кабінетом Міністрів України, центральних баз матеріально-технічного забезпечення Міністерства внутрішніх справ України;

участь у припиненні групових протиправних дій осіб, узятих під варту, засуджених, а також ліквідації наслідків таких дій в установах попереднього ув'язнення, виконання покарань;

забезпечення внесення відомостей до Єдиного реєстру осіб, зниклих безвісти за особливих обставин, та підтримання таких відомостей в актуальному стані у межах, визначених законодавством.

Виконання різнопрофільних завдань військовослужбовцями Національної гвардії України потребує відповідних соціальних гарантій з боку суспільства. Соціальний захист військовослужбовців Національної гвардії України передбачений ст. 21 Закону, де зазначено, що держава забезпечує соціальний і правовий захист військовослужбовців, членів їхніх сімей, працівників, резервістів Національної гвардії України, а також членів сімей військовослужбовців, які загинули (померли), пропали безвісти, стали особами з інвалідністю під час проходження військової служби (виконання обов'язків служби у військовому резерві) або постраждали в полоні у ході бойових дій (війни), в умовах правового режиму надзвичайного стану, під час проходження військової служби за межами України в порядку військового співробітництва або під час участі в міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки. Військовослужбовці Національної гвардії України користуються правовими і соціальними гарантіями відповідно до Закону України "Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей", цього Закону, інших актів законодавства.

Особливу увагу хотілось би звернути на розслідування травм, які проводять у відповідності з наказом МВС України від 27 грудня 2002 р. № 1346 «Про затвердження Порядку розслідування та обліку нещасних випадків, професійних захворювань та аварій, що сталися в органах і підрозділах системи МВС України», де в розділі 2.1 зазначено, що розслідуванню підлягають раптові погіршення стану здоров'я, поранення, травми, у тому числі отримані внаслідок тілесних ушкоджень, заподіяних іншою особою, гострі професійні захворювання і гострі професійні та інші отруєння, теплові удари, опіки, обмороження, утоплення, ураження електричним струмом, блискавкою та іонізуючим випромінюванням, інші ушкодження, отримані внаслідок аварій, пожеж, стихійного лиха (землетруси, зсуви, повені, урагани та інші надзвичайні події), контакту з тваринами, комахами та іншими представниками фауни і флори, що призвели до втрати працівником працездатності на один робочий день чи більше, або до необхідності переведення потерпілого на іншу (легшу) роботу терміном не менш як на один робочий день, а також випадки смерті в підрозділі.

Під час розслідування нещасних випадків виникають труднощі щодо підтвердження обставин травмування працівників, бо виконання обов'язків військової служби не закінчується з виходом військовослужбовця через КПП (прохідну). Роз'яснення з цього приводу дані в ст. 24 Закону «Про військовий обов'язок і військову службу» від 25.03.1992 р. № 2233-ХІІ.

Військовослужбовці вважаються такими, що виконують обов'язки військової служби: на території військової частини або в іншому місці роботи (занять) протягом робочого (навчального) часу, включаючи перерви, встановлені розпорядком дня (розкладом занять); на шляху прямування на службу або зі служби, під час службових поїздок, повернення до місця служби; поза військовою частиною, якщо перебування там відповідає обов'язкам військовослужбовця або його було направлено туди за наказом відповідного командира (начальника); під час виконання державних обов'язків, у тому числі у випадках, якщо ці обов'язки не були пов'язані з військовою службою; під час виконання обов'язку з урятування людського життя, охорони державної власності, підтримання військової дисципліни та охорони правопорядку.

Важливими чинниками в роботі комісій з розслідування є уточнення, надані в п. 1–2 ст. 24 зазначеного вище Закону, де визначені початок і закінчення проходження військової служби. Зокрема, початком проходження військової служби вважається: день відправлення у військову частину з районного (міського) військового комісаріату – для громадян, призваних на

строкову військову службу; день зарахування до списків особового складу військової частини (військового навчального закладу, установи тощо) – для громадян, прийнятих на військову службу за контрактом; день призначення на посаду курсанта вищого військового навчального закладу, військового навчального підрозділу вищого навчального закладу – для громадян, які не проходили військову службу, та військовозобов'язаних; день відправлення у військову частину з районного (міського) військового комісаріату - для громадян, призваних на військову службу під час мобілізації, на особливий період, та на військову службу за призовом осіб офіцерського складу.

Закінченням проходження військової служби вважається день виключення військовослужбовця зі списків особового складу військової частини (військового навчального закладу, установи тощо) у порядку, встановленому положеннями про проходження військової служби громадянами України.

До внесення змін у Закон «Про військовий обов'язок і військову службу» траплялися випадки, коли військовослужбовці строкової служби після звільнення не прийшли до військкомату для взяття на облік, а спочатку провідували друзів, знайомих. Травми, отримані до взяття на облік, вважались отриманими під час повернення зі служби і пов'язувалися із виконанням службових обов'язків. Розслідування таких випадків було складним в організаційному плані та потребувало додаткових фінансових витрат.

Поряд із зазначеними вище чинниками, які підтверджують виконання військовослужбовцем службових обов'язків, комісія з розслідування може визнати, що «нещасний випадок стався в період проходження служби і не пов'язаний з виконанням службових обов'язків», якщо такий нещасний випадок (в тому числі – поранення) стався: за обставин, не пов'язаних з виконанням службових обов'язків, зазначених у пп. 3.9, 3.10, 3.11 наказу МВС «Про затвердження Порядку розслідування та обліку нещасних випадків, професійних захворювань та аварій, що сталися в органах і підрозділах системи МВС України» від 27 грудня 2002 р. № 1346; внаслідок отруєння алкоголем, наркотичними або іншими отруйними речовинами, а також унаслідок їх дії (асфіксія, інсульт, зупинка серця тощо) за наявності медичного висновку, якщо це не викликано застосуванням цих речовин із службовою метою або порушення вимог безпеки щодо їх зберігання і транспортування або якщо потерпілий, який перебував у стані алкогольного чи наркотичного сп'яніння, був відсторонений від служби (роботи) згідно з установленим порядком; під час скоєння злочинів або інших правопорушень, якщо ці дії підтверджені рішенням суду; у разі природної смерті або самогубства, за винятком випадків, зазначених

у п. 3.10 зазначеного вище Порядку, що підтверджено висновками судово-медичної експертизи та органів прокуратури; унаслідок порушення потерпілим службової (трудової) дисципліни.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА:

1. Про Національну гвардію України: Закон України від 13.03.2014 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/876-18>;
2. Про військовий обов'язок і військову службу: Закон України від 25.03.1992. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12>.
3. Про затвердження Порядку розслідування та обліку нещасних випадків, професійних захворювань та аварій, що сталися в органах і підрозділах системи МВС України: Наказ МВС України від 27 грудня 2002 № 1346. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0083-03>

ДМИТРИК В. Я.,

слухач гуманітарного інституту Національного університету оборони України імені Івана Черняховського (старший офіцер групи контролю виконання заходів у зонах діяльності відділу запобігання, виявлення злочинів та інших правопорушень Західного територіального управління Військової служби правопорядку)

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЖИТЛОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ТА ЧЛЕНІВ ЇХ СІМЕЙ

Наявність житла та нормальних умов для життя не лише підвищує соціальний статус військовослужбовця, але й дозволяє бути впевненим у завтрашньому дні.

Сьогодні забезпечення військовослужбовців житлом є надзвичайно болючою проблемою як для самих військовослужбовців та членів їх сімей, так і для держави.

Однією із таких проблем є недосконалість законодавства, яке регулює відносини щодо житлового забезпечення військовослужбовців

Так, порядок забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей жилими приміщеннями регулюється ст. 12 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» (далі – Закон).

Відповідно до абзацу 4 ч. 1 ст. 12 Закону, військовослужбовцям, які мають вислугу на військовій службі 20 років і більше, та членам їх сімей надаються

жилі приміщення для постійного проживання або за їх бажанням грошова компенсація за належне їм для отримання жиле приміщення. Такі жилі приміщення або грошова компенсація надаються їм один раз протягом усього часу проходження військової служби за умови, що ними не було використано право на безоплатну приватизацію житла, з урахуванням особливостей, визначених пунктом 10 цієї статті [2].

На перший погляд цілком природно, що військовослужбовець який відслужив у Збройних Силах понад двадцять календарних років, реалізує надане Законом право та отримає житло.

Однак, абзацом 1 ч. 9 зазначеної статті Закону визначено, що військово-службовці, які перебувають на обліку громадян, які потребують поліпшення житлових умов, при звільненні з військової служби в запас або у відставку за віком, станом здоров'я, а також у зв'язку із скороченням штатів або проведенням інших організаційних заходів, у разі неможливості використання на військовій службі залишаються на цьому обліку у військовій частині до одержання житла з державного житлового фонду або за їх бажанням грошової компенсації за належне їм для отримання жиле приміщення, а в разі її розформування - у військових комісаріатах і квартирно-експлуатаційних частинах районів та користуються правом позачергового одержання житла [2].

На виконання вимог ст. 12 Закону, постановою Кабінету Міністрів України від 03.08.2006 № 1081 затверджено Порядок забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей житловими приміщеннями (далі – Порядок).

Так, п. п. 3, 29 Порядку закріплено аналогічні Закону приписи, зокрема:

військовослужбовцям, які мають вислугу на військовій службі 20 років і більше, та членам їх сімей надається житло для постійного проживання (п. 3);

військовослужбовці, які перебувають на обліку при звільненні з військової служби в запас або у відставку за віком, станом здоров'я, а також у зв'язку із скороченням штатів або проведенням інших організаційних заходів, у разі неможливості використання на військовій службі залишаються на обліку у військовій частині до одержання житла з державного житлового фонду, а в разі розформування військової частини - у військовому комісаріаті і квартирно-експлуатаційному органі та користуються правом позачергового одержання житла (п. 29).

Хоча Порядок не містить прямої норми щодо зняття з квартирного обліку військовослужбовців звільнених з військової служби у зв'язку з закінченням терміну дії контракту, п. 31 Порядку містить імперативні вимоги, що житлові приміщення надаються тільки військовослужбовцям, які перебувають на

обліку, крім випадків, передбачених законодавством [3].

Таким чином, у разі звільнення військовослужбовців з військової служби з підстав, не зазначених в Законі та Порядку, в тому числі у зв'язку з закінченням терміну дії контракту, не передбачено залишення їх на обліку громадян, які потребують поліпшення житлових умов у військових частинах (військових комісаріатах).

З метою усунення прогалини в законодавстві, п. 2.17 в початковій редакції Інструкції про організацію забезпечення військовослужбовців Збройних Сил України та членів їх сімей жилими приміщеннями, затвердженою наказом Міністра оборони від 30.11.2011 № 737 (*втративчинність на підставі наказу Міністерства оборони України від 31.07.2018 № 380*) (далі – Інструкція № 737) визначено, що військовослужбовці, які перебувають на обліку, під час звільнення з військової служби в запас або відставку за віком, станом здоров'я, а також у зв'язку зі скороченням штатів або проведенням інших організаційних заходів, за неможливості використання на військовій службі, а також після закінчення строку контракту при досягненні 20 років вислуги на військовій службі в календарному обчисленні, залишаються (за їх бажанням) на обліку у військовій частині до одержання житла з державного житлового фонду за останнім місцем проходження служби, а в разі розформування військової частини - у військовому комісаріаті і КЕВ (КЕЧ) району, на території обслуговування яких знаходилася розформована військова частина, та користуються правом позачергового одержання житла [4].

Тобто вимоги Закону та Порядку трактувалися за принципом, дозволено все, що не заборонено Законом.

Однак, у зв'язку з оголошенням в країні особливого періоду, внаслідок чого збільшено граничний вік перебування на військовій службі, наказом Міністерства оборони України від 19.06.2014 № 401 «Про затвердження Змін до Інструкції про організацію забезпечення військовослужбовців Збройних Сил України та членів їх сімей жилими приміщеннями» були затверджені зміни до Інструкції № 737 [5].

Так, відповідно до пункту 2.16 Інструкції № 737 в новій редакції, норма, що регламентувала залишення на квартирному обліку військовослужбовців, які звільняються з військової служби після закінчення строку контракту та мають 20 років вислуги в календарному обчисленні, виключена.

Більш того, пункт 2.18. Інструкції № 737 доповнено нормою, що військовослужбовці та особи, звільнені з військової служби, знімаються з обліку за місцем служби (за місцем звільнення з військової служби) у разі

звільнення з військової служби за підставами, не зазначеними в абзаці першому пункту 2.16 цього розділу.

Таким чином, фактично без внесення змін до нормативно-правових актів вищої юридичної сили – Закону та Порядку, внаслідок іншого їх тлумачення, вищезазначеними змінами до Інструкції звужено зміст та обсяг існуючих прав і свобод військовослужбовців.

Зазначена правова колізія змушує військовослужбовців Збройних Сил України звертатись за захистом своїх прав досуду, оскільки за загально встановленими принципами теорії права та існуючою практикою, набуте суб'єктивне право, навіть своєчасно не реалізоване, не може бути втрачено.

З іншого боку, перспектива бути «викинутими» з квартирної черги, а потім займатися судовою тяганиною нікого з поки діючих військовослужбовців не влаштовує, оскільки це може потягнути за собою негативні наслідки та відобразитися на проходженні військової служби самих військовослужбовців.

Відтак цілком логічним стало видання окремого доручення Міністра оборони України від 16.08.2017 № 1487/з щодо організації роботи по внесенню змін у статтю 12 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» в частині залишення військовослужбовців на обліку громадян, які потребують поліпшення житлових умов у разі звільненні з військової служби в зв'язку з закінченням строку контракту [6].

На виконання вимог зазначеного доручення, робочою групою Міністерства оборони України було підготовлено проекту внесення змін до ст. 12 Закону, яким передбачено окрім вирішення питання залишення військовослужбовців на обліку громадян, які потребують поліпшення житлових умов у разі звільненні з військової служби в зв'язку з закінченням строку контракту (при досягненні певної вислуги років), норми, що регулюють механізми поновлення на військовому обліку військовослужбовців запасу з вислугою понад 20 календарних років, яких звільнено в зв'язку з закінченням строку контракту, а також порядок обліку на квартирній черзі військовослужбовців звільнених з військової служби через сімейні обставини та жінок, які мають дітей віком до 18 років, під час дії особливого періоду.

Проте, на сьогоднішній день вказаний проект відповідних погоджень не пройшов. Окрім цього, наказом Міністерства оборони України від 31.07.2018 № 380 «Про затвердження Інструкції з організації забезпечення військовослужбовців Збройних Сил України та членів їх сімей жилими приміщеннями» [7] вказану проблему щодо залишення на квартирному обліку військовослужбовців, які мають вислугу 20 років, у разі їх звільнення з військової служби

в зв'язку з закінченням строку контракту, також врегульовано не було.

Однак, на мою думку, незважаючи на вказану правову колізію, що виникла внаслідок прогалин у законодавстві, та враховуючи положення ч. 1 ст. 37 Житлового кодексу Української РСР [1], військовослужбовці, у разі звільнення з військової служби в зв'язку з закінченням строку контракту, набувають право залишатися на обліку громадян, які потребують поліпшення житлових умов, при військових частинах (військових комісаріатах), за наявності вислуги років, що дає право на пенсійне забезпечення.

МЕДВЕДЄВ І. М., ЯНІШЕВСЬКИЙ К. В.,

слухачі гуманітарного інституту Національного університету оборони України імені Івана Черняховського

ОДНОРАЗОВА ГРОШОВА ДОПОМОГА, ЯК ОДИН З ЕЛЕМЕНТІВ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ

Поняття «соціальний захист» досить нове – його почали використовувати у міжнародних актах тільки в середині ХХ століття.

Актуальність. Соціальний захист розуміється як більш широке за значенням та змістом соціальне явище, ніж соціальне забезпечення. У широкому значенні соціальний захист становить зміст соціальної функції держави і є системою економічних, юридичних, організаційних заходів щодо забезпечення основних соціальних прав людини і громадянина в державі. У вузькому значенні соціальний захист – це соціально захисна діяльність держави щодо убезпечення населення від негативних наслідків соціальних ризиків. З огляду на ці визначення можна з упевненістю стверджувати, що держава безпосередньо чи опосередковано бере участь у створенні соціального захисту осіб, що мають в цьому потребу. Термін «соціальний захист» замінив термін «соціальне забезпечення», який зберігає право на існування, проте характеризує дещо вужче поняття, ніж соціальний захист.

Соціальне забезпечення є складовою системи соціального захисту і виконує функцію накопичення та розподілу коштів соціального захисту, призначених для соціальної допомоги, виплат по соціальному страхуванню. Право людини на соціальний захист є конституційним правом. Адже згідно зі статтею 46 Конституції України громадяни мають право на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової

втрати працездатності, втрати годувальника та в інших випадках, передбачених законом. [1]

На сьогодні серед учених існують різні погляди щодо визначення соціального захисту, особливо коли це стосується певних соціальних категорій громадян, яким соціальний захист гарантується у зв'язку зі специфікою їх професійної діяльності, зокрема військовослужбовців.. Крім того, визначення соціального захисту військовослужбовців закріплено й законодавчо. Згідно зі статтею 1 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» соціальний захист – це діяльність (функція) держави, спрямована на встановлення системи правових і соціальних гарантій, що забезпечують реалізацію конституційних прав і свобод, задоволення матеріальних і духовних потреб військовослужбовців відповідно до особливого виду їх службової діяльності, статусу в суспільстві, підтримання соціальної стабільності у військовому середовищі. При цьому слід зазначити, що одноразова грошова допомога як елемент соціального захисту військовослужбовців Збройних Сил України та механізм стабілізації соціальних коливань наділена певною специфікою, що становить систему виплат держави, які здійснюються на принципово інших засадах і перш за все без попередніх внесків (як це має місце у разі соціального страхування) та без огляду на потребу в цих коштах їх отримувача (як це відбувається при наданні соціальної допомоги). Реалізацію соціального захисту військово-службовців через призму виплати одноразової грошової допомоги слід розглядати як правову та економічну категорію. Вона є засобом перерозподілу доходів і подолання соціальної нерівності, зокрема, за допомогою соціального забезпечення, коли частина національного доходу спрямована на потреби вразливих категорій населення якими є військово-службовці через встановлені державою обмеження їх загально-громадянських прав, додаткові фізичні і психологічні навантаження, ризик для життя і здоров'я тощо. Такий перерозподіл можливий тільки через правове регулювання. Норми права закріплюють організаційно-правові форми здійснення соціального захисту, джерела фінансування таких виплат, коло осіб, які потребують соціального забезпечення, а також умови і порядок його надання. Зазвичай розглядають соціальний захист не лише окремої особи, а й суспільства загалом. Він є складовою національної безпеки, що визначає стан захищеності життєво важливих інтересів особи, суспільства й держави від внутрішніх і зовнішніх загроз, а також від загрози соціальним інтересам. Тобто гарантування виплати одноразової грошової допомоги як одного з видів соціального захисту військовослужбовців є складовим національної

безпеки, що повинна узгоджуватись із підтриманням стабільності у суспільстві, тобто попередження соціальної напруженості у військовому середовищі. Слід зазначити, що соціальний захист є поняттям значно вужчим, ніж соціальна політика. Сфера дії соціального захисту обмежується безпосередньо особою, членами її сім'ї та їхнім добробутом. Проте кінцеві цілі і соціального захисту, і соціальної політики практично однакові. Соціальний захист військовослужбовців Збройних Сил України є системою, тому що його можна розділити на взаємопов'язані й взаємодіючі частини і компоненти. Ці компоненти мають власну структуру й тому можуть бути визначені як підсистеми вихідної, більшого рівня системи [2].

Визначено, що станом на сьогодні пільги, тобто особливі права, переваги та привілеї, які надаються військовослужбовцям на підставі чинного законодавства з метою компенсації певних обмежень їх прав і свобод, пов'язаних із перебуванням на військовій службі та стимулюванням зацікавленості в її проходженні. Зокрема, компенсації (відшкодування), тобто підстави виплати одноразової грошової допомоги поділяють на види: при загибелі та при втраті працездатності. Так, сім'ям військовослужбовців, які загинули чи померли в період проходження військової служби, надається допомога в проведенні похорону і компенсуються матеріальні витрати на ритуальні послуги та на спорудження пам'ятників. У разі загибелі (смерті) військовослужбовця під час виконання ним обов'язків військової служби компенсація надається сім'ї загиблого (померлого), а в разі її відсутності його батькам та утриманцям виплачується одноразова грошова допомога в розмірі – 750-ти прожиткових мінімумів для працездатних громадян (1млн. 389тис. 750 грн.). Компенсації при втраті працездатності у разі інвалідності або часткової втрати працездатності без встановлення інвалідності військовослужбовців, військовозобов'язаних, резервістів, виплачуються військовослужбовцю у вигляді одноразової грошової допомоги в розмірі: для інвалідів I – групи – 400 прожиткових мінімумів (741 тис. 200 грн.), для інвалідів II – групи – 300 прожиткових мінімумів (555 тис. 900 грн.), для інвалідів III – групи – 250 прожиткових мінімумів (463 тис. 250 грн.)

Безумовно, така активна діяльність держави у сфері соціальної політики стосовно військовослужбовців є значним досягненням, але в Україні досі не прийнято єдиного законодавчого акту, який би закріплював усю систему державної допомоги військовослужбовцям, їх сім'ям в разі їх загибелі.

Необхідність, на нашу думку, прийняття акту, що кодифікував би соціальні закони у цій сфері, пов'язана з тим, що, не дивлячись на істотний прогрес

законодавства у сфері соціального страхування і захисту окремих верств населення, все ще існує ряд проблем. Вони полягають в тому, що законодавство, що стосується цієї сфери, містить значну кількість неузгоджених норм відносно соціального захисту військовослужбовців. З прийняттям такого кодексу доречним було б встановити єдині стандарти соціального забезпечення і надання соціальних послуг. Отже, станом на сьогодні законодавство закріплює та гарантує здійснення одного з найважливіших прав – права на соціальний захист. Визначальною ж для розуміння соціального захисту є стаття 46 Конституції України, яка визначає право громадян на соціальний захист у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника та в інших випадках, передбачених законом. Важливо зазначити, що соціальний захист в Україні надається як для окремих категорій осіб, якими є військовослужбовці, так і для всього населення України загалом. Державна соціальна допомога як форма соціального захисту становить систему грошової компенсації, що надається за рахунок державного бюджету.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА:

1. Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» № 2011-ХІІ від 20.11.1991.
2. Морально-психологічне забезпечення у Збройних Сил України: підручник: у 2 ч. Ч. І. / [В.М.Вилко, В.М.Грицюк, В.Г.Дикун та ін.] ; за заг. ред. В.В.Стасюка.- К. : НУОУ, 2012.- 464 с.

НАСКАЛОВ О. В.,

слухач гуманітарного інституту Національного університету оборони України імені Івана Черняховського

НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ЗАГАЛЬНОДЕРЖАВНОЇ СИСТЕМИ БОРОТЬБИ З ТЕРОРИЗМОМ З ОГЛЯДУ НА СУЧАСНІ ТЕРОРИСТИЧНІ ЗАГРОЗИ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Сьогодні у світі є чітке усвідомлення, що однією з головних загроз його спокою і безпеки є тероризм. Нажаль для України проблема протидії тероризму набула особливої актуальності з початком агресії з боку Російської Федерації, яка не тільки порушила територіальну цілісність нашої держави, загрожує її незалежності та здійснює свою військову агресію, як на суходолі так і на морі [1].

Агресивна політика Російської Федерації, спрямована на дестабілізацію

ситуації в державі, в тому числі шляхом інспірування сепаратистських проявів і всебічної підтримки диверсійно-терористичної діяльності маріонеткових квазідержавних утворень на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях.

У Глобальному індексі тероризму, який розробляється для визначення рівня уразливості держав до терористичних загроз, з початком збройної агресії Російської Федерації проти України Україна перемістилася з 51-го (2013 рік) на 21-е місце (2018 рік) серед 163 країн.

Останнім часом ймовірність поширення тероризму в Україні набуває загрозливого характеру.

Терористичні загрози, що постали перед Україною, вимагають удосконалення функціонування загальнодержавної системи боротьби з тероризмом.

Відповідні зусилля повинні спрямовуватися на впровадження дієвих механізмів усунення (локалізації) терористичних ризиків для об'єктів можливих терористичних посягань, що органічно поєднуюватимуть політичні, правові, організаційні, інформаційні, соціальні, контррозвідувальні, розвідувальні, оперативно-розшукові, режимні, фінансові й інші заходи [2].

На мою думку, до основних напрямів вдосконалення загальнодержавної системи боротьби з тероризмом в Україні слід віднести перевагу превентивних заходів боротьби з тероризмом, невідворотність покарання за участь у терористичній діяльності, оптимізація шляхів та способів захисту життя і безпеки, прав і свобод людини і громадянина, захисту інтересів суспільства та держави від терористичних посягань, розвиток загальнодержавної системи боротьби з тероризмом з урахуванням пріоритетності завдання щодо забезпечення інтеграції України у глобальний безпековий простір.

Крім того, у наш час, у час сучасних технологій та глобалізації мережі Інтернет, нам потрібно зосереджувати увагу на формування громадської думки суспільства щодо сприяння ефективній діяльності у сфері боротьби з тероризмом.

Під час боротьби з тероризмом до основних пріоритетів слід віднести запобігання, виявлення та припинення терористичної діяльності, усунення та мінімізація її наслідків, антитерористичне забезпечення об'єктів можливого терористичного посягання, інформаційне, наукове та інше забезпечення боротьби з тероризмом, розвиток міжнародного співробітництва у відповідній сфері.

Разом з тим, законодавець, для запобігання, виявлення, припинення й

мінімізації наслідків терористичної діяльності в Україні, створив структуру спеціалізованих державних органів, завданням яких є організація й координація боротьби з тероризмом та усунення недоліків в цій діяльності [3].

Але на даний час, необхідно розробити зрозумілі для суспільства критерії, що відображатимуть, зокрема, рівень довіри населення до суб'єктів боротьби з тероризмом, спроможність загальнодержавної системи боротьби з тероризмом ефективно протидіяти терористичним загрозам.

Отже, вирішення завдань із забезпечення підвищення ефективності боротьби з тероризмом потребує вдосконалення механізму функціонування загальнодержавної системи боротьби з тероризмом.

З цією метою необхідно створити комплекс взаємоузгоджених заходів щодо:

- удосконалення інституційного механізму координації діяльності суб'єктів боротьби з тероризмом;

- здійснення моніторингу стану і тенденцій поширення тероризму та проведення постійного системного аналізу і багатовимірного комплексного оцінювання причин та умов, що впливають на виникнення і поширення тероризму, у тому числі міжнародного;

- постійного і своєчасного обміну між суб'єктами боротьби з тероризмом інформацією про терористичні загрози;

- застосування сучасних систем безпеки на об'єктах можливих терористичних посягань;

- забезпечення суб'єктів боротьби з тероризмом необхідною ресурсною базою; удосконалення механізмів правового та соціального захисту осіб, які беруть участь у боротьбі з тероризмом;

- удосконалення та розширення взаємодії суб'єктів боротьби з тероризмом із правоохоронними органами та спеціальними службами іноземних держав, антитерористичними структурами ООН, ОБСЄ, НАТО, ЄС, іншими міжнародними організаціями, що здійснюють боротьбу з тероризмом, на підставі міжнародних договорів;

- забезпечення на регулярній основі обміну досвідом суб'єктів боротьби з тероризмом із відповідними органами іноземних держав та міжнародними організаціями, що здійснюють боротьбу з тероризмом, стажування та навчання за кордоном вітчизняних фахівців у рамках міжнародного співробітництва.

Реалізація вищезазначених заходів зможе забезпечити підвищення ефективності функціонування загальнодержавної системи боротьби з тероризмом, посилення захисту державного суверенітету, конституційного ладу

і територіальної цілісності України з неухильним дотриманням прав і свобод людини і громадянина. До того ж, це сприятиме удосконаленню правових та організаційних засад діяльності суб'єктів боротьби з тероризмом та взаємодії суб'єктів боротьби з тероризмом між собою, з громадськістю.

ОСТАПЕНКО В. В.,

слухач гуманітарного інституту Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського

ПРАВОВІ ОСНОВИ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ЗБРОЙНИХ СИЛАХ УКРАЇНИ

Невід'ємною складовою всіх демократичних правових держав світу є розвинуте громадянське суспільство, одним із головних інститутів якого є волонтерство, котре було визнано важливим чинником у розвитку людства ще у 2001 році, коли 126 держав-членів Організації Об'єднаних Націй спільно підготували резолюцію Генеральної Асамблеї ООН на завершення Міжнародного року волонтерів стосовно засобів заохочення та підтримки волонтерства, мета якого привернути увагу спільноти до діяльності людей, які витрачають особистий час на безоплатну допомогу іншим, а також заохотити до цього більше людей.

Україна також не стояла осторонь, саме тому пріоритетним стратегічним напрямком державної політики розвитку громадянського суспільства в Україні стало сприяння волонтерській діяльності, яка є однією із форм громадської активності, що відіграє важливу роль у формуванні громадянської культури, побудові соціальної та правової держави. Вона формує основу багатьох національних та міжнародних неурядових організацій, інших організацій громадянського суспільства, а також соціальних і політичних рухів.

Революція Гідності та спричинені нею подальші події в Україні призвели до суттєвих змін в політичному та соціокультурному середовищах українського суспільства. Водночас, внаслідок цілої низки чинників, передусім зовнішньої агресії Російської Федерації проти України, проявилася кричуща неготовність державних структур ефективно реагувати на виклики діяльності в екстремальних умовах суспільного конфлікту, територіальної анексії та окупації частини української території. За такого перебігу подій вітчизняне громадянське суспільство продемонструвало вражаючу здатність до консолідації і мобілізації, зумівши створити дієву мережу громадських ініціатив та об'єднань, які взяли на

себе вирішення найбільш гострих таневідкладних проблем, з якими українська спільнота не стикалася від часів здобуття державної незалежності 1991 р.: різнопланова допомога біженцям зокупованих територій, матеріально-технічне забезпечення військових, збіркоштів та продовольства, закупівля медичного обладнання та медикаментів для поранених тощо.

Гнучкі форми волонтерської діяльності на практиці виявилися найбільш продуктивними, адже обхід бюрократичних процедур за екстраординарних обставин призводить до економії часу та врешті-решт рятує людські життя.

За соціально-економічної та політичної нестабільності маємо також відзначити всебічну підтримку добровольчої активності українських громадян, закріплення цієї тенденції як невід'ємної складової суспільного буття.

Серед найбільш помітних організацій необхідно виділити волонтерське об'єднання «Народний тил», що включає «Колеса народного тилу» (постачання машин), «Медичний народний тил» (постачання ліків), HelpArmy, «Крила Феніксу», «Армія SOS», «Народний проект», Волонтерська сотня. Зауважимо, що перелік прикладів ефективної самоорганізації волонтерів набагато ширший й включає тисячі, як організаційних утворень, так і людей, які одноосібно займаються волонтерською діяльністю.

Визначальними напрямками волонтерської діяльності в умовах протистояння сепаратизму та зовнішній агресії є :

- допомога Збройним Силам України (збір харчів, теплих речей та амуніції, ліків),

- допомога пораненим, військовим госпіталям та лікарням, в яких лікуються поранені військовослужбовці,

- допомога сім'ям тимчасових переселенців з Криму та території АТО (ООС) (юридична, психологічна та гуманітарна допомога, пошук житла та роботи, адаптація у новому місті та соціумі),

- допомога сім'ям учасників АТО (ООС) (психологічна, гуманітарна),

- допомога мирному населенню територій у зоні АТО (ООС): збір коштів, збір речей (їжа, одяг та інше), доставка зібраної допомоги до населення, підготовка маршрутів і транспорту для вивезення людей із зони АТО (ООС),

- технічна допомога (відновлення старих, ремонт, удосконалення, бронювання бойових машин).

Волонтери координують свою діяльність із військовими, бійцями добровольчих корпусів під час АТО.

Основними засобами і способами допомоги є:

- 1) збір коштів;

волонтери збирають гроші у громадських місцях;
під час проведення благодійних ярмарків, концертів чи інших громадсько-культурних заходів;

під час літургій у храмах;

2) збір речей;

3) довозення зібраної допомоги до військових підрозділів за місцем їх дислокації, госпіталів, родин військовослужбовців

Отже, найбільш поширений вид волонтерської діяльності під час військових дій – це агрегація та забезпечення українських військових, залучених до АТО, необхідними ресурсами. Заклик щодо їх збору сформованими у соціальних мережах волонтерськими групами був підтриманий небайдужими людьми в Україні та за її межами. Відчутну підтримку волонтерському руху надає українська діаспора, представники якої пересилають до України грошові перекази, медичні препарати, приціли, господарські товари тощо.

У багатьох країнах, де українці складають згуртовані діаспорні осередки, місцевими волонтерськими організаціями проводяться чисельні громадські акції на підтримку суверенітету і територіальної цілісності України.

Одним з успішних методів волонтерської допомоги силовим структурам є надання адресної допомоги їх окремим підрозділам. Поширення набула практика, коли допомога адресується не керівництву підрозділів, а безпосередньо їх особовому складу. Волонтери це пояснюють наявністю випадків, коли ресурси не доходять до адресата.

Слід також вказати й на те, що окремі волонтерські ініціативи є дуже ефективними, проте без чіткої організації взаємодії громадськості із владою втрачається потенційний синергетичний ефект. Тому створення Ради волонтерських організацій при Міністерстві оборони України, входження до департаментів та управлінь оборонного відомства, служб Тилу Збройних Сил України представників волонтерських організацій зробило роботу Міністерства оборони України більш відкритою та ефективною, що значно покращило матеріальне забезпечення військ. Представникам волонтерських організацій були запропоновані посади в Департаменті державних закупівель та постачання матеріальних ресурсів Міністерства оборони України, службах Тилу Збройних Сил України з метою проведення оперативного моніторингу переліку цінових пропозицій та інформації щодо постачання та своєчасної закупівлі майна, пально-мастильних матеріалів, продовольства. У Департаменті кадрової політики Міністерства оборони України волонтери будуть займатися формуванням кадрового резерву з військовослужбовців-учасників АТО,

питаннями нагородження.

З огляду на позитивні результати роботи волонтерів у підрозділах Міністерства оборони України, потребує вивчення питання щодо доцільності введення представників волонтерського руху до інших силових відомств. На нашу думку, створення рад волонтерів у Міністерстві внутрішніх справ України, Державній прикордонній службі України, СБУ є необхідним кроком у процесі реформування усього вітчизняного силового блоку.

Основними законодавчими актами, що регулюють волонтерську діяльність в Україні є Закони України «Про волонтерську діяльність», «Про громадські об'єднання» та «Про благодійну діяльність та благодійні організації» інші підзаконні правові акти Президента України, Кабінету Міністрів України, центральних органів виконавчої влади України, окремі документи міжнародно-правового характеру, якими регламентуються особливості взаємодії військових формувань і громадськості, законодавство зарубіжних держав у досліджуваній сфері.

Разом з тим на сьогоднішній день сучасний стан розвитку волонтерської діяльності в Україні характеризується багатьма недоліками, головними з яких є: недостатня визначеність адміністративно-правового статусу волонтера та волонтерських організацій як суб'єктів надання волонтерської допомоги; недостатня законодавча регламентація напрямків здійснення волонтерської діяльності; відсутність чіткого законодавчого та теоретичного визначення понять «волонтерська діяльність», «добročинна діяльність»; недостатня ефективність механізму реалізації державної політики у сфері волонтерської діяльності; відсутність визначеного центрального органу виконавчої влади у сфері волонтерської діяльності; вузьке коло отримувачів волонтерської допомоги. Існуюча нормативно-правова база, якою врегульовано сферу волонтерської діяльності, містить норми, зміст яких має очевидні суперечності, що зумовлює нестабільність національного законодавства і йде не на користь розвитку досліджуваної сфери.

Волонтерська діяльність, як елемент громадянського суспільства в Україні, на сьогодні дозволяє говорити про себе як про суспільне явище та як про важливу складову діяльності недержавних соціальних служб, що стало феноменом суспільної самоорганізації та запорукою успішного розвитку нашої країни. Громадянська активність як тренд, що виявляється чи у волонтерстві, чи в участі в різних політичних і соціальних проектах, зрештою сприятиме залученню все більш широким верствам населення до процесів самоорганізації на місцевому рівні й відповідно сприятиме розвитку в Україні громадянського

суспільства.

Громадянське суспільство в умовах протидії зовнішній агресії стало партнером держави, і разом, через відповідні механізми взаємодії, вони спільними діями, задовольняють потреби суспільства у воєнній сфері та в питаннях допомоги громадянам в районі проведення Операції об'єднаних Сил.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА:

1. Закон України «Про волонтерську діяльність» від 19 квітня 2011 р. № 3236-VI: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/3236-17>”;
2. Закон України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» від 5 липня 2012 р. №5073-VI: [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5073-17>;
3. Закон України «Про громадські об'єднання» від 22 березня 2012 р. № 4572-VI: [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4572-17>;
4. База перевірених організацій та волонтерів: [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://4army.com.ua/>;
5. Три історії про те, як українці озброюють українську армію: [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://life.pravda.com.ua/person/2014/07/11/174797>;
6. Воїни добра. Георгій Тука: [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://life.pravda.com.ua/person/2014/09/18/180486/>;
7. Баклан М. Правове регулювання волонтерської діяльності в Україні: [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://desn.gov.ua/index.php?catid=353:2012-03-22-14-34-14&id=11619:2015-04-14-07-13-37&Itemid=3172&lang=ua&option=com_content&view=article.

СТРУЦІНСЬКИЙ А. О.,

слухач гуманітарного інституту Національного університету оборони України ім. Івана Черняховського

ПРЕЗИДЕНТСЬКИЙ КОНТРОЛЬ НАД ЗБРОЙНИМИ СИЛАМИ УКРАЇНИ

За сучасних умов питання організації та здійснення ефективного контролю над Збройними Силами України (далі – ЗС України) набуває особливої актуальності і потребує проведення глибоких наукових досліджень. Не можуть цьому не сприяти і законодавчі зміни, які відбулись нещодавно, а саме втрата чинності Закону України «Про демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією і правоохоронними органами держави» від 19.06.2003 року №975-IV на підставі прийняття Закону України «Пронаціональну безпеку України» від 21.06.2018 № 2469-VIII, де демократичному цивільному контролю

відводиться лише один розділ.

Засади здійснення демократичного цивільного контролю над ЗС України як частиною Воєнної організації держави тепер закріплено Законом України «Пронаціональну безпеку України» від 21.06.2018 №2469-VIII (далі – Закон), що визначає поняття демократичного цивільного контролю, його завдання, правові основи, його систему та суб'єктів, особливості окремих його видів, принципи і гарантії здійснення [4]. Демократичний цивільний контроль над ЗС України – одна з гарантій стабільності в сфері національної безпеки та оборони держави. Стратегією національної безпеки України, затвердженою указом Президента України від 26.05.2015 року №287/2015, вдосконалення системи демократичного цивільного контролю віднесено до основних напрямів державної політики національної безпеки України [5].

Згідно ст.1 Закону демократичний цивільний контроль – комплекс здійснюваних відповідно до Конституції законів України правових, організаційних, інформаційних, кадрових та інших заходів для забезпечення верховенства права, законності, підзвітності, прозорості органів сектору безпеки і оборони та інших органів, діяльність яких пов'язана з обмеженням у визначених законом випадках прав і свобод людини, сприяння їх ефективній діяльності й виконанню покладених на них функцій, зміцненню національної безпеки України. Складовими такого контролю (за суб'єктами здійснення) є парламентський контроль, контроль з боку Президента України, органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, судовий контроль, громадський контроль.

Згідно ст.4 Закону Президент України являється одним із суб'єктів контролю. Президент України як глава держави і гарант державного суверенітету, територіальної цілісності, додержання Конституції України, прав і свобод людини і громадянина при здійсненні своїх функцій відповідно до ст.106 Конституції України забезпечує національну безпеку; вносить до Верховної Ради України подання про призначення Міністра оборони України; є Верховним Головнокомандувачем ЗС України; призначає на посади та звільняє з посад вище командування ЗС України; вносить до Верховної Ради України подання про оголошення стану війни та приймає рішення про використання ЗС України; присвоює вищі військові звання тощо.

Окрім того, Президент України може здійснювати контроль над ЗС України шляхом підписання прийнятих законів, накладення вето на прийняті Верховною Радою України закони, зупинення дії актів Кабінету Міністрів України з мотивів їх невідповідності Конституції України з одночасним

зверненням до Конституційного Суду України щодо їх конституційності, прийняття рішення про загальну або часткову мобілізацію та введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях [1].

Президент України на основі та на виконання Конституції і законів України видає укази і розпорядження, які є обов'язковими до виконання на території України.

Законом України «Про національну безпеку України» контрольні повноваження Президента України дещо узагальнено і згідно ст.5 Закону він відповідно до статей 106 і 107 Конституції України здійснює контроль за сектором безпеки і оборони як безпосередньо, так і через очолювану ним Раду національної безпеки і оборони України та створювані ним у разі необхідності консультативні, дорадчі та інші допоміжні органи і служби. [4]. Разом з тим, даний перелік функцій не є вичерпним і потребує подальшого законодавчого уточнення, внесення відповідних змін та доповнень до діючих нормативно-правових актів або видання нових, більш чітких та ефективних норм.

Завершуючи, зазначимо, що розвиток теорії і практики контрольної діяльності, зокрема питань президентського контролю, у сфері безпеки і оборони загалом та над ЗС України, розробка критеріїв і методики оцінки результатів діяльності з урахуванням специфіки ЗС України сприятиме дієвості демократичного цивільного контролю над ЗС України в цілому.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА:

1. Конституція України від 28.06.1996 р.// Відомості Верховної Ради України. – 1996. – №30. - Ст.141.
2. Закон України «Про Збройні Сили України» від 06.12.1991 р. №1934-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1992. - №9. - Ст.108.
3. Закон України «Про оборону України» від 06.12.1991 р. №1932-XII// Відомості Верховної Ради України. – 1992. – №9. – Ст.106.
4. Законом України «Про національну безпеку України» від 21.06.2018 № 2469-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2018. – №46. – Ст. 166.
5. Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 травня 2015 року «Про Стратегію національної безпеки України» від 26.05.2015 р. №287/2015// Офіційний вісник України від 09.06.2015 р. № 43, с.14, ст. 1353.
6. Андрійко О.Ф. Державний контроль в Україні: організаційно-правові засади: Монографія. – К.: Наукова думка, 2004. – 300 с.
7. Залюбовська І.К. Організаційно-правові засади державного контролю в Україні: Навчально-методичний посібник. – Одеса: Юридична література, 2003. – 104 с.

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗАХОДІВ ІЗ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Захист суверенітету, забезпечення територіальної цілісності та непорушності державних кордонів, реалізації її політичних, торговельно-економічних та інших національних інтересів, а також відновлення територіальної цілісності держави – це пріоритетні завдання політики забезпечення національної безпеки, вирішення яких можливе лише за умов ефективної взаємодії та злагодженої роботи всіх заінтересованих суб'єктів як на національному, так і міжнародному рівнях.

Актуальність обраної теми впливає з тієї простої істини, що здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони – є пріоритетним напрямом державної політики будь-якої країни світу. Актуальним це питання є і лишається дотепер, оскільки сьогодні держави стикаються з реальною загрозою їхньої національній безпеці – зазіханням на суверенітет та територіальну цілісність в цілому, національна безпека потребує системності її забезпечення, спрямованої на захист національних цінностей і реалізацію національних інтересів. Ключовим елементом системи забезпечення національної безпеки є відповідні суб'єкти, чия діяльність полягає у виконанні низки правових, організаційних, кадрових, матеріально-технічних, соціально-економічних та інших заходів, спрямованих на своєчасне попередження, виявлення та подолання реальних та потенційних внутрішніх і зовнішніх загроз, забезпечення належного рівня захисту життєво важливих інтересів особи та сприятливих умови для розвитку країни в цілому. На сьогоднішній день в Україні продовжується процес формування нормативно-правової бази системи забезпечення національної безпеки України.

Принципове оновлення отримали Стратегія національної безпеки України, Воєнна доктрина України та основні документи із забезпечення інформаційної безпеки держави. Зіншого боку, значна кількість документів стратегічного характеру є лише задекларованими.

Саме ці питання стають предметом усе більшої уваги національних парламентів, урядів, політичних і державних діячів, учених. Хотілося б звернути Вашу увагу на ініціативи Президента України щодо конституційного закріплення євроатлантичного вектору України, але цей процес в подальшому

може ускладнити зміну цього вектору руху України у майбутньому. Тому, відсутність чіткої визначеності на довгострокову перспективу, по-перше, породжує маніпулювання позицією України різновекторними політичними силами як в Україні, так і за її межами і як наслідок не сприяє завершенню збройного конфлікту на сході України та може призвести до його розширення, оскільки будь-яка невизначеність створює агресорам можливість, підштовхує його до активних дій з метою реалізації власних інтересів у супереч інтересам України [1, с. 141].

Отже, національна безпека України – захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз.

Стратегія національної безпеки України – документ, що визначає актуальні загрози національній безпеці України та відповідні цілі, завдання, механізми захисту національних інтересів України та є основою для планування і реалізації державної політики у сфері національної безпеки. Стратегія розроблялася відкрито й прозоро із широким залученням вітчизняних і міжнародних експертів, зокрема представників НАТО, країн ЄС і США. В основі Стратегії лежить науковий підхід, що ґрунтується як на фахових експертних оцінках, так і математичних моделях прогнозування. Стратегія є основою для підготовки всіх інших документів щодо планування у сфері національної безпеки і оборони.

Воєнна доктрина України є системою поглядів на причини виникнення, сутність і характер сучасних воєнних конфліктів, принципи і шляхи запобігання їх виникненню, підготовку держави до можливого воєнного конфлікту, а також на застосування воєнної сили для захисту державного суверенітету, територіальної цілісності, інших життєво важливих національних інтересів. Основні положення Воєнної доктрини є похідними від Стратегії національної безпеки України, розвивають її положення за напрямками забезпечення воєнної безпеки та спрямовані на протидію агресії з боку Російської Федерації, досягнення Україною критеріїв, необхідних для набуття членства в Європейському Союзі та Організації Північноатлантичного договору, забезпечення рівноправного взаємовигідного співробітництва у воєнній, воєнно-економічній та військово-технічній сферах з усіма зацікавленими державами-партнерами [3, с. 12].

Саме тому проблема національної безпеки України займає чільне місце у політичному дискурсі як на міжнародному, так і національному рівні. Наукове дослідження проблем національної безпеки в сучасних умовах має не лише

важливе науково-теоретичне, але і практичне значення для нашої держави. Проблему досліджують такі українські вчені, як О. Ващенко, В. Горбулін, О. Коломієць, О. Корнієвський, В. Ліпкан, Б. Парахонський, Г. Ситник, С. Шергін та багато інших.

Система забезпечення національної безпеки України створюється і розвивається відповідно до Конституції України та інших нормативно-правових актів, що регулюють суспільні відносини у сфері управління національною безпекою. Найбільш повне визначення дає український вчений і практик В.А. Ліпкан: «Під системою забезпечення національної безпеки розуміється система теоретико-методологічних, нормативно-правових, інформаційно-аналітичних, організаційно-управлінських, розвідувальних, контррозвідувальних, оперативно-розшукових, кадрових, науково-технічних, ресурсних та інших заходів, спрямованих на забезпечення процесу управління загрозами та небезпеками, за якого державними і недержавними інституціями гарантується прогресивний розвиток українських національних інтересів, джерел духовного і внутрішнього добробуту народу України, ефективне функціонування самої системи забезпечення національної безпеки України» також передбачає «наявність відповідних структур і регламентованого процесу прийняття і реалізації управлінських рішень у сфері управління національною безпекою» [2, с. 63].

Реформування системи забезпечення національної безпеки визначено головним пріоритетом держави у Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020», яка схвалена Указом Президента України від 12 січня 2015 року. Стратегія сталого розвитку визначає мету, вектори руху, дорожню карту, першочергові пріоритети та індикатори належних оборонних, соціально-економічних, організаційних, політико-правових умов становлення та розвитку України.

Метою реформування є: підвищення обороноздатності держави, реформування Збройних Сил України та інших військових формувань України відповідно до сучасних вимог та з урахуванням досвіду, набутого у ході АТО/ООС, а також розвиток оборонно-промислового комплексу для максимального задоволення потреб армії, формування нових органів управління у сфері забезпечення національної безпеки [4, 5].

Явним є те, що одним з важливих завдань при підготовці нової Стратегії має стати забезпечення стійкості держави і суспільства до загроз у сфері національної безпеки, зокрема гібридного типу.

Складність на даний момент полягає у тому, що наразі відсутні чіткі критерії і стандарти щодо забезпечення національної стійкості. Навіть

визначення цього поняття трактується експертами по-різному. На даний час фахівці НАТО працюють над розробкою узагальнених критеріїв національної стійкості. З огляду на викладене, важливим видається розробка найближчим часом концепції національної стійкості, яка має бути застосована під час оновлення Стратегії національної безпеки України.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА:

1. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. // Відом. Верховної Ради України. – 1996. – № 30.
2. Ліпкан В.А. Національна безпека України: Навчальний посібник. 2-ге вид. – К.: КНТ, 2009. – 576 с.
3. Закон України «Про національну безпеку України»: [Електрон. ресурс] – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/964-15>.
4. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6.05. 2015 року “Про Стратегію національної безпеки України”: [Електрон. ресурс] – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/287/2015>.
5. Стратегія сталого розвитку «Україна – 2020»: [Електрон. ресурс] – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>.

ТИЧНА Б. М.,

слухачка гуманітарного інституту Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського, майор юстиції

ПРАВО ВІЙНИ

Наприкінці XX століття майже у всіх демократичних країнах світу все більшого значення набували проблеми прав і свобод людини. Сьогодні, права і свободи людини – стали однією з основних цінностей сучасної світової цивілізації. Це поняття складне та багатогранне. Тому важко дати однозначне визначення і тлумачення, бо це категорія не тільки юридична, але і філософська, політична та моральна.

Не дивлячись на універсальність прав і свобод, на шляху їх реалізації виникає багато труднощів через різний ступінь практичного укорінення прав людини в країнах. Так, в розвинутих країнах, проблема полягає в ступені реального наповнення, а в інших - в широті їх діапазону. На жаль, основного та єдиного підходу щодо розуміння прав людини та їх захисту на сьогодні поки що не існує.

Порушення прав людини - предмет обґрунтованої турботи міжнародного

співтовариства. Еволюція співробітництва держав в галузі прав людини на світовому і регіональних рівнях іде шляхом поступового розширення обсягу прав, що надаються індивіду різноманітними міжнародними угодами, вдосконалення механізму їх захисту, зростання числа міжурядових організацій по захисту прав людини. Міжнародні збройні конфлікти стають все більше відчутними для людського існування. Засоби і методи здійснення таких конфліктів все більше нагадують масові, тотальні війни де людина не є головною цінністю і страждає в цих конфліктах не менше ніж у війнах. Міжнародні збройні конфлікти стали предметом розгляду військових фахівців, юристів, політиків, з правами людини вони, як правило не пов'язуються. Сьогоднішні збройні конфлікти супроводжуються розірванням дипломатичних, консульських та інших офіційних відносин між державами – учасниками конфлікту, зупиненням застосування загальних норм міжнародного права мирного періоду, запровадженням спеціального правового режиму, що характеризується значним обмеженням прав і свобод громадян. Саме в таких умовах застосовується міжнародне гуманітарне право, яке покликане захищати жертв війни. «Повага до гідності всіх людей – найвища мета – усі люди мають однакові універсальні права – воля, рівність, відсутність дискримінації» [2], виступають не тільки як ідеологічна парадигма але є і світовим мегатрендом сьогодення. Тому необхідно зазначити що необхідно орієнтуватися учасникам збройних конфліктів на адекватні дії, що сприяють реалізації прав людини навіть в екстремальних ситуаціях.

Вперше, після проголошення незалежності Україна [1] зіткнулася із збройним конфліктом та не була готова до ефективного забезпечення і захисту прав постраждалих людей. Україна потребує напрацьованого висвітлення цих складних питань і вироблення чіткого механізму їх реалізації у внутрішньому законодавстві так як інформація яка наявна у відповідних силових структурах України свідчить проте, що низку воєнних злочинів було скоєно, і підозрюється, що злочини проти людяності можуть тривати в зоні проведення операції об'єднаних Сил (чи бути пов'язаними з нею). Пріоритетними є проблеми взаємовідносин людини і держави, законодавчого визначення і дотримання державою правового статусу людини постраждалої від збройного конфлікту. Поточне законодавство України та відповідні правові засоби (зокрема, Кримінальний кодекс України) потребують внесення низки змін і доповнень для забезпечення ефективності кримінального покарання за всі види порушень МГП. Однак наявна нормативно-правова база України все-таки забезпечує можливість притягнення до відповідальності за певне коло

порушень МГП. Зокрема, зміст положень статті 438 Кримінального кодексу України [3] забезпечує можливість притягнення до відповідальності за низку воєнних злочинів, хоча ступінь конкретності і деталізації цієї статті є недостатніми. Внесення змін і доповнень до Кримінального кодексу України щодо забезпечення справедливого та ефективного притягнення до відповідальності за весь спектр серйозних порушень МГП залишається критично важливим кроком у боротьбі з безкарністю на найтяжчі міжнародні злочини і виконання Україною своїх міжнародних зобов'язань за договірним та звичаєвим міжнародним правом. Аналіз чинного законодавства, аналітичних матеріалів з доступних джерел та наявної обмеженої практики, дає підстави вважати, що наразі в Україні немає цілісної моделі розслідування та притягнення до відповідальності за підозрою в серйозних порушеннях МГП, кваліфікованих як злочини загальнокримінальної спрямованості чи міжнародні злочини (воєнні злочини, злочини проти людяності або злочин геноциду). Крім того, кількість відповідних випадків притягнення до відповідальності залишається дуже незначною [4]. І всі вони – у справах за обвинуваченням у злочинах «загальнокримінальної спрямованості», тобто злочинів без прив'язки до міжнародного елемента (зокрема у вбивстві та викраденні), що зазвичай призводить до застосування відносно м'яких видів покарання. Проте є підстави вважати, що Україна здебільшого не забезпечує притягнення до відповідальності за такі злочини ні як за злочини загальнокримінальної спрямованості, ні як за міжнародні злочини. Тут слід ще раз наголосити, що Кримінальний кодекс України досі не містить статті про злочини проти людяності, що відповідала б сучасному стану розвитку міжнародного кримінального права та наявним міжнародним зобов'язанням України за загальним міжнародним правом (зокрема його імперативними нормами).

Особливо актуальним на сьогоднішній день є питання забезпечення прав і свобод людини і громадянина, чинне законодавство розраховане на мирний час, й до цього часу не прийнято нормативного акту спрямованого на захист прав людини в умовах проведення збройного конфлікту. Вважаю необхідним внести зміни до Кримінального кодексу України та розділ XX Кримінального кодексу України зробити розділом I з доповненням розділу статтею: «Злочини проти людяності» з санкцією статті яка б була еквівалентна вчиненому злочину.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА:

1. Конституція України від 28 червня 1996 року 254к/96-ВР : [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80>
2. Мережко О.О. Співвідношення міжнародного і національного права // Юридичний

журнал. – 2009. - №2.

3. Кримінальний кодекс України від 05 квітня 2001 року : [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>

4. Повага до прав людини в умовах збройного конфлікту в Україні 2017 рік : [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: [https://newjustice.org.ua/wp-content/uploads/2017/09/ Report_Respect-for-HR-in-Conflict_Gnatovsky_UKR.pdf](https://newjustice.org.ua/wp-content/uploads/2017/09/Report_Respect-for-HR-in-Conflict_Gnatovsky_UKR.pdf)

ТИТОРЕНКО О. М., ГОНЧАРЕНКО Є. С.,

слухачі гуманітарного інституту Національного університету оборони України імені Івана Черняховського

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО УДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ЦИВІЛЬНО-ВІЙСЬКОВОГО СПІВРОБІТНИЦТВА В ЗБРОЙНИХ СИЛАХ УКРАЇНИ

Постановка проблеми у загальному вигляді. Впровадження цивільно-військового співробітництва сприяло значному підвищенню довіри цивільного населення до Збройних Сил України як інституту держави, дозволило мінімізувати вплив наслідків бойових дій на цивільне населення у районі проведення операції об'єднаних сил, сприяло формуванню позитивної громадської думки щодо діяльності Збройних Сил України у районах дислокації військових частин та підрозділів утворень військ та розширило можливості щодо протидії негативному інформаційному впливу противника на населення держави.

Проблематикою даної роботи є необхідність проведення дослідження та надання рекомендацій, щодо удосконалення організації діяльності цивільно-військового співробітництва. З цією метою в ході даної роботи для оцінки стану проведення заходів цивільно-військового співробітництва було проведено дослідження методом анкетування мешканців міст Сходу України, на території яких проводиться операція об'єднаних сил.

Аналіз останніх досліджень. Питання цивільно-військового співробітництва в даній площині розглядалась в працях низки вітчизняних науковців та експертів, зокрема Муляви В.Д., Тарасова В.М., Телелима В.М., Ноздрачова О.О., які основну увагу приділяли вивченню досвіду ЦВС в арміях НАТО. Серед іноземних фахівців досвід організації ЦВС країнами НАТО в різних операціях вивчали Пересон Ф.А., Степанова Е.А., ЛендонДж. Водночас, основними джерелами з даної проблематики є концепції та доктрини армій провідних країн НАТО, таких як США, Королівство Данія, Канада,

Великобританія, які являються законодавцями стандартів ЦВС в НАТО. В цих керівних документах детально викладені основні положення в сфері ЦВС, а саме: сутність, мета ЦВС, принципи організації ЦВС, основні завдання та функції, а також питання щодо організації та проведення заходів ЦВС.

Мета статті – полягає в проведенні якісного аналізу результатів дослідження та подальшому використанні їх під час розробки обґрунтувань та рекомендацій щодо удосконалення організації заходів Цивільно-військового співробітництва.

Виклад основного матеріалу. В ході анкетування було встановлено підвищення рівня підтримки Збройних Сил України цивільним населенням на 5–15%, а також було з'ясовано які заходи системи цивільно-військового співробітництва на території операції об'єднаних сил вплинули на це підвищення [1]. Серед основних заходів цивільно-військового співробітництва, які могли вплинути на ставлення цивільного населення та рівень підтримки Збройних Сил України можна виділити наступні [2]:

- залучення засобів масової інформації до висвітлення діяльності Збройних Сил України в ООС – співпраця з національними телевізійними компаніями Інтер, 1+1, СТБ, Громадське ТВ, а також BBC, CNN та іншими;

- забезпечено більше ніж 5 тисяч тонн гуманітарних вантажів для цивільного населення районів Донецької та Луганської областей;

- досягнуто угоди з компанією ДТЕК, щодо спонсорської допомоги вугіллям для шкіл-інтернатів Волноваського, Марїнського та інших районів Донецької області;

- започатковано проект пошуку та евакуації тіл загиблих військовослужбовців Збройних Сил України та правоохоронних органів з тимчасово окупованої території Донецької та Луганської областей. У 2014 році доставлено з району проведення ООС 205 тіл та фрагментів загиблих. У 2015 році доставлено до бюро СМЕ м. Дніпро 487 тіл та фрагментів загиблих. У 2016 році з району проведення ООС: доставлено до відділень СМЕ – 368 тіл та фрагментів загиблих, у подальшому з них 218 – доставлені до місць остаточного поховання та передані родичам загиблих. У 2017 році вивезено з району ООС 336, з них 16 евакуйовані з ОРДЛО, а 320 – доставлені до місць остаточного поховання. У 2018 році вивезено з території проведення ООС 200 тіл та фрагментів загиблих, з них евакуйовані з ОРДЛО – 6, доставлені до місць остаточного поховання – 191, доставлені до відділень СМЕ – 9 тіл загиблих військовослужбовців. Крім цього, пошуковими групами цивільно-військового співробітництва здійснювалась допомога військовим частинам у

транспортуванні тіл військовослужбовців, що загинули в лікувальних закладах поза межами ООС (всього транспортовано 57 тіл померлих військовослужбовців);

- розпочато адресне постачання медикаментів полоненими Збройних Сил України в м. Донецьк та медичним закладам Донецької області, що не контролюється Збройними Силами України;

- започатковано проведення соціально направлених проектів з метою протидії негативному інформаційному впливу російської пропаганди, зокрема спільно з Національним військово-історичним музеєм України щорічно проводиться пробіг автомобільної техніки часів Другої світової війни у зоні проведення антитерористичної операції на сході України з метою відзначення Дня Перемоги над німецько-фашистськими загарбниками. Серед місцевого населення розповсюджуються українські друковані періодичні видання, а також постійно проводяться культурно-просвітницькі заходи для учнів та педагогічних колективів навчальних закладів Донецької та Луганської областей[3];

- організовано доставку до підрозділів Збройних Сил України благодійної допомоги (за 2014-2018 роки було доставлено понад 1000 тонн допомоги – продуктових наборів, предметів першої необхідності та приладдя різноманітного призначення);

- започатковано проект збору інформації щодо проживання інвалідів та організовано адресну доставку їм продуктів харчування;

- спільно з органами державної влади створено умови для проведення виборів місцевої влади в районах проведення антитерористичної операції в Донецькій та Луганській областях.

Результати дослідження не можуть бути трактовані неоднозначно. Можна спостерігати значне та помітне підвищення рівня підтримки дій Збройних Сил України місцевим населенням як результат запровадження системи та заходів цивільно-військового співробітництва на території Донецької та Луганської областей [4]. Незважаючи на ріст рівня довіри та сприйняття місцевим населенням дій підрозділів Збройних Сил України зупинятися на досягнутому не варто, адже проблемні питання вирішити до кінця на даний момент не вдалось. Нажаль кінця збройному конфлікту поки не видно та процес мирного врегулювання збройного конфлікту на Сході України стає довгостроковим, як з політичної, так і з економічної точки зору [5]. Безумовно, цивільно-військове співробітництво у Збройних Силах України є перспективним та актуальним напрямом роботи, але в ході діяльності даної організації виникло багато проблемних питань, які потребують вирішення.

Висновки. Впровадження цивільно-військового співробітництва сприяло значному підвищенню довіри цивільного населення до Збройних Сил України як інституту держави, що дозволило мінімізувати вплив наслідків бойових дій на цивільне населення у районі проведення операції об'єднаних сил, сприяло формуванню позитивної громадської думки щодо діяльності Збройних Сил України у районах дислокації військових частин та підрозділів угруповань військ та розширило можливості щодо протидії негативному інформаційному впливу противника на населення держави.

Разом з тим недостатність правового, фінансового та методологічного забезпечення значною мірою утруднює їх функціонування. Групи цивільно-військового співробітництва Збройних Сил України щоденно і цілеспрямовано здійснюють прозору діяльність з метою отримання довіри та підтримки з боку цивільного населення.

Таким чином, вище вказане обумовлює необхідність удосконалення законодавчої бази з питань цивільно-військового співробітництва на державному та оперативно-стратегічному, оперативно-тактичному та тактичному рівнях.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА:

1. Васюкова Н.В. Цивільно-військове співробітництво в Україні: створення та розвиток у кризових умовах // Інформаційна безпека людини, суспільства, держави. – К., 2017. – 84 с.
2. Цивільно-військове співробітництво Збройних Сил України : [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <https://civic.com.ua/functions>.
3. Актуальні проблеми взаємодії громадянського суспільства і Збройних Сил України: зб. матер. Міжнар. наук.-практ. конф. / За заг ред. ред. О. Л. Караман, С. О. Вовк, І. М. Шопіної. – Старобільськ : ДЗ «ЛНУ ім. Тараса Шевченка», 2015. – 117 с.
4. Цивільно-військове співробітництво Збройних Сил України : [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <https://civic.com.ua/poisk>.
5. Актуальні проблеми взаємодії громадянського суспільства і Збройних Сил України : збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції / За заг ред. ред. О. Л. Караман, С. О. Вовк, І. М. Шопіної. – Старобільськ : ДЗ «ЛНУ ім. Тараса Шевченка», 2015. – 117 с.

ФОМСЬКИЙ О. В.,

слухач гуманітарного інституту Національного університету оборони України імені Івана Черняховського (заступник начальника юридичного відділу Головного управління Військової служби правопорядку Збройних Сил України)

СТАН ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В МІНІСТЕРСТВІ ОБОРОНИ ТА ЗБРОЙНИХ СИЛАХ УКРАЇНИ

В опублікованому щорічному рейтингу країн за рівнем корумпованості – Transparency International [1] Україна дещо покращила свої показники в 2018 році. Її результат – 32 бали та 120 місце серед 180 країн. Таким чином, Україна здобула ще 2 бали та піднялася на 10 місць (результат за 2017 рік – 30 балів, 130 місце), у 2016 – 27 балів, 130 місце серед 168 країн. В 2015 році свою позицію ми розділили з такими країнами, як Камерун, Іран, Непал, Нікарагуа, Парагвай. В 2018 році поряд з Україною з такими ж показниками розмістились Ліберія, Малі, Малаві, Мальдіви. У 2000 році Україна посіла 146 місце, у 2008 – 134.

З-поміж своїх сусідів Україна змогла обійти лише Російську Федерацію (28 балів, 138 місце). Натомість решта мають вищі оцінки: Польща – 60, Словаччина – 50, Румунія – 47, Угорщина – 46, Білорусь – 44, Молдова – 33 бали.

Ріст показників України відбувся, зокрема, завдяки оцінці ситуації з боку бізнесу. Про це свідчить аналіз досліджень, на основі яких розраховували Індекс. Позитивний вплив справило запровадження процедури автоматичного відшкодування податку на додану вартість, розширення сфер роботи систем ProZorro.

Україна відзначає часткове виконання рекомендації організації на 2018 рік щодо створення Антикорупційного суду. Україна ухвалила відповідне законодавство, однак повноцінний запуск Вищого антикорупційного суду перенесено на 2019 рік.

Однак більшість рекомендацій були проігноровані владою.

Україна не дослухалася до рекомендації підвищити роль громадськості у процесі перевірки кандидатів на посади суддів. Громадська рада доброчесності неодноразово опинялася в ситуації, коли Вища кваліфікаційна комісія суддів ігнорувала її висновки щодо претендентів.

Не було посилено Національного антикорупційного бюро України. Детективи НАБУ так і не отримали права на ведення оперативно-розшукової

діяльності. Замість припинення неконструктивного публічного протистояння між правоохоронними органами Україна відбулось його загострення.

Тиск на активістів та журналістів так і не припинився. Страшним прикладом цієї тенденції стало вбивство Катерини Гандзюк.

Не створено умов для перезапуску Національного агентства з питань запобігання корупції. Дискредитований орган і далі не здатний ефективно виконувати свою роль в антикорупційній інфраструктурі.

Анонсована автоматична перевірка електронних декларацій фактично не має практичного сенсу, оскільки НАЗК не отримало доступу до деяких державних реєстрів. НАЗК так і не стало технічним адміністратором реєстру е-декларацій. А тендер на аудит його діяльності було проведено з порушенням закону.

Служба безпеки України та Національна поліція не позбулися функції боротьби з економічними злочинами. Тиск з боку цих силовиків на бізнес залишається вагомим. Служби фінансових розслідувань досі не створено.

Таким чином, очевидно, що прогрес останніх років був забезпечений головним чином реформами, які були започатковані ще в 2014 році. Проте одним з головних стримуючих факторів антикорупційного поступу досі залишається брак політичної волі.

Стосовно діяльності в Міністерстві оборони та Збройних Силах України щодо запобігання корупції, можна констатувати що числені заходи проведені в цій сфері не змогли кардинально змінити ситуацію на краще.

Так за повідомленням управління з питань запобігання та виявлення корупції Міністерства оборони України в 2018 році відносно 57 осіб здійснено досудове розслідування за кримінальними корупційними правопорушеннями, з них:

- стосовно 6 осіб за статтею 191 Кримінального кодексу України (далі – КК України) (привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем);

- стосовно 24 осіб за статтею 368 КК України (одержання неправомірної вигоди);

- стосовно 20 осіб за статтею 369-2 КК України (зловживання впливом);

- стосовно 6 осіб за частинами 2, 3 статті 410 КК України (викрадення, привласнення, вимагання зброї та боєприпасів, військової техніки, іншого військового майна, а також заволодіння ними шляхом зловживання службовим становищем);

- відносно 1 особи за статтею 364 КК України (зловживання владою або

службовим становищем).

За адміністративні корупційні правопорушення судом до відповідальності притягнуто 95 службових осіб Міноборони та Збройних Сил України, з них:

80% за статтею 172-6 Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КУАП) (порушення вимог фінансового контролю);

15% за статтею 172-7 КУАП (порушення вимог щодо запобігання та врегулювання конфлікту інтересів).

В 2019 році вже виявлено та здійснено досудове розслідування за кримінальними корупційними правопорушеннями відносно 6 осіб Міноборони і Збройних Сил України та судом притягнуто до відповідальності 20 службових осіб за вчинення адміністративних правопорушень, пов'язаних з корупцією.

Для порівняння, відповідно до звіту з антикорупційної діяльності Міністерства оборони України в 2015 році [2] стосовно 82 військових посадових осіб та працівників Збройних Сил України складено звинувачувальні акти щодо вчинення кримінальних корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, 44 військовослужбовця та працівника Збройних Сил України притягнуто до відповідальності за скоєння адміністративних правопорушень, пов'язаних з корупцією.

Як зазначено у Звіті з виконання у 2018 році завдань і заходів Антикорупційної програми Міністерства оборони України на 2018–2020 роки [3] створеною Комісією з оцінки корупційних ризиків у Міноборони ідентифіковано 36 корупційних ризиків за 13 напрямками діяльності Міноборони та Збройних Сил України.

Одним з перших ризиків, що зазначено у Описі ідентифікованих корупційних ризиків у діяльності Міноборони, є недостатній рівень правових знань керівного складу у сфері запобігання корупції. Керівники та особи, визначені відповідальними за запобігання корупції, мають недостатній досвід формування доброчесності, ідентифікації корупційних ризиків та реалізації заходів щодо їх усунення. Вони відчувають труднощі під час визначення шляхів зовнішнього врегулювання конфлікту інтересів, забезпечення дотримання встановлених Законом заборон та обмежень, організації виконання антикорупційних програм. Через відсутність навченого персоналу існує ризик нежиття заходів щодо припинення корупційного правопорушення.

Відповідно до наведеної вище статистики, так і є. Більшість вчинених адміністративних правопорушень, пов'язаних з корупцією (80 %, 84 випадки) це неповідомлення або не своєчасне повідомлення про суттєві зміни майнового стану та несвоєчасне подання без поважних причин декларації особи,

уповноваженої на виконання функцій держави. Істотного зменшення кількості правопорушень вказаної категорії можливо досягти шляхом проведення цільової роз'яснювальної роботи та щоденним контролем подання декларацій підлеглим особовим складом.

Обов'язок проведення такої роботи доцільно покласти на уповноважених посадових (службових) осіб з питань запобігання та виявлення корупції (далі – уповноважені). Уповноважені особи відповідно до наказу Міністерства оборони України від 24 листопада 2015 року № 646 “Про утворення системи роботи з питань запобігання корупції в Міністерстві оборони України та Збройних Силах України” призначаються щороку установчими наказами.

Разом з цим повноваження уповноважених посадових осіб не визначені жодним нормативним актом Міноборони. У зв'язку з правовою невизначеністю повноважень, немає чіткого розуміння щодо кола обов'язків вказаних уповноважених осіб ні у них самих, ні у їх керівництва.

Також згаданим наказом Міноборони визначено здійснювати планування роботи щодо запобігання і виявлення корупції окремим розділом у планах роботи з особовим складом. Які саме роботи за вказаним напрямком необхідно або доцільно проводити, також не визначено відомчими нормативними актами, що без сумніву не сприяє підтриманню протидії корупції на належному рівні.

Зазначена правова невизначеність призводить до зниження ефективності заходів протидії корупції що здійснюється на рівні Міноборони та Збройних Сил України, а також не дає змоги здійснювати контроль належним виконанням обов'язків уповноважених осіб.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА:

1. TransparencyInternational [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ti-ukraine.org/research/indeks-korupsiyi-cpi-2017/>.
2. Запобігання проявам корупції [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.mil.gov.ua/content/corruption/AC_Report2015_UKR.pdf.
3. Звіт з виконання у 2018 році завдань і заходів Антикорупційної програми Міністерства оборони України на 2018 – 2020 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.mil.gov.ua/content/corruption/_pk_zvit.pdf.

ПРО СТАТУС ЖІНОК-ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО КОНФЛІКТУ: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД

Варто наголосити що історично і в рамках військового законодавства зарубіжних країн, і на міжнародному рівні, не існувало спеціального статусу жінок-військовослужбовців в умовах збройних конфліктів. На сучасному етапі правового регулювання даної сфери суспільних відносин на рівні військового законодавства зарубіжних держав існує три варіанти встановлення статусу жінок-військовослужбовців у порівнянні зі статусом чоловіків-військовослужбовців.

Перший варіант – аналогічність статусу чоловіків-військовослужбовців та жінок-військовослужбовців. Подібний варіант закріплення статусу жінок-військовослужбовців існує до теперішнього часу в Ізраїлі, Еритреї, Перу, Малайзії, Північній Кореї і Лівії. Вважається, що в інтересах найкращого забезпечення оборони держави не повинно існувати різниці в правовому становищі чоловіків-військовослужбовців та жінок-військовослужбовців, оскільки мова йде про важливий для держави вид державної служби. В основному аналогічність статусу чоловіків і жінок військовослужбовців полягає тільки в тому, що жінки, так само як і чоловіки, проходять обов'язкову військову службу, проте протягом меншого за тривалістю часу, і фактично виконують в основному тільки допоміжні функції; крім того, обсяг соціальних гарантій жінок-військовослужбовців істотно нижче в порівнянні з обсягом гарантій чоловіків-військовослужбовців.

Другий варіант – прагнення до забезпечення рівності прав чоловіків-військовослужбовців та жінок-військовослужбовців. Подібний варіант характерний для держав-членів Європейського союзу. В даний час держави-члени ЄС забезпечують все більшу наближеність у правовому становищі чоловіків-військовослужбовців та жінок-військовослужбовців. Жінкам все частіше дозволяють служити в тих військових підрозділах і виконувати ті види робіт, які були їм недоступні раніше.

Третій варіант – чоловіки-військовослужбовці і жінки-військовослужбовці користуються рівними правами, за винятком випадків, прямо передбачених чинним законодавством (мова йде про надання у певних сферах жінкам-військовослужбовцям більшого обсягу гарантій, перш за все, в соціальній сфері,

ніж чоловікам-військовослужбовцям). Даний варіант є синтезом перших двох вищенаведених варіантів нормативного регулювання статусу жінок-військовослужбовців в зарубіжних країнах. З одного боку, рівність у правовому становищі чоловіка-військовослужбовця і жінки-військовослужбовця, з іншого – надання жінкам-військовослужбовцям більшого обсягу гарантій, ніж чоловікам-військовослужбовцям у зв'язку з позиціонуванням держави як соціальної.

На міжнародному рівні відповідно до Женевської конвенції 1864 «Про поліпшення долі поранених і хворих воїнів під час сухопутної війни», Положеннями, що додаються до Гаазької конвенції 1899 і 1907 рр. «Про закони і звичаї сухопутної війни», поранені і військовополонені жінки-військовослужбовці користувалися нарівні з чоловіками загальним правовим захистом. Вперше більший обсяг захисту військовополоненим жінкам-військовослужбовцям у порівнянні з чоловіками було надано на підставі ст.ст. 3, 4 Женевської конвенції 1929 р. «Про поводження з військовополоненими». У Женевських конвенціях 1949 р існує два варіанти закріплення статусу жінок, в тому числі жінок-комбатантів: звернення без якої б то не було дискримінації (на підставі ст. 14 III Женевської конвенції), або *«ставлення з усією належною їх статі особливою повагою»* (ст.ст. 12.I і 12.II Женевських конвенцій) [1].

Проблемним аспектом є те, що ні в Женевських конвенціях, ні в чинному військовому законодавстві як України, так і зарубіжних країн не роз'яснено, в чому полягає вказана «особлива повага». Істотний проблемний аспект в можливості надання «особливої поваги» жінкам-військовослужбовцям в зарубіжних країнах полягає в тому, що нерідко держави замість воєнного стану (в рамках міжнародного гуманітарного права) вводять інші режими. Як вказує Мартін ванн Кревельд, нерідко держави називають збройний конфлікт боротьбою з тероризмом для того, щоб не застосовувати норми міжнародного гуманітарного права [2, с.47]. В таких умовах надання «особливої поваги» жінкам-військовослужбовцям відповідно до Женевських конвенцій 1949 р. стає важким.

Таким чином, виходячи з вищесказаного, згідно з нормами міжнародного гуманітарного права жінки-військовослужбовці користуються рівними правами з чоловіками-військовослужбовцями і, крім того, їм потрібно надання «особливої поваги», необхідної «відповідно до їх статі». Іншими словами, статус жінок-військовослужбовців аналогічний статусу чоловіків-військовослужбовців, а також їм надаються необхідні для них додаткові гарантії в умовах військового конфлікту. Для надання подібних гарантій необхідно на внутрішньодержавному рівні визначити зміст терміну *«особлива повага»* і

умови її надання, тобто визначити особливі умови відхилення від принципу рівності прав чоловіка-військовослужбовця і жінки-військовослужбовця.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА:

1. Давид. Э. Принципы права вооруженных конфликтов. М. : МККК, 2000. 740 с.
2. Кревельд ван М. Трансформация войны / пер. с англ. М.: Военная мысль, 2005. 384 с.

ФОРТЕЛЬНИЙ С. В.,

*ад'юнкт кафедри історії війн і воєнного мистецтва
Національного університету оборони України імені Івана
Черняховського, полковник*

ВОЄННІ КОНФЛІКТИ СУЧАСНОСТІ: ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ОСНОВИХ ПОНЯТЬ

Останнім часом до наукового обігу ввійшло багато понять пов'язаних із застосуванням воєнної сили. Зокрема в сучасній науковій літературі, документах і матеріалах Організації Об'єднаних націй (ООН) для кваліфікації подій у тій, чи/або іншій країні (регіоні) використовуються поняття війна (громадянська, національна, визвольна, локальна, регіональна), конфлікт (збройний, воєнний, міжнаціональний, етнополітичний, етноконфесійний) та ін. Використання цих понять в якості синонімів створює передумови для спотворення змісту й ускладнює адекватність сприйняття характеру зазначених ними соціальних явищ. Кожне з понять характеризує абсолютно визначений стан політичних, або воєнно-політичних відносин, які мають свої специфічні ознаки. У зв'язку з цим, всі залучені в конфлікт, чи/або в його врегулювання сторони повинні не тільки оперувати однопорядковими категоріями, але і бачити в них однаковий зміст, іншими словами «розмовляти на одній мові». В даному випадку мудра порада Декарта – «уточнюйте значення слів і ви позбавите світ від половини помилок» – принесе тільки користь [1].

Проаналізувавши вітчизняні й зарубіжні наукові праці, в яких описано воєнно-політичні кризи на пострадянському просторі, правомірно можемо зробити висновок, що існують різні погляди на визначення та тлумачення поняття «воєнний конфлікт» [2]. Яскравим прикладом цього є визначення даного поняття у Законі України «Про національну безпеку України» [3] та у Воєнній Доктрині України [4].

Актуальність даної теми полягає у значимості історичного досвіду воєнних конфліктів останніх десятиріч, зокрема на теренах колишнього СРСР,

необхідності виявлення підходів до визначення їх спільних рис та особливостей.

Мета цієї розвідки полягає в проведенні аналізу й уточненні схожих за змістовим навантаженням понять і категорій, що, зокрема є базовими у воєнній конфліктології, а саме: «воєнний конфлікт», «збройний конфлікт»; визначенні базового поняття вищої форми соціально-політичного явища в якому вирішуються суперечності із застосуванням засобів збройної боротьби.

Проаналізувавши визначення понять «воєнний конфлікт» і «збройний конфлікт» у різних джерелах (вітчизняних і зарубіжних) можемо дійти висновку, що визначення поняття «воєнний конфлікт» – є досить поширеним і використовується в офіційних документах, наукових працях, публіцистичній літературі, у побуті. Воно вживається разом з різними предикатами: «обмежений», «локальний», «регіональний», «етнічний», «територіальний», «релігійний», «ракетно-ядерний» тощо. На думку вітчизняних вчених, суттєвою ознакою воєнного конфлікту слід вважати масштабність. Згідно з пропонованою ними базовою типологією воєнних конфліктів, локальна війна є їх складовою – на відміну від світової практики, де збройний конфлікт розглядається як стадія воєнного конфлікту.

Загальною характерною рисою для «воєнного конфлікту» і «збройного конфлікту» є розв'язання міждержавних чи/або внутрішньодержавних суперечностей із двостороннім застосуванням воєнної сили.

Відмінність між ними полягає в тому, що при веденні воєнного конфлікту можуть застосовуватися всі форми боротьби, яка потребує використання всього воєнно-економічного потенціалу держави. Збройний конфлікт обмежений театром ведення бойових дій, в яких як правило задіяна незначна частина збройних сил і економіки держави.

Таким чином, автор схиляється до думки, що на теперішній час найбільш ширшим і об'єктивним є визначення «воєнний конфлікт» і «збройний конфлікт», що наведені в законодавчій базі України.

Воєнний конфлікт – форма розв'язання міждержавних або внутрішньодержавних суперечностей із двостороннім застосуванням воєнної сили; основними видами воєнного конфлікту є війна та збройний конфлікт [2].

Збройний конфлікт – збройне зіткнення між державами (міжнародний збройний конфлікт, збройний конфлікт на державному кордоні) або між ворогуючими сторонами в межах території однієї держави, як правило, за підтримки ззовні (внутрішній збройний конфлікт) [2].

Воєнний конфлікт – базове поняття вищої форми соціально-політичного

явища в якому вирішуються суперечності із застосуванням засобів збройної боротьби.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА:

1. Герасимов А.В. Внутренние вооруженные конфликты в современном мире: политико-правовой анализ // Проблемы местного самоуправления. – 2007. – №4(16).
2. Закон України про національну безпеку України // Відомості Верховної Ради. – 2018. – № 31. – Ст.241.
3. Краткий словарь специальных терминов для руководящего состава Вооруженных Сил Российской Федерации. – М.: Воениздат, 1994. – 220 с.; Encyclopedia Britannica. 1963, Vol. 15; Encyclopedia of the U.S. Military. – N.Y. – 1990.
4. Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 2 вересня 2015 року «Про нову редакцію Воєнної доктрини України» від 24 вересня 2015 р., №555/2015.

ХЛАНЬ В. М.,

слухач гуманітарного інституту Національного університету оборону України імені Івана Черняхівського

ЩОДО ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ОСОБЛИВОГО ПЕРІОДУ В УКРАЇНІ

Конституції більшості держав світу встановлюють два режими здійснення державної влади – нормальний і надзвичайний. Надзвичайний режим передбачається для ситуацій, при яких нормальне функціонування суспільства і держави стає неможливим. Юридична регламентація цього режиму – гарантія проти довільної діяльності державних органів при надзвичайних ситуаціях і є невід’ємним елементом правової держави. В історії більшості держав кризи (війна, збройні конфлікти, масові безпорядки, стихійні лиха і т.п.) викликали необхідність тимчасового обмеження окремих прав і свобод громадян при тих чи інших надзвичайних обставинах.

Аналіз вітчизняної та міжнародної правової практик не виділив тотожного стану в закордонних країнах, як нині діючий в Україні особливий період. І сьогодні це правове явище дещо розмите в плані дослідження та обґрунтування, недостатньо оброблене в наукових колах та логічно має негативні наслідки для творця української державності та зміцнення національної оборони.

Запровадження особливого періоду як механізму державного регулювання досліджено недостатньо.

В Україні з 18 березня 2014 року діє особливий період. У ст. 1 Закону

України “Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію” окреслено, що “особливий період – період функціонування національної економіки, органів державної влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, Збройних Сил України, інших військових формувань, сил цивільного захисту, підприємств, установ і організацій, а також виконання громадянами України свого конституційного обов'язку щодо захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України, який настає з моменту оголошення рішення про мобілізацію (крім цільової) або доведення його до виконавців стосовно прихованої мобілізації чи з моменту введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях та охоплює час мобілізації, воєнний час і частково відбудовний період після закінчення воєнних дій” [2].

Крім того, визначення особливого періоду декларується і в ст. 1 Закону України “Про оборону України”. У цьому законі надається дещо відмінна дефініція особливого періоду: це “період, що настає з моменту оголошення рішення про мобілізацію (крім цільової) або доведення його до виконавців стосовно прихованої мобілізації чи з моменту введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях та охоплює час мобілізації, воєнний час і частково відбудовний період після закінчення воєнних дій”, [1] тобто не вказуються суб'єкти, яких стосується цей період, особливості цього періоду і діяльності суб'єктів.

Аналіз наведених дефініцій дає підстави для твердження, що у першому випадку законодавець визначає зміст поняття “особливий” як час і обстановку, а також місце, на яке поширюється цей особливий період, а також здійснюється функціонування різних суб'єктів – це в цілому територія України та/ або окремі її місцевості. У другому випадку акцентована увага лише на часі особливого періоду, його початковому та кінцевому моментах. Отже, спостерігається різний законодавчий підхід до опису особливого періоду в різних законодавчих актах.

Виходячи з наведених положень, можна сказати, що такий період: 1) впливає на різні суб'єкти: громадян, органів державної влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій – та їхню діяльність; 2) визначає особливий порядок організації і штати військових формувань як у військовий час; 3) охоплює періоди проведення мобілізації (крім цільової), введення воєнного стану, частково відбудовний період.

За своїм змістом та призначенням особливий період передбачає функціонування органів державної влади, ЗСУ, інших військових формувань,

утворених відповідно до законів України, органів місцевого самоврядування, органів управління у справах цивільної оборони, а також галузей національної економіки, підприємств, установ та організацій в особливих умовах, пов'язаних із захистом територіальної цілісності та недоторканості України, як під час збройного конфлікту, ведення проти України агресивної війни, так і в процесі реальної загрози виникнення таких ситуацій.

Досліджуючи світову політичну картину можна встановити, що у більшості країн світу тотожного поняття нині діючому в Україні особливому періоду немає, на випадок загроз надзвичайних ситуацій, загроз національній безпеці тощо, існують інші види особливих станів.

Зарубіжне законодавство використовує наступні види надзвичайних станів: надзвичайний стан (Великобританія, США); облоговий стан (Бельгія, Франція); воєнний стан (Польща, Болгарія); стан війни (Італія); стан суспільної небезпеки (Італія); стан напруженості (ФРН); стан оборони (Фінляндія, Коста-Рика); стан загрози (Іспанія); стан тривоги (Габон) [3].

Проаналізувавши положення у згаданих вище законах щодо правового інституту особливого періоду, слід зробити висновок – особливий період являє собою систему погоджених правових норм, які визначають: підстави для введення режиму; державний орган або орган, уповноважений уводити режим; порядок його введення; тимчасові і просторові межі дії; особливий режим діяльності органів державної влади та управління підприємств, установ і організацій, що допускає обмеження прав і свобод громадян і прав юридичних осіб і покладання на них додаткових обов'язків; інші зміни в системі суспільних відносин у період дії режиму.

Доцільним буде зауважити, що на даний момент особливий період заснований на діалектиці між двома, так би мовити, протилежними елементами: законом і беззаконням, юридичним правом і чистим насильством, правопорядком і життям. Доти, поки ці елементи залишаються відокремленими один від одного, їх діалектичний зв'язок працює, але коли вони мають тенденцію до взаємного переходу та синтезу, тоді політична система стає кризовою та непрацюючою.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА:

1. Закон України “Про оборону України” від 06 грудня 1991 року, № 1932-XII.
2. Закону України “Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію” від 21 жовтня 1993 року, № 3543-XII.
3. Мінка Т.П. Система адміністративно-правових режимів // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. - 2012. - № 3.

ДОГОВІРНА РОБОТА У ЗБРОЙНИХ СИЛАХ УКРАЇНИ

У сучасному світі правильна організація договірної роботи є запорукою продуктивної роботи будь якого підприємства. Тому укладення договорів - це один із відповідальних моментів в організації підприємства, один із економіко-правових важелів господарського керівництва. Від цього етапу залежать результати фінансово-господарської діяльності підприємства, установи, організації не залежно від їх форми власності. Такого підходу до організації договірної роботи не може уникнути і Міністерство оборони України зі Збройними Силами України.

У зв'язку із агресією Російської Федерації проти України з 2014 року відповідно до Закону України «Про боротьбу з тероризмом» від 20 березня 2003 року № 638-IV Міністерство оборони України, органи військового управління, з'єднання, військові частини і підрозділи Збройних Сил України були залучені до проведення антитерористичної операції, де забезпечували із застосуванням наявних сил та засобів виконання завдань щодо припинення діяльності незаконних воєнізованих або збройних формувань (груп), терористичних організацій, організованих груп та злочинних організацій [1].

З 30 квітня 2018 року на підставі Закону України «Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях» від 18.01.2018 № 2268-VIII Антитерористичну операцію було переформатовано у Операцію об'єднаних сил. На даний час Генеральний штаб Збройних Сил України за погодженням з відповідними керівниками з метою звільнення тимчасово окупованих територій продовжує залучати та використовувати сили і засоби (особовий склад та спеціалістів окремих підрозділів, військові частини, зброю, бойову техніку, спеціальні і транспортні засоби, засоби зв'язку та телекомунікацій, інші матеріально-технічні засоби) Збройних Сил України у форматі Операції об'єднаних сил [2].

Як наслідок організація та проведення даних заходів потребує належного постачання матеріально-технічними засобами на будь якому рівні та належної організації договірної роботи.

Разом з цим організація договірної роботи у Збройних Силах України врегульована Положенням про військово (корабельне) господарство Збройних

Сил України затвердженого наказом Міністра оборони України від 16.07.1997 № 300 де передбачено лише те, що проекти договорів (угод) та всі додатки до нього розробляються відповідними начальниками служб частини (з'єднання) та перевіряються начальником фінансової служби військової частини (з'єднання) і юрисконсультом на відповідність їх чинному законодавству, встановленим цінам та забезпеченості коштами після чого подаються для підписання командиром частини (з'єднання) [3].

Очевидно, що така організація договірної роботи є застарілою, оскільки на даний час у підприємствах, установах, організаціях будь якої форми власності робота щодо підготовки договорів покладається на відділи (управління) з договірної роботи та регулюється відповідними положеннями з конкретним визначенням порядку дій уповноважених на це осіб. Під час чого проводиться робота щодо економічної ефективності та доцільності придбання товарів (послуг, робіт), перевірка наданих контрагентом документів та іншої інформації (правовстановлюючих документів контрагента, повноважень осіб, що заключають договір; документів що підтверджують контрагента здійснювати певний вид діяльності у тому числі наявність ліцензій, дозволів, сертифікатів, документів про вибрану контрагентом систему оподаткування; інформацію про банківські реквізити тощо.)

Як приклад організації договірної роботи у державній установі можна привести наказ від 16.05.2014 № 63 Національного агентства України з питань державної служби яким затверджене Положення про порядок ведення договірної роботи у Національному агентстві або наказ від 27.01.2010 № 20 Міністерства вугільної промисловості України Про ведення договірної та претензійно-позовної роботи [4,5].

В той же час у Збройних Силах України відсутні будь які керівні документи з конкретним визначенням порядку дій осіб уповноважених на здійснення організації договірної роботи у військових частинах, що у свою чергу ускладнює належну підготовку договорів та їх реалізацію.

Таким чином слід прийти до висновку, що на даний час у Збройних Силах України виникає потреба щодо удосконалення організації договірної роботи та приведення її у відповідність до вимог сьогодення.

ІНФОРМАЦІЙНО-ПРОПАГАНДИСТСЬКЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТА ЗВ'ЯЗКИ З ГРОМАДСКІСТЮ ПІД ЧАС УЧАСТІ ВІЙСЬКОВИХ КОНТИНГЕНТІВ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ У МІЖНАРОДНИХ ОПЕРАЦІЯХ З ПІДТРИМАННЯ МИРУ І БЕЗПЕКИ

Постановка проблеми та її актуальність. Актуальність теми статті зумовлена тим, щодо розкриття досвіду організації складових морально-психологічного забезпечення (МПЗ) виконання завдань під час участі військових контингентів Збройних Сил України у міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки є важливим теоретичним і практичним значенням в подальшому плануванні для участі українських військових в миротворчих операціях.

Світова цивілізація шукає шляхів вирішення існуючих і попередження майбутніх військово-політичних конфліктів. Певне місце тут належить нашій державі. Участь України у вирішенні конфліктних ситуацій у “гарячих точках” світу є складовою її загального внеску в нову архітектуру європейської і світової безпеки.

Для України, як і для будь якої іншої держави, життєво необхідним є гарантування стабільності та безпеки в регіонах своїх сусідів, в інших регіонах Європи та світу. Адже безпека кожної країни в сучасних умовах тісно пов'язана зі стабільністю і безпекою світу загалом. Україна як активний член Організації Об'єднаних Націй (ООН) виходячи зі свого важливого геополітичного розташування, безумовно, несе відповідальність за підтримання регіональної та загальноєвропейської безпеки. Її високий авторитет у цій справі зумовив те, що вона, природно, не може залишатись осторонь проведення миротворчих операцій світового масштабу під егідою ООН та НАТО.

Інформаційно-пропагандистське забезпечення та зв'язки з громадськістю – це система цілеспрямованих заходів щодо формування стійкого і керованого морально-психологічного стану особового складу шляхом оперативного впливу на його свідомість з метою адекватного розуміння ним воєнно-політичної та бойової обстановки, завдань, що покладені на війська, та умов їх виконання. Воно повинно бути безперервним, своєчасним, оперативним, об'єктивним, відповідати тим завданням, які стоять перед миротворчими підрозділами.

Процес інформаційно-пропагандистської діяльності передбачає наявність

системи комунікації та інших структурних елементів комунікативного процесу, тому інформаційно-пропагандистське забезпечення слід розглядати як інформаційно-комунікативні процеси, які передбачають цілеспрямований інформаційно-пропагандистський вплив на військовослужбовців з метою формування у них певних норм поведінки, що забезпечить якісне виконання навчально-бойових та бойових завдань.

Інформаційно-пропагандистське забезпечення та зв'язки з громадськістю українських миротворчих контингентів з попереднього досвіду планувались та здійснювались у відповідності до завдань встановлення та підтримання зв'язків з органами місцевої влади, лідерами політичних партій і громадських організацій, засобами масової інформації.

Виконанням цих заходів у кожному військовому контингенті безпосередньо опікувались командири, їх заступники з (гуманітарних питань, виховної роботи, морально-психологічного забезпечення). Така увага була наслідком того, що підтримання надійних зв'язків з владою є гарантом безпеки особового складу під час виконання ним завдань в межах зони відповідальності.

Для поширення інформованості місцевого населення про діяльність українських військовослужбовців на території де брали і беруть участь військові контингенти Збройних Сил України розгортались та розгорнуто діяльність груп психологічних операцій, відділень зі зв'язків із громадськістю, редакційно-видавничі групи.

Керівниками цих груп (відділень) проводилася робота щодо співпраці з місцевими засобами масової інформації з інформаційно-пропагандистського впливу на місцеве населення. Розроблялася та віддруковувалися інформаційні листівки для розповсюдження серед місцевого населення з метою висвітлення правдивої та об'єктивної інформації про діяльність українських військовий контингент та протидії розповсюдженню чуток.

Створення позитивного іміджу українського миротворчого контингенту є важливим завданням ще й тому, що допомагає підтримувати обстановку безпеки навколо наших підрозділів, локалізувати дії терористичних груп та завоювати довіру та зняти напругу у місцевого населення щодо українських.

Інформаційно-пропагандистське забезпечення особового складу українських миротворчих контингентів мало та має ряд особливостей, пов'язаних із забезпеченням виконання підрозділами миротворчих завдань.

Їх вирішенню сприяла гуманітарна підготовка тепер (національно-патріотична підготовка), яка була та є складовою інформаційно-пропагандистського забезпечення і навіть у специфічних умовах залишається одним з

основних предметів навчання особового складу та ефективним засобом впливу на його свідомість.

Головною метою гуманітарної підготовки під час виконання особовим складом завдань за призначенням було: забезпечення збереження життя та здоров'я особового складу; розвиток дружніх стосунків між народами України та країни в якій миротворчий військовий контингент Збройних Сил України виконує завдання за призначенням; системне суспільно-політичне, правове, бойове та військово-технічне інформування особового складу; цілеспрямоване інформаційно-пропагандистське забезпечення малих груп і колективів, які беруть участь у виконанні конкретних миротворчих, конвойних, охоронних, патрульних, спостережних та інших завдань; управління засобами інформаційно-пропагандистського забезпечення під час виконання завдань за призначенням; організація інформаційних і пропагандистських заходів забезпечення психологічної підготовки, психологічної допомоги та психологічної реабілітації військовослужбовців, які виконують миротворчі завдання в умовах надзвичайних ситуацій.

Головні зусилля в гуманітарній підготовці були зосереджені на формуванні у кожного військовослужбовця почуття любові до України та її народу, культури, традицій і культурних цінностей, гідності, честі й національної свідомості, вірності Військовій присязі, особистої відповідальності за безпеку Української держави, виконання завдань під час миротворчої операції, вивченні положень Конституції України, законів України, військових статутів Збройних Сил України; вихованні поваги до військових традицій, ритуалів, правил поведінки, форми одягу; підвищенні рівня інформованості особового складу про соціально-політичний, соціально-економічний стан та духовний розвиток суспільства, міжнародне становище та воєнну політику України, про суспільно-політичний стан, воєнно-політичну та релігійну обстановку у місті виконання завдання у міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки.

Висновки. Підсумовуючи розглянуті питання, хотілося б відмітити, що складні морально-психологічні особливості виконання миротворчих завдань у складі багатонаціональних миротворчих контингентів включали у себе виконання завдань в умовах, що потребують підвищеної психологічної стійкості та високих емоційно-вольових якостей миротворців.

Результатами належних організації інформаційно-пропагандистського забезпечення особового складу та зв'язків з громадськістю українських контингентів було дотримання законності та зміцнення військової дисципліни, створення та підтримання позитивного іміджу миротворців серед місцевого

населення, формування стійкого і керованого морально-психологічного стану особового складу, відновлення моральних, психічних та фізичних сил, задоволення культурних потреб військовослужбовців та забезпечення їх необхідними технічними засобами виховання.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА:

1. Закон України “Про Збройні Сили України” від 05.10.2000 // Офіційний Вісник України. – 2000. - № 44 : URL: <http://www.uaopravo.net/index.htm>.
2. Державна програма розвитку Збройних Сил України на 2006–2011 рр. (Основні положення). – К., 2006. – 40 с.
3. Про концепцію (основи державної політики) національної безпеки України. Постанова Верховної Ради України // Відомості Верховної Ради. – 1997. – № 10. – С. 149–156.
4. Указ Президента України “Про направлення миротворчого контингенту для участі України у міжнародній миротворчій операції в Республіці Ірак” від 02.06.2003 № 459 : URL www.uaopravo.net/data/g2003/list36.htm.
5. Закон України “Про схвалення рішення Президента України про направлення миротворчого контингенту для участі України у міжнародній миротворчій операції в Республіці Ірак” від 05.06.2003 № 897-IV : URL <http://portal.rada.gov.ua/>.
6. Постанова Кабінету Міністрів України “Про забезпечення діяльності українського миротворчого контингенту, що направляється до Республіки Ірак для участі у міжнародній миротворчій операції” від 04.06.2003 № 869 : URL. <http://zakon.nau.ua/doc/uid=1052.841.0>
7. Хацановський С.В. Миротворча діяльність Збройних Сил України: досвід, теорія, практика. – К: НАОУ, 2006. – 123 с.
8. Організація інформаційно-пропагандистського забезпечення особового складу / В.І. Осьодло, В.І. Петрович, В.І. Савінцев. – К.: НАОУ, 2005. – 342 с.
9. Лунник О. Миротворча місія 5-ої окремої механізованої бригади України в Республіці Ірак // Воєнна історія. – 2004. – № 4–6 : URL http://warhistory.ukrlife.org/-4_6_04_4.htm.
10. Хабчук А.О. Інформаційно-пропагандистське та культурологічне забезпечення особового складу українського контингенту в Іраку 2003–2005 рр. : URL : <http://www.asv.gov.ua/content/наука/editions/17/2012-17/118-128.pdf>

Наукове видання

ПРАВО НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ТА ВІЙСЬКОВЕ ПРАВО: ІСТОРІЯ, СУЧАСНІСТЬ І ПЕРСПЕКТИВИ

Матеріали круглого столу

Відповідальний за випуск В.Й. Пашинський

Тези наукових доповідей подані в авторській редакції

Підписано до друку 29.05.2019. Формат 60×84/16 Ум.-друк. арк. 9,53
Гарнітура *Times New Roman*. Папір *офсет*. Друк – *різографія*.
Наклад 100 прим. Зам. № 593.

Видавець Ямчинський Олександр Васильович
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до
Державного реєстру видавців, виготовлювачів і
розповсюджувачів видавничої продукції серія ДК №6554,
видане Державним комітетом телебачення і
радіомовлення України 26.12.2018р.
м. Київ, вул. Предславинська, 28 оф.01